

Documenten in verband met de geschiedenis der Heilig-Graforde tussen 1299 en 1762

INLEIDING

De uitgave van de dertig dokumenten die hier volgen is een aanvulling van de reeks dokumenten in 1965 verschenen in deel CXXXI van de *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis* ¹⁾. Evenals die uitgave is deze publicatie vrucht van het onderzoek van archieffonds en van gepubliceerde bronnen en werken over de Heilig-Graforde.

Het bronnenmateriaal voor de geschiedenis van deze kanoniale orde berust o.a. :

- in Spanje (Bisschoppelijk archief te Barcelona, Nationaal Archief te Madrid, enz.);

- in Polen, waar nochtans reeds vele archiefstukken verloren gingen tijdens de Tweede Wereldoorlog;

- in Duitsland (Hauptstaatsarchiv te Stuttgart en te München, enz.);

- in Frankrijk, te Parijs, te Mézières, in Provence, enz.;

- in Nederland (Rijksarchief te Arnhem, Bisschoppelijk Archief te Roermond, enz.);

- in verschillende officiële en privé-archiefdépôts van België.

Al deze archieven, zowel officiële als bijzondere, private en kloosterarchiefstukken, bieden mogelijkheid door verder onderzoek de geschiedenis der Heilig-Graforde nauwkeuriger vast te leggen.

Met dat onderzoek maakte heel recent nog, reeds een begin: in Spanje Dr. J. Ayala ²⁾, in Duitsland: Dr. K. Elm, professor in de middeleeuwse en moderne geschiedenis aan de universiteit te Bielefeld ³⁾.

¹⁾ *De Heilig-Graforde in de Nedergermaanse provincie (1366-1647)*, Bronnenpublicatie door Zr. M. HERESWITHA, in : *Handelingen der Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, Brussel, CXXXI, 1965, p. 231-360.

²⁾ J. G. AYALA, *Canonigos del Santo Sepulcro en Jerusalén y Calatayud*. Madrid, 1970.

³⁾ K. ELM, *Quellen zur Geschichte des Ordens vom Hl. Grab in Nordwest Europa aus deutschen und niederländischen Archiven*. BCRH. CXL, 1974.

Wij hopen dat van zijn hand nog studies over de proosdij Denkerdorp en andere kloosters der Orde van het Heilig Graf zullen volgen. Aan deze inleiding voegen we toe:

a) de lijst van afkortingen van de bronnen en werken die voor deze uitgave werden benut; de andere werken worden slechts de eerste maal dat ze vermeld worden, volledig geciteerd;

b) de vermelding van de archiefdepôts waar de akten berusten;

c) een beknopte schets van de reguliere kannunnikenorde van het Heilig Graf;

d) een woord over de geschiedkundige betekenis van de serie uitgegeven stukken;

e) diplomatische gegevens omtrent de vorm der gepubliceerde stukken en omtrent de wijze waarop de publicatie daarvan geschiedde.

a) *Lijst van afkortingen*

AHGT	= Archief Heilig-Graforde, priorij Turnhout.
BCRH	= <i>Bulletin de la Commission Royale d'Histoire</i> , of: <i>Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis</i> . Brussel.
BNP	= <i>Bibliothèque Nationale</i> , Paris.
BSAHDL	= <i>Bulletin de la Société d'Art et d'Histoire du Diocèse de Liège</i> . Liège.
Codex dipl. Berg.	= <i>Codex diplomaticus Bergensis</i> , uitg. door M. WILLEMSSEN, in : PSHAL, XXII, 1885, 412-538; XXIII, 1886, 161-291; XXVI, 1889, 167-336.
Deux Notices	= <i>Deux Notices sur l'Ordre canonial du Saint Sépulcre</i> , uitg. door M. WILLEMSSEN, in : PSHAL, XXVIII, 1891, 247-405; XXIX, 1892, 193-215.
DHGE	= <i>Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastiques</i> , Paris,
EUBEL	= C. EUBEL e.a., <i>Hierarchia catholica medii, et recentioris aevi</i> , 6 dln. Regensburg, dl. 1, 1913 ² .
GAMS	= B.P. GAMS, <i>Series episcoporum ecclesiae catholicae</i> . Graz, 1957.
HSTASt	= Hauptstaatsarchiv Stuttgart.
Nat. Biogr. W.	= <i>Nationaal Biografisch Woordenboek</i> . Brussel.
RAH	= Rijksarchief Hasselt
RAH, GLR	= Rijksarchief Hasselt, Gichten Loons Recht

RAL	= Rijksarchief Luik.
RALM	= Rijksarchief in Limburg te Maastricht
PSHAL	= <i>Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg</i> . Maastricht.

b) *Archiefdepôts waar de dokumenten berusten*

De serie van de gepubliceerde dokumenten lieten we voorafgaan door een regestenlijst van oorkonden betreffend kloosters van de Heilig-Graforde in de Nederlanden : 1337-1510. Deze lijst is ontleend aan HStAst, waar zij voorkomt in *Bestand A480 Denkendorf, Büschel 101*, waarvan de meeste akten werden gepubliceerd in BCRH, CXXXI, 1965 en CXL, 1974.

De documenten zelf zijn archivalia in de ruime zin van het woord.

— *Nr. 1* bevat de besluiten van een visitatie in Polen, dokument dat door S. NAKIELSKI werd uitgegeven in 1634.

— *Nr. 27* en *nr. 28* van deze serie berusten in het RAH. Ze betreffen de priorijen Hoogeruts en La Xhavée. Elf andere : *nrs. 3, 12, 17-25*, berusten ook in RAH, maar komen voor in : RAH, GLR. Ze handelen over goederen van de O.L. Vrouwpriorij Henegouw onder Hasselt, een Loonse (= Limburgse) Heilig-Grafpriorij uit de 14de eeuw.

— Tien dokumenten berusten in HStAst, *Bestand A480, Denkendorf* : ze zijn : 9 charters, meestal op perkament met of zonder zegel. Het zijn de *nrs. 2, 4-11*, waaronder 2, 4-9, 10, 11 originelen zijn. Van *nr. 7* werd reeds een tekst, naar een afschrift, uitgegeven in *Deux Notices*

— Eén dokument : *nr. 13*, berust ook in HStAst, *Bestand A480 Denkendorf*, maar hoort tot *Büschel 3*.

— Drie dokumenten berusten in RAL. *Nr. 14* is een charter van het *Luiks Kapittel (1419)*; *nrs. 15* en *16* staan onder de rubriek *Carmes de La Xhavée*, maar zijn in feite dokumenten (1488) betreffend het oprichten van een klooster van Reguliere Kanunniken van het Heilig-Graf, te La Xhavée.

— Drie dokumenten : *nr. 26* en de overlijdensberichten. *Nr. 30a* en *b* berusten in RALM, *Archief Hoogeruts* : het derde overlijdensbericht : *nr. 30c* berust in AHGT.

— Eén dokument, *nr. 29*, de amortisatieakte (1629) voor de bouwgrond waarop het Bonnefantenklooster te Maastricht in 1627 werd gesticht, wordt bewaard in BNP.

c) *Beknopte schets van de geschiedenis der Reguliere Kanunnikenorde van het Heilig-Graf.*

De oorsprong van de Heilig-Graforde staat in verband met de Eerste Kruistocht (1096-1099) en met de zogenaamde Gregoriaanse Hervorming. Na de verovering van Jeruzalem in 1099 werd voor het bedienen van de Heilig-Grafkerk, door Godfried van Bouillon een latijns kapittel van kanunniken opgericht. In 1112 werden de kanunniken verplicht tot de gemeenschappelijke tafel. In 1114 verplichtte patriarch Arnulf van Choques hen tot het gemeenschappelijk leven volgens de regel van Sint Augustinus. In 1122 werden de kanunniken door paus Callixtus II als Orde van het Heilig-Graf erkend. — De kanoniale Orde van het Heilig-Graf dient te worden onderscheiden van de Ridderorde van het Heilig-Graf, die veel later is ingesteld en een lekenorde is ⁴⁾.

De vele schenkingen aan 's Heren Graf te Jeruzalem maakten de kloosterstichtingen mogelijk in het Heilig-Land, in het Nabije Oosten en ook in Europa ⁵⁾.

De latijnse patriarch van Jeruzalem was het hoofd van het regulier kapittel van de Heilig-Grafkerk en van heel de Orde. Het kapittel koos, na het overlijden van de patriarch, een nieuwe kandidaat om daarna te worden voorgesteld aan de paus. Het was de paus die de nieuwe patriarch benoemde. De prior van Jeruzalem bekleedde het hoogste gezag in de kloostergemeenschap. Vanaf 1187 resideerde hij te Akko, en na de val van deze stad (1291), werd hij prior van de Sint-Lucaspriorij te Perugia en hoofd of aartsprior van de Orde.

In de 13de eeuw waren de kloosters van de Orde gegroepeerd in provincies volgens hun ligging. Naast generale kapittels werden er ook provinciale kapittels gehouden. ⁶⁾ — Perugia bleef tot in 1489 het hoofdklooster van de Orde. Door de bul « Cum solerti » van paus Inno-

⁴⁾ Zr. M. HERESWITHA, *De priorij van reguliere kanunniken van het Heilig-Graf, te Sint-Odiliënberg 1467-1639*, in : *Augustiniana*. XXI, Leuven 1971. 270-271.

⁵⁾ ID., *Geschiedenis van het kloosterwezen in het algemeen en van de Heilig-Graforde in het bijzonder*. Turnhout, H.-Graf, (gestencild), 1967, Dl. III : *Geschiedenis van de reguliere kanunnikenorde van het Heilig-Graf van onze Heer Jezus Christus te Jerusalem*, 136-239.

⁶⁾ P. GRECH, *Les chanoines du Saint Sépulcre (1099-1299)*. Institut catholique de Toulouse, Faculté de Droit canonique. Dissertation, 266 pp., 24-161. — Zr. M. HERESWITHA, *Ein Bibliothekskatalog der Propstei Denkendorf der Kanoniker vom Orden des Hl. Grabes*, in : *Bibliothek und Wissenschaft, ein Jahrbuch Heidelberger Bibliothekare*. Wiesbaden, IV, 1967, 16-18. — ID., *Geschiedenis van het kloosterwezen*, III, 145-162.

centius VIII werd op 28 maart 1489 de Orde opgeheven en haar goederen overgedragen aan de Johannietororde of Ridderorde van Malta. De aartsprior Jan-Baptist Marini, in tegenstelling met zijn voorlaatste voorganger Catanius de Traversagni de Savone (1471-nov. 1484) die de Orde van haar ondergang gered had, stemde om persoonlijk voordeel in de opheffing van de Orde. Ondanks het verzet der leden van de priorij te Perugia en van heel de Orde, werd die beslissing doorgevoerd in 1560. Toch gold zij alleen voor Italië; de andere ordesprovincies ontsnapten aan de uitvoering van de bul. Waarom in Italië die vertraging? Was het omdat de opheffing door de Johannieters was afgedwongen. Of omwille van de toenmalige toestanden in de pauselijke kanselarij? Feit is dat de commende van aartspriorij Sint-Lucas bleef bestaan, dat daar aan klooster en kerk steeds werd voortgebouwd. En dit niettegenstaande dat het opheffingsdecreet tot driemaal toe door de pausen werd herhaald zonder gevolg en eerst bij oorkonde van Pius IV van 1 juni 1560 de aartspriorij Sint-Lucas definitief bezit werd van de Orde van Malta ⁷⁾.

Tot zover dan voor Italië. In de andere provincies van de Orde had de bul « Cum solerti » geen placet van de vorst verkregen; het bevel bleef er dus zonder uitvoering. Maar, verzwakt door het verdwijnen van het ordesgeneraalat te Perugia en naderhand nog meer door de Reformatie en mede door schuld van het eigenbelang van vorsten, van sommige priors en proosten, ging de mannelijketak van de Orde volledig ten onder. De Germaanse provincie was in 1484/1485 gesplitst in Opper- en Nedergermaanse provincie, — splitsing op 2 maart 1486 door Rome bekrachtigd. In Opper-Germanië verdween de Orde ten gevolge van de Hervorming. Het hoofdklooster: de proosdij Denkendorf, werd in 1535 geconfiskeerd door Ülrich van Württemberg (1498-1553), vorst die in 1534 was toegetreden tot het Schmalkaldisch Verbond ⁸⁾. De

⁷⁾ In de eerste helft der 16de eeuw werd het opheffingsdecreet op 25 juni 1505 herniewd door paus Julius II; op 27 maart 1514 door Leo X; op 2 juni 1539 door Paulus III. A. COURET, *Notice historique de l'Ordre du Saint Sépulcre de Jérusalem depuis son origine jusqu'à nos jours, 1099-1905*. Paris, 1905², 70-78. — Zr. M. HERESWITHA, *De Heilig-Graforde in de Nedergerm. provincie ...* in : BCRH, CXXXI, 1965, 235-236. — W. HOTZELT, *Die Chorherren vom Heiligen Grabe in Jerusalem*, in : *Das Heilige Land in Vergangenheit und Gegenwart*, II, Köln, 1940, 107-136, speciaal 126-128. — *Infra*, p. 483, nr 1, vn. 2

⁸⁾ Zr. M. HERESWITHA, *De Heilig-Graforde in de Nedergerm. provincie*, in : BCRH, CXXXI, 1965, 235-236. — Id., *Ein Bibliothekskatalog ...* in : *Bibl. und Wissenschaft*, IV, 1967, 18-19.

provincie Neder-Germanië, die de kerkelijke provincies Trier, Keulen, Bremen, en de bisdommen Kamerijk en Doornik omvatte, verdween in 1798 ten gevolge van de Franse Revolutie, toen de enig nog bestaande priorij: Hoogeruys (1496-1798) gelegen in de parochie Sint-Maartensvoeren, gedeeltelijk onder de gemeenten Slenaken en Noorbeek, met de afhankelijke kapel van Kanne bij Maastricht, werd opgeheven.

De Poolse en Spaanse ordesprovincies, die standhielden tot in de 19de eeuw, gingen toen ook ten onder; deze tengevolge van de vorstenpolitiek: In Polen, in 1819, onder tzar Nikolaas I; in Spanje, in 1852, bij uitvoering van het concordaat, in 1851 gesloten op 16 maart tussen de H. Stoel en vorstin Isabella II ⁹⁾.

d) *Geschiedkundige betekenis van de uitgegeven stukken.*

De hiernavolgende documenten, evenals die vroeger werden gepubliceerd, hebben hoofdzakelijk betrekking op bestuurlijke of juridische aangelegenheden, zoals visitaties, kerkelijke benoemingen en indulten, aan- of verkoop van goederen, tuchtmaatregelen, oplossing van geschillen, enz. Op de regel zelf en op de Constituties van de Orde werpen zij slechts licht hier en daar.

In zijn in 1958 verschenen thesis beweert P. GRECH dat de tekst van document nr. 1 voorschriften bevat die door Hugo, reguliere kanunnik der Orde en visitor, werden opgesteld omdat de Orde nog geen Constituties had ¹⁰⁾. Deze stelling lijkt ons onhoudbaar om de volgende reden: In 1634 gaf S. NAKIELSKI een werk uit, — het bleef in het Westen vrijwel onbekend — waarin hij het geestelijk leven schetst in de kloosters van Oost-Europa. In die schets neemt hij ook de besluiten op door visitor Hugo getroffen in 1299, zijnde voorschriften die hij opstelde om te worden nageleefd in de kloosters van de landen behorend tot dit rechtsgebied. In het Statutenboek van Hoogeruys (1742) nu, vinden wij na de Regel van Sint Augustinus en de

⁹⁾ Zr. M. HERESWITHA, *De priorij te Sint-Odiliënberg*, in *Augustiniana*, XXI, 1971, 271, 275; 277, 282-287, 292-294. — ID., *De Heilig-Grafpriorij te Turnhout 1662-1962*, Antwerpen, 1963, 4-6. — ID., *De Vrouwenkloosters in het prinsbisdom Luik vanaf hun ontstaan tot aan de Franse Revolutie (1480-1798)*, Publicaties der Geschiedenis en der Philologie, 3de reeks, 4de deel. Leuven/Antwerpen, 1941, 18-28, 45-46. — A. COURET, *Notice historique*, 64-74, 78-94, 503, 506.

¹⁰⁾ *Ibid.*, 78-81. — P. GRECH, *Les chanoines du Saint Sépulcre ...*, 57-60, 250-252 — *Infra*, (nr. 1).

Constituties, voorschriften door Hugo, reguliere kanunnik van de Orde en van vóór december 1299 hoofd van de Orde, op 10 december van dat jaar gegeven in het algemeen kapittel te Denkendorf. De akte nr. 1 slaat terug op essentiële punten van Regel en Constituties en raken heel het leven der Ordebroeders ¹¹⁾.

Bij de gegevens van nr. 1 sluiten goed aan die akten welke het leven schetsen van de kanunniken in Denkendorf van het midden der 14de eeuw. O.a. nr. 2. Daar er geen sprake is in deze akten van « vrouwen », moet men besluiten dat er toen in de Germaanse Ordesprovincie geen zelfstandige vrouwenkloosters en ook geen dubbelkloosters bestonden ¹²⁾.

De besluiten van het kapittel te Denkendorf in 1397 gehouden (nr. 6 van deze serie), — vergadering waarbij de proost ontbreekt omwille van « moeilijke omstandigheden », wijzen op een nieuwe start na de moeilijke jaren die het klooster doormaakte. De bescherming over het klooster was door de keizer nu eens aan de ene dan weer aan de andere wereldlijke heer toevertrouwd. In 1342 werd ze opgedragen aan graaf Ulrich van Württemberg. Maar die nauwere verbinding met Württemberg had voor gevolg dat in de strijd tussen Württemberg en de Rijkssteden, het klooster Denkendorf in 1377 door de Rijkssteden totaal in as werd gelegd. Alhoewel de proost Friedrich Kayb (1357-1397) de heropbouw van het klooster krachtdadig had aangepakt, zat het klooster in 1400 nog diep in de schuld. De 7 aanwezigen op het kapittel van 1397 beraadslaagden over hetgeen zij verwachtten van de communiteit der proosdij Denkendorf zelf en van die van al de kloosters der Germaanse Ordesprovincie ¹³⁾.

¹¹⁾ *Statuta canonicorum regularium Ordinis Smi Sepulchri monasterii Sanctae Crucis*. Leodii, 1742. — Zr. M. HERESWITHA, *Het verband tussen de wetgeving van de Heilig-Graforde en die van Prémontré in de XIIe eeuw*, in : *Analecta Praemonstratensia*, XLVII, Averbode, 1971, 5-23, speciaal 11-14. Wat er in nr. 1 opvalt is dat er ook sprake is van « sorores » der Orde. In Polen zijn er geen vrouwenkloosters geweest ; wel in Tsjechoslovakije, nl. te Svetec (1227-1580), bij Teplitz in Moravië. — Id., *De priorij te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XX, 1971, 283-284. — Id., *Geschiedenis van het kloosterwezen*, III, 168-181. — Id., *Uit de geschiedenis van de Heilig-Graforde in België en aangrenzende gewesten*, in : *Augustiniana*, XXII, Leuven, 1972, 398-466, speciaal 399-402.

¹²⁾ Zr. M. HERESWITHA, *De Vrouwenkloosters*, 5-17. — *Supra*, nr. 11.

¹³⁾ In 1343 was Wolf van Neuhausen wereldlijk administrator van de proosdij Denkendorf. Ze werd betrokken in de oorlog, in 1377 geplunderd en in brand gestoken, en ondanks het krachtdadig optreden van de proost Friedrich Kayb von Hohenstein werden al haar goederen ingepalmd. Een oud kloosterbericht hierover luidt : « Zerstört

De benoeming van de visitators door de generaal van de Orde : in 1466 de Sternaberg (nr. 9), en in 1475 Johannes Vitze (nr. 13), de visitatiereis gepland door de generaal in 1467 in de provincie Germanië (nr. 11 en nr. 12), wijzen op het algemeen verval van het kloosterwezen in die tijd, en meer speciaal op de toestand van de Heilig-Grafkloosters in Germanië. Doch ze getuigen meteen van de pogingen door de leiding van de Orde ondernomen om de zaken ten goede te keren. Getuige daarvan is ook de splitsing van de Germaanse provincie (in 1484/1486) in Opper-Germanië, met de proost van Denkendorf als hoofd, en Neder-Germanië, met als hoofd de prior van Sint-Odiliënborg (toendertijd Jan Van Abroek, die in 1480 daar de vrouwelijke tak opgericht had)¹⁴.

In de akte van 1444 (nr. 8) gaat het om een persoonlijke aangelegenheid : een kanunnik heeft ontslaging van geloften gevraagd en bekomt die onder beding dat hij eerst intreedt in een strengere of even strenge kloosterorde. Interessant is het feit dat, en de wijze waarop die zaak afgehandeld wordt door het Concilie van Basel na zijn breuk met Rome (1438)¹⁵.

De akte van de patriarch, daterend van 1365, nr. 5, wijst er op dat de Heilig-Grafkloosters jaarlijkse bijdragen ontvingen voor het Heilig-Graf van Jeruzalem, maar dat die vaak ter plaatse verbruikt werden en dus niet besteed werden waarvoor, ze eigenlijk waren be-

und verbrannt wurden die Klöster Denkendorf und Weiler durch die Städte Eszlingen und Ulm, und das geschah durch Arglist und Betrug. Auch nahmen sie zwei Personen, die das Kreuz trugen, gefangen und plünderten das Kloster im Innern so, daz sie ihnen auch ihre Pferde wegnahmen und die Schwester unseres Herrn, des Propstes Friedrich, genannt Kayb, belästigten, und nahmen uns alle Klöstergüter weg, ebenso nahmen sie im Maierhof mehr als 100 Schafe, Rinder und Pferde weg; auch machten sie unsere Landleute zu Gefangenen und plünderten sie. Nur die Steinmauern der Kirche blieben stehen. Selbst die Grabdenkmäler in der Kirche wurden zusammengeschlagen. Der Hasz der Eszlinger mag sich zum Teil daraus erklären, daz einige Jahre zuvor der Propst Friedrich Kayb in päpstlicher Vollmacht das Interdikt über die Eszlinger Stadtkirche und einige Eszlinger Geistliche wegen kirchlicher Streitigkeiten ausgesprochen hatte». Proost Friedrich Kayb von Hohenstein, sedert 1360 door de generaal van de Orde aangesteld tot zijn vicaris voor Germanië, genoot hierdoor groot aanzien in Duitsland, en wist zijn vernielde proosdij heroptebouwen dank zij milde aalmoezen. H. WERNER, *Kloster Denkendorf*, [1954], s.l., 31-33, 70.

¹⁴ *Ibid.*, — Zr. M. HERESWITHA, *De priorij te Sint Odiliënborg*, in *Augustiniana*, XX, 1971, 271-275-288.

¹⁵ G. P. VAN ITTERSON, D. NAUTA e.a., *Geschiedenis der Kerk*, X dln. Kampen, 1963, IV, 130-134. — *Infra*, nr. 8.

stemd. *Nr. 14* duidt op het tijdelijk aalmoezen bedelen voor een bepaald doel. Dit inzamelen van aalmoezen is een algemeen verschijnsel in de middeleeuwen; het leidde in de loop der eeuwen tot misbruiken hier en daar.

Al de overige dokumenten behalve *nr. 30* houden verband met de goederen der Orde. Bij de akte van 1416, *nr. 7*, neemt keizer Sigismund onder zijn bescherming de proosdij Denkendorf en al de goederen, kloosters, kerken en residenties van de Orde in Germanië. Het besluit van keizer Sigismund heeft ongetwijfeld bijgedragen tot de hervorming van de Orde in Germanië.

Sedert 1346 heerst het Luxemburgs Huis over de gebieden (Bohemien, Moravië, Hongarije) waar de Orde gevestigd was. In 1400 tot keizer verkozen, neemt Sigismund de Orde in zijn Rijk onder zijn bijzondere bescherming.

Elf akten handelen over goederen van de priorij Henegouw; zes daarvan *nrs. 3, 12, 20, 21, 22, 23*, over een beemd (gelegen bij Wimmertingen), waarop de landscommanderie van Oudenbiezen rechten had, naderhand ook de priorij Henegouw, en waaromtrent uiteindelijk het geschil in der minne werd geregeld en Henegouw de enige rechthebbende bleef.

Twee akten, daterend de ene van 1489, *nr. 17*, de andere van 1496, *nr. 18*, zijn overdrachten van goederen aan de priorij Henegouw. *Nr. 18* handelt over het goed en Hof van Mombeeck, eigendom die reeds in 1505, *nr. 19*, terug bezit wordt van het geslacht Mombeeck.

De twee laatste zijn de akte van verkoop (*nr. 25*) na kerkelijke machtiging door de prior (*nr. 24*), van het erfdeel van een der ordeleden, met name : Willem Grommen.

Belangrijker echter zijn de *nrs. 15, 16 en 29*. Alle drie hebben betrekking op de bouw van nieuwe kloosters en de daarbij horende vergunningen vanwege de overheid. In de eerste twee, d.d. 1488, gaat het over de overdracht door de Clarissen van Luik (*nr. 15*) van hun eigendom La Xhavée onder Wandre, op voorwaarde daar een klooster van reguliere kanunniken te bouwen. (Dat klooster, gesticht in 1496 werd genaamd « Mons Oliveti » (1496-1688). De overdracht van de eigendom werd door Herstal bekrachtigd (*nr. 16*).

De derde (1629), in de serie *nr. 29*, is het octrooi en de amortisatie verleend door Filips IV, koning van Spanje, hertog van Brabant, op een bouwgrond en tuin, door de kanunnikessen aangekocht te Maastricht, voor het oprichten van een klooster van hun Orde, dat goed bekend is geworden onder de naam : Bonnefantenklooster.

Vier dokumenten hebben betrekking op de priorij Hoogeruts. De akte van 1562, nr. 26, toont aan hoe, door tussenkomst van de prior van Hoogeruts en van Sint-Odiliënberg, een twist omtrent een nalatenschap in Slenaken (Nl.) in der minne wordt geregeld. De akten d.d. 1594 : nr. 27 en nr. 28, handelen over de priorij Hoogeruts, die, door de troepen van Alexander Farnese geteisterd door brand in 1579 (80-jarige Oorlog), door de provinciaal van Neder-Germanië, Jan van Mombeeck (1475-1606), met al het haar nog resterend roerend en onroerend goed, wordt overgedragen aan de priorij La Xhavée : nr. 27. Die overdracht werd bekrachtigd (nr. 28) door Filips II, koning van Spanje en hertog van Brabant, Limburg en de Landen van Overmaas. Doch deze bekrachtiging werd stellig nooit uitgevoerd ¹⁶⁾. De priorij

¹⁶⁾ Uit de archieven van Hoogeruts, berustend te Mheer in het Kasteel van Baron D. E. de Loë, en in RALM, blijkt dat vanaf 1581 het klooster, althans gedeeltelijk, opnieuw werd bewoond en zijn goederen uitgebaat. Wel het duidelijkst blijkt dat uit : KASTEEL MHEER, *Archief Hoogeruts*, oud nr. 14 : *Registrum expositorum per Sr. D. Priorem Bruyn 1581 ad 1621*. Daarin komen voor : aantekeningen voor uitgaven (fol. 13^v) « nog voor provinciaal gesandt in 1587 : 1 gld, 6 mei zu Aiche geschickt 1 gld. » ; « Strooidekken : XII st., 16s t. » ; (fol. 19^v) : 1590, 2 aug. « op 't Crutz lantdag gehalden werden vier landen Overmaas nl. Valkenburg, Dalhem, (s'Hertogenrade en omliggende gebieden), unde aldair geconsenteert van geesthlicheit, Ritterschaff unde gemeenen Bancke : 1000 unde 5000 gld. bb., in 4 termijnen te betalen ».

— (fol. 20-22) : dat ik, prior van Hoogeruts, naar de provinciaal in La Xhavée geschenken stuurde, reizen ondernam naar Luik en Aken [vermoedelijk voor het behoud van het Klooster]. o.a. « 1595, 7 maart : mijn heer provinciaal ad recuperanda registra gesant VIII gld. 5 st. brab. ; ... 17 april tot Visé omb capitein Mombeeck zu spreken aldair gewairdt (geweest) II dage, verteert XXIII st. brab. — fol. 26^v « In recuperatione registrorum zu kost verteert XXIII st. bb., ... enz. ».

(fol. 27) « anno 1594 frater Crucius et socius existens atque laborans, incipi cum Dei operis adjutorio restaurat, imo a novo extruere monasterium nostrum sancti †-cis iam dici desolatum et funditus remanente vix per incendium conflagratum omnibus Deus beneficiat custodiatque a malis universis in eternum » — « Dit vursreven huys heeft aeff ende wederomb te richten gecost XXIX gld. bb. sonder ... ende meer ander onkosten drop geloeven Item mit desen bouw noch groite schaede ende kosten gehadt tot III reisen toe ». RALM, *Archief Hoogeruts*, 2999, BB nr. 7, *Ontfangsten of inkomen van pastoraal werk Crucius Bruijn Prior 1572, 21 nov. -1622 oct.*, fol. 5-6. meldt dat Crucius Bruijn, prior van Hoogeruts, van af 1586 toten met 1596, het convent bediende van de reguliere kanunnikessen van St. Augustinus te Zinnich, gehucht van de gemeente Teuven, op 4 Km. afstand gelegen van Hoogeruts. Op fol. 7^r van dat register lezen we : « 1596, 4 juli, wederom dienst der vicarie van Slenaken aangenomen zu bedienen ». De prior en zijn medebroeders bedienden minstens één kerk in de buurt van Hoogeruts en dit volgens de data in het register vermeld, zowel vóór de brandramp van 1579 als daarna, tot 1622. — De priorij bestond dus zonder onderbreking, maar de

Hoogeruts, opgericht in 1496, is de enige priorij van Heilig-Grafkanniken die stand hield tot tijdens de Franse Revolutie; ze werd opgeheven in 1798, terwijl daarentegen de priorij La Xhavée reeds verdween in 1686, toen klooster en goederen overgingen aan de Karmelieten ¹⁷⁾.

Het overlijdensbericht *nr. 30²* is dat van een reguliere kanunnik van Hoogeruts in 1701. Het wordt voorafgegaan door het overlijdensbericht van Petrus de Pilca Korijcinski, reguliere kanunnik van de proosdij Miechow in Polen en generaal der Orde, *nr. 30¹*, die wegens ziekte zijn terugreis moest vervroegen, maar reeds voor zijn thuiskomst overleed te Dantzig in het Dominikanerklooster op 26 januari 1681 ¹⁸⁾. Het 3de overlijdensbericht, *nr. 30³*, is dat van een reguliere kanunnikes van het klooster «Jeruzalem» te Sint-Truiden.

De meeste dokumenten van de serie weerspiegelen de tijdsgeest in de Nederlanden van de 14de tot en met de 18de eeuw. Ze geven een beter inzicht in het geestelijk leven van de Orde in die periode, zowel in Oost- en Midden- als in West-Europa. Ze lichten ook het godsdienstig, sociaal, economisch en politiek leven toe van die tijd. De akten van de priorij Henegouw zijn interessant voor de gewestelijke en lokale geschiedenis, wat reeds op zichzelf de publicatie ervan verantwoordt.

e) *Diplomatische gegevens omtrent de vorm en omtrent de wijze van publicatie der documenten.*

Al de dokumenten werden in hun oorspronkelijke taal weergegeven, en zoals bij de vorige uitgave in BCRH, in chronologische volgorde gerangschikt.

kloostergebouwen konden in de eerste jaren na 1579 zeker niet meer in hun geheel bewoond worden. Uit de tekst van deze registers blijkt dat de *akten van 2 mei en van 14 juni 1594: (nrs. 27 en 28)*, ten voordele van La Xhavée, hun uitwerking misten. — Zr. M. HERESWITHA, *Uit de geschiedenis van de Heilig-Graforde*, in : *Augustiniana*, XXII 1972, 418-420.

¹⁷⁾ *Ibid.*, 408, 415-429. — Zr. M. HERESWITHA, *De priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, 292-295.

¹⁸⁾ Petrus de Pilca Korycinski, proost van Miechow, reisde in 1680 als afgezant van koning Jan Casimir van Polen, naar de koning van Spanje en naar de regent van Portugal. Hij overleed niet in Polen, maar in de havenstad Dantzig (hertogdom Pruisen), begin 1681. — Zr. M. HERESWITHA, *Uit de geschiedenis der Heilig-Graforde*, in : *Augustiniana*, XXII, 400-402.

Veertien nummers zijn gesteld in het latijn, nl. *nrs. 1-6, 9-11, 13-15, 27 en 30*¹ en ²; de regestenlijst en akte *nr. 7* zijn in Nederduits; drie nummers, nl. *nrs. 26, 28 en 30*³; zijn in het Frans gesteld; de overige twaalf nummers zijn in het middelnederlandse Limburgse dialect geschreven, nl. *nrs. 12. 17-26, 29*.

De stijl van de stukken is over het algemeen langdradig. Aan dat euvel lijdt wel het meest de latijnse akte van 29 april 1488: *nr. 15*; doorlopend wordt de gedachtengang vertraagd en gestoord door nodeloze herhalingen. In een paar akten, b.v. in *nr. 9*, is het latijn zeer gebrekkig; in andere, b.v. in *nr. 15*, is het een opeenstapeling van notariële formules en herhalingen die de zinnen omwoekert.

De meeste charters zijn geschreven op perkament. Op papier zijn de akten van RAH, GLR, van HStASt, Bestand Denkendorf, Büschel 3, van RALM, en KASTEELMHEER (Archief van Hoogeruts); ten slotte de gedrukte teksten *nr. 1* en *nr. 30*.

Het geschrift is voor het merendeel der stukken 15de- of 16de-eeuws, doch verschilt volgens de calligraaf en volgens het scriptorium belast met het opmaken van het stuk.

Alleen al dit verschil en daarbij dan nog de gedurig aangewende afkortingen, de storende verbeteringen en doorstrepingen voorkomend in sommige akten, bemoeilijkten het ontcijferen der documenten, die voor de grote helft alleen naar reproductie op fotocopie, of microfilm, voor publicatie konden worden gebruikt.

Naar de mate van het mogelijke werden de voorschriften gevolgd door de Commissie voor Geschiedenis voorgeschreven betreffend de publicatie van geschiedkundige teksten ¹⁹).

Alvorens deze inleiding te besluiten, houd ik eraan mijn oprechte dank te betuigen aan de velen die mij behulpzaam waren bij de voorbereiding van deze uitgave. Speciaal gaat mijn dank naar de hoofden van de onderscheiden archiefdepôts die ik moest raadplegen, voor hun welwillend mij ter hand stellen van documenten, of het bezorgen van reproducties of hun hulp bieden bij het ontcijferen of collationeren van de akten. Bij name wil ik bijzonder vermelden Mgr. H. Kesters, vicaris-generaal emeritus van het bisdom Luik, die onafgebroken bereid was de voorbereiding van deze publicatie te volgen, en waar nodig als uitstekend paleograaf die hij is, allermoeilijkste passussen te ontcijferen.

¹⁹) *Voorschriften bij het uitgeven van geschiedkundige teksten*, KONINKLIJKE BELGISCHE ACADEMIE. Brussel, 1955, 1-24.

REGESTENLIJST VAN OORKONDEN BETREFFEND
KLOOSTERS VAN DE HEILIG-GRAFORDE
IN DE NEDERLANDEN (1337-1510)

HStA STUTTGART, Bestand A 480 Denkendorf, Buschel 101,
Register Lta A, 55; fol. 43-44.

261

fol. 43^r. *Ottilioe Berg*. Ein closter in Gelern gelegen.

Ein concept in welchem of probst Ringelsteiner die Kirche S. Petri und Pauli in Gelern auff nimbt so vorhin ein weltlich Stifft gewesen, uff S. Ottilienberg. Welche ubergeben und geschenckt is worden dem Orden des h. Grabs von etlichen herrn. Ist sonderlich eijffer und lieb, so sie wegen gemelte Orden tragen doch mit dem geding das ein frawen closter daraus gemacht, und einer oder 2 brieder desselben Ordens in zugeben werden welche inen mit guter ler, zucht, wandel und exempel vorgehen. Solches zuverichten gibt obgenanter prylat seinen prior vollen gewalt. Actum anno 1437.

Denkendorf, 7 september 1437; BCRH, Jg. CXXXI, 1965, nr. 5, p. 263-267.

T 2

Hieronimus von Brogel prior montis S. Ottilie, würd dem Archipriorn Perusii presentirt, das er in bestettige, zu einem general vicariens Ordens. 1510.

Sint-Odilienberg, 28 oktober 1510; BCRH, Jg. CXXXI, 1965, nr. 27, p. 340-344.

60

fol. 43^v. *Henegow*. Cornelius ein Conventual zu Denckendorff dazumal prior zu Henegöw dis Ordens, beklagt sich er mocht alters und

schwacheit halben des leibs solch ampt nit mer versehen allein darum ime ein conventual zu Denckendorff canonicus Hierosolimitanus zum coadjutor zu geben 1482 [1481].

Aken, 23 september 1481; BCRH, Jg. CXXXI, 1965, nr. 19, p. 310-312.

97

Friderich, probst zu Denckendorff setzt ein priorn dem hauss zu Henegöw. 1385.

Denckendorf, 2 januari 1385. K. ELM, *Quellen zur geschichte ... Hl. Grab in Nordwest Europa*, BCRH, Jg. XXXX, 1974, nr. 7.

186

Cornelius prior zu Henegöw, schreibt probst Henrich zu Denckendorff, er habe so lang er zu Aech Rector gewesen auch da er prior worden zu Henegöw, also hausgehalten das seine nachkhommer nach seinem Tod keine schulden von ime gemacht finden würden. Dem ir nach seiner vermögen deren heüser nutzen geschafft die pfarr zu S. Ottilienberg disem orden underwürffig gemacht, wil erlangt und zuwegen bracht welches seine vorfarn nie thin. Solches sampt dem Koste so daruff gangen erzelt er sie um ¹⁾ die. an im.

Henegouw (1467). BCRH, Jg. CXXXI, 1965, nr. 8, p. 272-279.

190

Cornelius, prior zu Henegöw, entschuldigt sich in sonderheit das er beij dem Capittel zu (fol. 44^r.) Denckendorff nit erschienen, dieweil er nämlich alt und schwach und der weg lang. ad?

Henegouw, 3 oktober 1480. BCRH, Jg. CXXXI, 1965, nr. 9, p. 279-282.

226

Als Thomas Vos Fr. Andrea Generalis dis Ordens zum visitatorn und vicarien erwelt und gezezt hat er von Joanne Sleuter, priorn zu

¹⁾ Het bedrag staat hier niet vermeld. Het staat wel aangeduid in akte nr. 8: Henegouw [1467], uitgegeven in BCRH, jg. CXXXI, 1965, p. 272-274.

Henegöw, sein iärliche pension gefordert und als er von mir bezalt hat er in quitirt anno 1432.

Hasselt, 1 april 1432. K. ELM in BCRH, Jg. CXXXX, 1974, nr. 12.

231

Goffinus, prior zu Henegöw, verleiht Andree van Hamelsdorn so ime presentirt die Caplaneij S. Martini de Birbaco.

Actum anno 1366.

251

Petrus Oesslinger, Rector der Capell S. Lenohardi zu Aech, würd durch Bischoff Angelum und des Bapsts commissarium uff das priorat unser frawen zu Henegöw investiert und eingesetzt, Anno 1483.

Mainz, 6 oktober 1483. BCRH, Jg. CXXXI, 1965, nr. 21, p. 316-318.

266

Hugo, probst zu Denckendorff, bringt Adolff, Bischoff zu Leon ²⁾ klagsweis für wie etlich falsch bruder apostatirt, und betrüglich für geben sie seijen auch h. Graber Ordens / fol. 44r. und freuenlich das haus zu Henegöw ein genommen Lambertum des priorn daselbs usgetriben welcher sie mit recht furgenommen und uber 300 R. un-kosten schon erlitten sah, bittet derobeege den Bischoff er wolle in und den gantzen Order wider solche gewalt handhaben und schutzen. Dahn Denckendorff anno 1337.

Denkendorf, 25 mei 1337. K. ELM, BCRH, Jg. CXL, 1974, nr. 2.

DOCUMENTEN

nr.1

Hugo regulier kanunnik van het Heilig Graf van Jerusalem, door Laurentius, aartsbisschop van Spalato = Split en vicaris van de patri-

²⁾ Leon : foutief voor Leodium. De prinsbisschop is Adolf de la Marck (1313-1344).

arch van Jerusalem, benoemd tot visitator van de Heilig-Graforde in Polen, Bohemen, Hongarije en aangrenzende gewesten, vaardigt na zijn visitatie de hiernavolgende statuten uit voor dit rechtsgebied.

Miechow, 1299.

A. ORIGINEEL : ontbreekt.

B. AFSCHRIFT : Tekst uitgegeven door NAKIELSKI ¹⁾, die hem als volgt inleidt :

Venit id temporis ad monasterium Miechou ^{a)}, quidam Hugo ²⁾ Canonicus Hierosolymitanus, vir gravis et religiosarum observantiarum cultissimus exercitatusque, a Vicario generali Patriarchae Hierosolimitani cum plena potestate, visitandi in universum omnes Ecclesias, per Regnum Poloniae ³⁾, Bohemiae ⁴⁾, Ungariae, vicinasque pro-

^{a)} Miechou = Miechov. In de verdere tekst vervingen we de *u* = *v* door *v*.

¹⁾ SAMUEL NAKIELSKI : o te Llow in 1584, trad te Miéchow in de Orde van het Heilig-Graf in 1611, werd priester gewijd in 1613. In 1625-1626 was hij te Rome en promoveerde er tot doctor in de Theologie. Hij publiceerde : *De sacra antiquitate et Statu Ordinis custodum Sacrosancti Sepulchri Hierosolymitani*, Cracoviae (Krakow) 1625. Zijn tweede hoofdwerk over de Orde is : *Miechovia sive promptuarium antiquitatum monasterii Miechoviensis*, Cracoviae (Krakow), 1634-1646, Cfr. dat werk voor dit uittreksel, 231-232. Nakielski overleed in zijn professieklooster te Miechow op 2 januari 1652. Zr. M. HERESWITHA, *Uit de geschiedenis der Heilig-Graforde*, in : *Augustiniana*, XXII, 1972, 399, vn. 4. — P. GRECH, *Les chanoines du Saint Sépulcre*, 250-252.

²⁾ Hugo, reguliere kanunnik van de Heilig-Graforde, die, indien hij te Akko verbleef, in 1291 met de communiteit uitweek naar Europa, waar de Sint-Lucaspriorij te Perugia de hoofdzetel der Orde werd. Van daaruit trok hij als gedelegeerde visitator naar de kloosters des Orde die behoorden tot de Ordesprovincie Polen, met als hoofdklooster Miéchow Of, toen hij die reis ondernam hij reeds aartsprior of generaal zijner Orde was, is onzeker. Hij visiteerde de huizen in Polen, reisde voor 2 december naar Denkendorf, hoofdklooster in Germanië. Op 12 december 1299 zat hij aldaar als « sacrosanctae ecclesiae Hierosolimitanae Prior et Generalis » het algemeen Ordeskapittel vóór, en vaardigde er besluiten uit die in deze Ordesprovincie, evenals in Miéchow, dienden te worden nageleefd. Cfr. Zr. M. HERESWITHA, *Geschiedenis van het kloosterwezen ...*, dl 3, 158-162. Id., *Het verband tussen de wetgeving ...*, in : *Anal. Praem.*, XLVII, 1971, p. 12-14. — Id., *De priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, p. 725-727.

³⁾ Polen, regerende vorsten uit het Huis der Piasten : 10e eeuw. — 1382; uit het Huis der Jagellonen : 1382-1572. Machtigste staat in Oost-Europa. De proosdij Miechow, gesticht in 1163, richtte tussen 1200 en 1225 kloosters of plebanieën op te Chelm, te Grodzisko en te Skaryszow; in 1229 te Pyzdy. In de 14de eeuw volgden zeker nog vier stichtingen. Z. PECKOWSKI, *Miechow*. Krakow, 1967. — Zr. M. HERESWITHA, *Geschiedenis van het kloosterwezen*, III, 172-181.

⁴⁾ Bohemen : onafhankelijk koninkrijk tot 1545. Eerste mannenklooster v. d. Orde

vincias ⁵⁾ consistentes, visitator delegatus. Qui preclare functus suo officio, hujusmodi salubres constitutiones in reformationem omnium Conventuum dicti Ordinis posteritati reliquit. Quae sic habent : Frater Hugo, Sanctae Ecclesiae Hierosolymitanae Canonicus, visitator Domorum per Sclavoniam ⁶⁾, Ungariam; Poloniam, Bohemiam, Moraviam ⁷⁾ ad eandem Ecclesiam pertinentium, constitutus, Universis et singulis Praepositis, Prioribus, Praeceptoribus, Rectoribus, Procuratoribus, Fratribus, Sororibus, atque Donatis, in eisdem domibus vitam religiosam professis, salutem et ad aeternam gloriam feliciter prevenire.

Cum NOS, ad extirpanda vitia, virtutesque plantandas, ad vos, a Religioso viro et honesto D. LAURENTIO ⁸⁾ Archiepiscopo Spalatensi, Commendario perpetuo Patriarchatus Hierosolymitani Reverendi Patris ac Domini Patriarchae ⁹⁾ Sacrosanctae Ecclesiae Hierosolymi-

in dat gebied te Praag (1190). In Svetec bij Teplitz werd in 1227 een vrouwenklooster van de Orde opgericht. *Ibidem*.

⁵⁾ Hongarije : koninkrijk in Centraal-Europa gelegen/, een mannenklooster van de Orde te Komlos (Chmielow) opgericht ± 1230; in 1294 definitief verhuisd naar Lendak bij Spiszu. Andere stichtingen ook in het huidige Slovakije. *Ibidem*.

aangrenzende gebieden : o.a. Silezië, met als eerste Heilig-Grafklooster aldaar; de proosdij Neisse, opgericht in 1243. Later werd er ook een klooster opgericht in Vroclaw (Breslau). De Orde in Silezië maakte zich los van Polen in 1351, samen met Moravië en Bohemen. Zr. M. HERESWITHA, *Geschiedenis van het kloosterwezen* ..., III, p. 170. — W. HERRMANN, *Zur Geschichte der Neisser Kreuzherren vom Orden der regulierten Chorherren und Wächter zum Hl. Grabe zu Jerusalem mit dem doppelten roten kreuz*, Breslau, 1938.

⁶⁾ Slavonia = Slavonië = Croatië.

⁷⁾ Moravië, deel uitmakend van het koninkrijk Bohemen. *Supra*, vn. 4.

⁸⁾ Aartsbisschop van Spljet, Spalato, Split, in Dalmatië; vanaf 630 zetel v.h. aartsbisdom; heden havenstad in Joego-Slavië en zetel van het bisdom. In GAMS, komt op p. 419 voor : 1297-1324 : Petrus O. S. Fr. en geen Laurentius. Wel op p. 420 ; « 1059 : Laurentius, sedit 40 annos, + 8—VII—1099 » (archiepiscopus Spalatensis. in Dalmatië, Griekenland). Heeft NAKIELSKI (*Miechovia*, 231) in het origineel of in een afschrift de naam foutief gelezen, Is « Laurentius » doopnaam van de toen fungerende aartsbisschop ; ofwel « Petrus » (O.S. Fr.)? In *Eubel*; dl. I, 1913, zijn geen gegevens omtrent de aartsbisschop in kwestie opgenomen.

⁹⁾ BERNARD GUIDONIS ET STEPHANUS DE SALANIACO, *De quatuor in quibus Deus Praedicatorum Ordinem insignivit*. (Edidit THOMAS KAPPELI O.P.) in : *Monumenta Ordinis Fratrum Praedicatorum historica*, dl. XIII. Roma, 1949, p. 115, nr. 244 : « Fr. Radulphus GALLICUS, Burgundus, fuit factus patriarcha Jerosolimitanus per Celestinum papam V, anno Domini 1294, domino Karolo Rege Sicilie procurante. Hic fr. Radulphus fuit provincialis Terre Sancte. Hic obiit anno Domini 1304, mense novembri, patriarchatus sui anno X completo ». Volgens deze auteurs is Radulphus (Rodulphus, Landulphus) de Granville geboren in Bourgondië, Volgens Joannes Can. Victoriensis, werd hij geboren

tanæ Vicario et ejusdem Capitulo missi simus Volentes Sti Spriritus gratia nobis misericorditer cooperante, aegritudini diversorum vitiorum, in quibus quidam Fratres dictarum Domorum, suadente Diabolo, maculati fuerant, et in eadem macula sorduerunt, obviantia medicamenta, seu salubria remedia, adhibere : Statuta subscripta condidimus, et ordinavimus quæ et inviolabiliter ut observentur, vobis sub virtute Stæ Obedientiae, et sub poena anatematis, districtè præcipimus et mandamus.

1. Primum quidem statuimus et mandamus : ut quilibet vestrum *continentiam seu castitatem*. quam Deo vovit observet; familiaritates mulierum vitando, loca suspecta non frequentando, cum mulieribus otiosa verba non proferendo, et qui hujus statuti fuerit transgressor poena panis et aquae, coram mensa fratrum positus, puniatur, et si se sic non emendaverit, incarceretur.

2. Secundum praeceptum Sti Augustini. *Proprium nullus habeat* nec res ordinis inutiliter distribuat, vel expendat, et qui talis inventus fuerit, *proprium ab eo tollatur, et gravi poena puniatur*. Secundum Gregorium qui dicit : Facilitas veniae incendium praebet delinquenti.

3. Item : Quilibet suo Praelato *obedientiam faciat* et observet et qui inobediens inventus fuerit, in pane et aqua puniatur ante mensam.

4. Item : A feria secunda post Festum Sti Martini ¹⁰⁾, usque ad Nativitatem Domini, et in omni feria sexta, quilibet *jejunium observet*.

5. Item : A septuagesima usque ad Dominicam Quadragesimæ, quilibet *a carnibus abstinere*, sed lacticiniis die quolibet uti potest. Sed eadem feria secunda, usque ad Festum Paschæ, quilibet in Quadragesimali cibo incipiat jejunare.

6. Item : Omni feria secunda, quarta et sabbato, quilibet *a carnibus abstinere*, nisi sint inventi debiles et infirmi.

in Normandië. Cfr : J. QUETIF-J. ECHARD, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, I, Parijs, 1719, 425 -427.

Dominikaan, provinciaal van het Heilig-Land 1290, poenitentiarius van Celestinus V, biechtvader van Karel II van Napels, titelvoerend latijns patriarch van Jeruzalem 1294-1304. Gewijd te Parijs dec. 1294; volgde patriarch Nicolaas de Hanapis (van het bisdom Reims) na diens overlijden : 18 mei 1291, in die functie op. Radulphus werd door paus Bonifacius VIII afgezet, maar op 22 april 1295 in eer hersteld. Hij verbleef in Italië en werd 5 juni 1304 administrator van Brindisi. — Ch. KOHLER, *Un Rituel et un Bréviaire du Saint-Sépulchre de Jérusalem*, in : *Revue de l'Orient latin*, VIII, 1900-1901, 461-466. — EUBEL, I, 275.

¹⁰⁾ Sint Martinus. feest 11 november.

7. Item : *In lineis vestibis* videlicet camisia et braccis quilibet dormire debet, supra camisiam cincta zona.
8. Item : *In uno refectorio* omnes simul comedant, et *in uno dormitorio* dormiant, ut insimul ad matutinum surgant.
9. Item : Praelato suo, vel de licentia sui Praelati, *alteri Fratri* Ordinis S. Sepulchri, in festo Nativitatis. Resurrectionis, Pentecostes, Omnium Sanctorum et in omnibus festivitatibus B. Virginis quilibet sacerdos non existens, et quaelibet soror Ordinis confiteatur, et communione Corporis et Sanguinis Jesu Christi reficiatur.
10. Item : Nullus sacerdos vel clericus, horas canonicas omittat, sed quotidie cantentur *Horae Canonicae*, distincte et cum solemnitate, temporibus debitis et consuetis.
11. Item : *Lectio legatur in mensa*, et quilibet ibidem taceat; et in Ecclesia post Completorium usque ad crastinum, post Primam silentium servabitur.
12. Item : Extra prandium et coenam, aliis horis diei, nullus potum sumat, nisi coactus siti magna, et de licentia sui Praelati, semel vel bis ad minimum bibat.
13. Item : Cum hospitibus nullus bibat, nisi Praelatus, vel alter, quem solus Praelatus hospitibus dederit loco sui.
14. Item : Nullus ebrius efficiatur, et qui inventus fuerit ebrius in poenitentia panis et aquae, sequenti die puniatur.
15. Item : Ad nuptias nullus vadat, sub poena predicta, et ad tabernas, nec ibi cibum aut potum sumat, nisi sit in via constitutus, ubi de necessitate tabernas querere compellatur.
16. Item : Ad balneas sine Praelati licentia nullus vadat.
17. Item : Non vadat minus nisi duo vel tres.
18. Item : Nullus Praelatus det suis subditis, praecipue suspectis, licentiam divagandi.
19. Item : Nulli personae suspectae, procuratio vel officium temporarium committatur, sed in Conventibus, sub vigore Regularis disciplinae teneatur.
20. Item : Post prandium cum Psalmo Miserere, ad Ecclesiam simul vadant Fratres, et ibi de perceptis, Deo gratiarum ferant actiones. Postea Nona cantetur, qua cantata, quilibet sub silentio dicat Pater Noster. Postea Praelatus dicat Benedicite. *Quibus peractis, nullus ad otia vel vanitates eat : sed libros quilibet divina in pagina pro se recipiat, in quibus studio vel lectione vacet.*
21. Item : Ordinis beneficia personis saecularibus, sine mandato Domini Patriarchae et Capituli, de caetero non conferantur.

22. Item : Rationes temporalium de perceptis et habitis, a singulis procuratoribus, *Praelato et Capitulo*, mense quolibet reddantur.

23. Item : Nullus cum *altero conspiracyem faciat* contra suum Praelatum, vel commendatum obedientiae nisi quod sit licitum et honestum, et qui conspiraverint, vel inventi fuerint conspirare, volumus, uti ipsos, quos in his scriptis excommunicamos, excommunicatos publice denuntietis, et tanquem excommunicatos in omnibus evitetis.

Haec autem Statuta servantibus : Laus, Gloria, Virtus et Laetitia sit per infinita saecula saeculorum. Amen.

Ut autem haec statuta diligentius observentur, et ut eis fides plenior valeat adhiberi, ipsa, ut supra leguntur, conscribi fecimus, et sigilli nostri munimine roborari. Facta et acta haec sunt, Anno Domini 1299.

Nr. 2

Conradus de Gellenhain, proost van Spiers, deelt aan de proost van Denkendorf de Statuten mee, opgesteld door de algemene visitator van de Heilig-Graforde; voorschriften waaraan allen zich te houden hebben.

Denkendorf, 3 september 1343

ORIGINEEL : HSTA-STUTTGART, Bestand A. 480, Denkendorf. Oorkonde 71. Perkament. H. 20 cm. × B. 29 cm., met plooi van 1.5 cm. Het zegel is losgeraakt.

Frater Cuonradus de Gellenhain, praepositus domus ac ordinis dominici Sepulchri extra muros Spirensis, visitator substitutus a ^{a)} reverendo domino fratri Hennrico eiusdem ordinis canonico ecclesiae Jerosole[m]itane praeposito domus in Mesirziez ¹⁾ Olomucensis ²⁾ dyocesis, in spiritualibus et temporalibus visitatori et vicario generali per venerabiles patres patriarcham et priorem generalem pretacte ecclesiae Jerosolemitane per totam Alemaniam specialiter constituto sive deputato. Dilectis in Christo fratri Hugoni ³⁾ praeposito ceterisque

^{a)} a = admodum?

¹⁾ domus in *Mesirziez* = Mezirici, gelegen in Tsjecho-Slovakije, in het bisdom Olomouc (Duits : Olmütz), op zowat 80-90 Km. zuidwest van Olomouc, en op 40 Km. ten westen van Brno (Duits : Brünn).

²⁾ *Olomucensis* = Olomouc (Duits : Olmütz) in Tsjechoslovakije, in 1343 zetel van het bisdom Olomouc.

³⁾ *Hugo Wehlin* of Wächel, proost van Denkendorf van 1332 tot 1343 ... H. WERNER, *Kloster Denkendorf*, 31-32, 36, 70.

fratribus ad domum in Denkendorf eiusdem ordinis Constantiensis dyocesis pertinentibus, salutem in eo qui est omnium vera salus. Considerantes esse proficuum et salubre, tam pro ordinis honore quam etiam dicte domus utilitate ac fratrum ibi degentium salute praesentium et futurorum, hec infrascripta statuta per praefatum fratrem Hennricum visitatorem principalem nobis exhibita ^{b)} vobis universis et singulis ulterius porrigimus ac ea in virtute sanctae obedientiae ac sub pena excommunicationis auctoritate nobis in hac parte commissa, per vos teneri et observari, firmiter praecipimus et mandamus. Quorum tenor sequitur in hunc modum. Primo namque inhibemus omnem alienationem bonorum et iurium domus praedictae. Item non liceat vobis aliquam personam in fratrem, confratrem sive ad prebendam recipere sine nostra licentia speciali, non obstantibus litteris per nos vel vestros antecessores datis sive promissis factis quibusvis personis ad dictum ordinem suscipiendis. Item volumus quod praepositus, associatis sibi duobus suis fratribus, omnes census, proventus ac usum fructum undecumque et qualicumque proveniat, diligenter omnia percepta et distributa conscribat in libro, ut ad requisitionem nostram vel successorum nostrorum posset, ut tenetur facere, debitam de omnibus et singulis rationem. Mandamus etiam ut quandocumque aliqua persona recipitur ad probationem, quod non detur ei habitus cum cruce, sed aut in saeculari habitu maneat, vel in habitu sine cruce donec faciat debitam professionem. Non liceat etiam alicui fratri incedere, comedere vel bibere sine cruce, nisi legitima causa hoc fiat, et de hoc inter alia peccata confiteatur. Mandamus etiam ut nullus exeat domum sine licentia sui superioris, et praecipue ad tabernas vel alia loca suspecta. Item taxillos et alios ludos omnino prohibemus. Item mandamus ut pensiones annue superiorum singulis annis serventur in certo loco deputato, nec pro aliqua necessitate alia distribuantur ut quandocumque per nos vel nostros nuntios aut superiorum fuerint requisiti, sine difficultate solvantur aut ad locum deputatum per nos transmittant easdem quavis occasione non obstante. Item mandamus quod in locis in quibus saeculares presbyteri sunt constituti in aliquo regimine, si sine laesione monasterii fieri potest, videlicet quod eidem presbytero de expensis providetur ibidem, ex tunc quod loco illius fratri ordinis provideatur, ut per hoc ordo amplif[ic]etur et illam utilitatem quam saecularis percipit, frater ordinis

^{b)} *exhibita* stond in de tekst geschreven *exhibitam*, maar de *m* werd doorstreept door de schijver.

consequatur. Item mandamus quos rubrica^{c)} ordinis, regula sancti Augustini et statuta ordinis ⁴⁾ et superiorum in dicto monasterio habeantur et ea quae in eisdem continentur devote observentur, ad quod faciendum praeposito specialiter committimus, ut cum primum poterit eadem exequatur et procuret super quibus conscientiam suam oneramus. Item omnes hore canonice singulis diebus debitis horis et temporibus cantentur, et fratribus in refectorio ad mensam legatur. Item si aliqui fratres ad ordine apostotaverint vel in futurum dyabulo instigante continget apostotare, mandamus quod non recipiantur nisi de licentia nostra speciali. Item cum ordo nostrer sit clericalis et fundatus super statutis sacrorum canonum, ideo de iure communi dicimus quod layci sive conversi non sunt ad aliquem actum legitimum admittendi, videlicet quod habeant vocem in capitulo et precipue in institutione vel destitutione alicuius prelati. Quare mandamus vobis et universis fratribus infra nostrum vicaritatum ^{d)} commorantibus ad quos presentes literae pervenerint vel pervenerunt, ut de cetero in capitulo et secretis tractatibus conversos ad capitolum intrare non permittant, quorum voces auctoritate qua fungimur dicimus carere robore alicuius auctoritatis. Acta sunt haec in monasterio Denkendorf praedicto, dictae Constantiensis dyocesis. Anno Domini M^o, CCC^o, XLii^o, feria quarta proxima ante ⁵⁾ festum Nativitatis beate Mariae Virginis, sub sigillo mei Cuonradi prepositi antedicti.

Nr. 3

De landkommandeur van de balie Biezen, der landkommanderie Ouden-Biezen, van de Duitse ridderorde, bekomt in het Hof van Hout een erfelijke rente van 57 solidi en 4 kapuinen, voor de eerste maal te betalen op 26 december 1346, De rente werd gevestigd met hypotheek op een goed bestaande uit een weide, met huis daarop en gelegen bij de brug te Wimmertingen, grondgebied Hasselt, en eigendom van Yda de Campo.

c) rubrica = rubrice

d) vicaritatum = vicariatium

4) Zr. M. HERESWITHA, *Het verband tussen de wetgeving ... in : Anal. Praem.*, XLVII, 1971, 5-23.

5) feria quarta proxima ante festum Nativitatis beatae Mariae Virginis = woensdag 3 sept. 1343.

Hasselt, 24 oktober 1345.

A. ORIGINEEL : ontbreekt

B. AFSCHRIFT : opgenomen in de akte van 3 oktober 1525: zie nr. 23

Universis presentes literas inspecturis Villicus et scabini jurisdictionis exterioris de Hasselt, salutem et cognoscere veritatem, noveritis quod constituti propter hoc personaliter coram nobis Yda, dicta de Campo et eius liberi recognoscentes, assignaverunt honorabili et discreto viro domino commendatori curie dicte de ligno ordinis fratrum Theutonicorum ¹⁾ quinquaginta et septem solidos nigrorum turonensium grossum Turoni antiquum monete Regis Francie, bonum et legalem pro sedecim denariis nigris Turonensibus ²⁾ computando, et quatuor capones ³⁾. fol. 155^v bonos et solubiles, census et redditus annui ac hereditarii, solvendo et tradendo annis singulis dicto domino commendatori vel eius certo mandato in curia de ligno predicta, in die beati Stephani prothomartiris ⁴⁾, possidendo et tenendo ad et supra decem et septem virgatas prati et domum seu mansionem in eodem prato situatam, cum omnibus suis attinenciis jacentes in territorio de Hasselt prope Wummertingen ⁵⁾ juxta pontem ibidem, hoc salvo quod dicta Yda eius liberi ac eorumdem in dictis prato et mansionem successores, de eisdem censum fundi domino temporali ex parte dicti domini commendatoris et fratrum eiusdem solvere tenebuntur. Ita quod predicti

¹⁾ Voorzeker de landcommandeur van het Hof van Hout, van de balie Biezen, landcommanderij Alden of Ouden-Biezen (1220) van de Duitse of Teutonische ridderorde. *Ouden-Biezen* : kasteel gelegen op de hoogte in de gemeente Grote-Spouwen, gehucht Rijkhoven.

Afgebrand in 1971; op heden Staatseigendom. Cfr. J. BUNTINX, *Ouden Biezen, landcommanderie van de Duitse Orde in de Nederlanden*, in : *Verzamelde Opstellen*, Hasselt, IV, 1939, p. 115-137, 147-149. — J. GRAUWELS, departementschef RAH, *Regestenlijst der oorkonden van de landcommanderij Oudenbiezen en onderhorige kommanderijen*, 4 dln., Brussel, 1966; dl. I, inleiding p. I-II. Op p. 122 van dat deel komt voor onder nr. 354 : 1436, december, een overeenkomst gesloten tussen Johanna de Rochefort, Vrouwe van Diepenbeek, en de priorij Henegouw, tot beslechting van een geschil over de Stiemergoederen. Cfr. in dl. I ook de nrs. 641 en 642, p. 225-226. De akte hier gepubliceerd ontbreekt in de Regestenlijst.

²⁾ Solidus : latijnse naam gebruikt in de 15^e eeuw voor schelling. Een schelling aan twaalf penningen; te Hasselt in 1345 = aan zestien penningen of denariën. 57 zilveren muntstukken, zwarte Tournoisen = Franse zilvermunt (van Tours), in de XIVe eeuw in gebruik in de Nederlanden.

³⁾ capones = kapuynen = kapoenen.

⁴⁾ die beati Stephani prothomartiris = 26 december

⁵⁾ Wimmertingen, provincie Limburg, kanton Hasselt, op 6 Km. afstand van die stad.

Yda et eius liberi dictas decem et septem virgatas prati et mansionem cum omnibus suis attinentiis recognoverunt esse et fuisse pro dictis quinquaginta et septem solidis et quatuor caponibus, et dictum est, exsolvendis ypothece nomine substitutas et firmiter obligatas, conditione tali apposita, ut si dicta Yda, eius liberi vel eorumdem in prato et pro mansione proelibatis successores, fuerit vel fuerint in huiusmodi solutionis defectu, in toto vel in parte, termino supradicto, quod dominus commendator dicte curie, qui pro tempore fuerit, vel eius mamburnus, post dictum terminum solutionis die proxima vel quando-cumque sibi placuerit durante dicto defectu, dictas ypothecas adire et apprehendere poterit et se juvare de eisdem, prout jus curi nostre duxerit assignandum. In cuius rei testimonium sigillum nostrum scabiorum presentibus literis est appensum. Datum anno a Nativitate Domini ⁶⁾ millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, vicesima quarta die mensis Octobris.

Nr. 4

De generaal van de Heilig-Graforde, Bartholomeus van Perugia, deelt aan de proost van Denkendorf mee, de benoeming van Hartimanus dictus Eniglinger de Ruclingen, tot visitator van de de kloosters der Orde in Duitsland, Bohemen en Polen.

Perugia, 29 mei 1365.

A. ORIGINEEL: HSTA-STUTTGART-Bestand A 480, Denkendorf. Oorkonde: 24 Perkament. H. 31 cm. × B. 33 cm., met plooi van 5 cm. — Hangend zegel van de generaal. Het rond zegel, 7 cm, in was, is beschadigd. Het stelt een Paasmotief voor: De drie Vrouwen met de Engel, bij het ledige Graf van de Heer.

Noverint universi presentes literas seu publicum instrumentum inspecturi. Quod nos Bartholomeus ¹⁾ de Perusio, dei et apostolice

⁶⁾ Kerststijl; de eerste jaarrente vervalt dus op 26 december 1346.

¹⁾ Bartholomeus di Cuzio de Perugia, prior-generaal van de Heilig-Graforde van 1363 tot 1380.

In het publiek museum te Perugia berustte in 1881 een gedenksteen met het eigen wapen van de generaal erop afgebeeld in het wapenschild naast het patriarchale kruis; boven beide insignes een soort abtsmijter die het schild bekroont. In de steen het inschrift: « Hoc Opus Factum Fuit Sub Anno Domini MCCCLXIII De Mense Settebris Tempore Nobilis Viri Dni Bartolomei Cuctii de Perusia Generalis Prior Sancti Sepulcri ».

(ANNIBALE MARIOTTI, *Memorie Storiche delle Chiese della Città di Perugia per il*

sedis gratia prior Sacrosancti Sepulcri dominici Yerosolomitani et totius ordinis et domorum eius generalis habentesque plenam et liberam potestatem et speciale mandatum in infrascriptis in quantum de iure necessarium existit a Reverendo in Xristo patre domino Phylippo ²⁾) miseratione divina patriarcha Yerosolomitano ut plene patet publico instrumento scripto et publicato mandato Johannis portonansis de arcis notarii cholonensis ³⁾) dyocesis sygillatoque pontificali sygillo pendenti in filis syricis ⁴⁾) viridibus, necnon etiam vices gerentes totius nostri capituli, prout etiam plene patet publico documento scripto et publicato mandato Petri Marini de Perusio notarii, sygillatoque sygillo dicti nostri capituli dictis nominibus, non revocando tamen per hoc presens mandatum prepositum ⁴⁾) de in Denckendorf syndicum et procuratorem nostrum ac generalem vicarium in partibus Alamanie citra Re [g]num ^{b)}) per nos constitutum a suo mandato sed potius in omnibus et per omnia confirmando et ipso mandato in suo robore permanendo, nec etiam alios nostros et dicti capituli syndicos et procuratores sive vicarios facimus, constituimus et ordinamus providum et honestum virum fratrem Hartimanum dictum Eniglinger de Ruclingen⁵⁾)

^{a)}) syriciis = sericiis

^{b)}) *Regnum* : in de akte is de *g* doorgestreept, dus gespeld : Renum, betekent : Rhenum.

Rione di Porta S. Susanna. Hs. A² 1818-C.M. 289, Archivo di S. Pietro, Perugia; copie de Df. CACCIAVILLANI. Daarin : San Luca, 103-147; Voor aartsprior der Orde : Bartholomeus di Cuzio, zie p. 120-123. Een soortgelijke gedenkplaat was ingemetseld hoog in de muur van het huis van de Commendador van Sint-Lucaspriorij.

²⁾) Philippus de Cabasole, auctor ecclesiasticus; tot bisschop gekozen van Cavaillon (Fr.) op 3 aug. 1334. Na het overlijden van patriarch Willem III Lamy, op 9 juni te Montpellier, werd hij tot latijns patriarch van Jeruzalem benoemd op 22 september 1361 door paus Innocentius VI van Avignon. Hij werd verheven tot het kardinaat in 1368; bisschop van Sabina (episc. Sabinensis) in 1369. Hij overleed te Perugia op 27 aug. 1372. GAMS, 532. — A. DE MAS LATRIE, *Les patriarches latins de Jérusalem*, in : *Extrait de la Revue de l'Orient latin*, 2 dln., dl. 1, Paris 1893, p. 32-33. — EUBEL, I, 1913, p. 179.

³⁾) *cholonensis* = Coloniensis = Colonia Agrippina = Keulen, aan weerszijden van de Rijn gelegen in W.-Duitsland.

⁴⁾) Friedrich Kayb, proost (1357-1397) van Denkendorf bij Esslingen, Wurtemberg, W.-Duitsland. (H. WERNER, *Kloster Denkendorf*, 32-33, 70.

⁵⁾) *Hartimanus dictus Eniglinger of Emglinger de Ruclingen* : In de akte van 25 nov. 1366 In HStASt, Bestand A. 480 Denkendorf, nr. 24^a r 2 staat HARTMANNUS dictus Eglinger. In de akte van 19 maart 1366 (*De Heilig-Graforde in de Nedergermaanseprovincie*, in : BCRH, CXXXI, 1965, p. 251) staat : *Hartimanus dictus Eglinger*. Was die reguliere kanunnik van het Heilig-Graf Hartimanus Eniglinger of Emglinger of Egelinger de Ruclingen. afkomstig van en verwant met de Luikse familie : Rukkelingen, nl. van Rukkelingen op de Jeker ? = Roelenge-sur-Geer, of van Rukkelingen-Loon (Borgloon) ?

fratrem dicti ordinis, presentem et sponte suscipientem syndicum et procuratorem, visitatorem, inquisitorem, correctorem, reformatorem, punitorem, defensorem, vicarium generalem et numptium nostrum specialem in provintijs totius Alamanie, Bohemie et Pollonie, dantes et concedentes eidem plenam et liberam potestatem ac generale mandatum visitandi, inquirendi, corrigendi, compellendi et puniendi secundum regulam nostri ordinis preposituras, abbatias, preceptorias, prioratus, monasteria, ecclesias, domos, hospitalia et loca que cumque in dictis locis et partibus constituta nobis et ecclesie nostre Yerosolimitane quomodocumque subiecta et fratres conversos, oblatos et alias quas-cumque personas nobis et prefate ecclesie Yerosolimitane in predictis provintijs et locis subiectas excommunicandi, interdicendi, destituendi et preterea instituendi, remouendi ^{c)} et reformandi temporaliter et spiritualiter prepositos, priores, rectores, administratores, preceptores, comendatores, prelatos et subditos fratres et conversos, donatos, oblatos, familiares, clericos et laicos in dictis locis et partibus nobis et dicte ecclesie subjectos prout discretioni sue videbitur et animarum eorum expedire profectui et saluti. Et ab eis qui aliter citati et requisiti fuerunt ex parte nostra vel cuiuscumque nostri vicarij et syndici quod conparherent ^{d)} ad obediendum secundum regulam nostri ordinis et ad dandum et solvendum pensiones et responsiones nobis et dicte ecclesie Yerosolomitane debitas et consuetas et inobedientes exstiterunt, ipsas pensiones et responsiones petendi et recipiendi et etiam expensas occasione predicta factas que asscenderunt ad quantitatem triginta florenorum auri et ultra. Et pro predictis et occasione predictorum et dicte inobedientie procedendi contra eos et ipsos excommunicandi et destituendi et puniendi et generaliter in predictis et circa predicta contra eos et quemlibet eorum omnia et singula faciendi secundum regulam dicti nostri ordinis que nos ipsi facere possemus si personaliter adessemus, et que eidem nostro vicario videbuntur agenda et etiam de bonis ipsorum investigandi, inquirendi et apud se nomine nostro reducendi, confiscandi et acquirendi prout viderit convenire. Et etiam vice et nomine nostro fratres, ubi oportunum fuerit creandi et statuendi et beneficia vacantia in dictis partibus conferendi et instituendi. Et pro hijs omnibus supra et infrascriptis et quolibet eorum agendi, defendendi, petendi libellum et libellos dandi et recipiendi

^{c)} remouendi = removendi. De *u* = *v* wordt verder in de tekst *v* geschreven.

^{d)} comparherent = comparerent.

et benefitium restitutionis in integrum semel et pluries implorandi et obtinendi et si opus fuerit auxilium brachii secularis invocandi et revocandi ad jus et proprietatem prefate ecclesie Yerosolomitane et membrorum suorum, in provintijs et partibus predictis que alienata, usurpata et retenta invenerit inlicite vel distracte. Et sententiam vel sententias ferri petendi at audiendi et si necesse fuerit apellandi et et apellationem proseguendi. Et etiam petendi, exigendi, recipiendi et recuperandi in judicio vel extra a quibuscumque personis vel locis pro presenti pertransito tempore et futuro pensiones, responsiones et alias factiones nobis et eidem ecclesie debitas quocumque modo, iure vel causa. Et de hijs que recepit finem et refutationem et pactum de ulterius non petendo faciendi itaque, bonum de iure valeat et teneat, necnon etiam recipiendi nomine nostro et dicti ordinis omnes et singulas et quascumque donationes et concessionones quarumcumque rerum mobilium et immobilium, jurium, jurisdictionum et actionum temporalium et spiritualium, et etiam impetrandi quascumque commissiones sedis apostolice et iudices advocandi et eligendi et de loco conveniendi. Et generaliter omnia alia et singula faciendi et exercendi in predictis et circa et quolibet predictorum que utilia et necessaria fuerint, omni tamen genere alienationis et permutationis eidem penitus interdicto dantes et concedentes eidem in predictis et quolibet predictorum plenum liberum et generale mandatum cum plena libera et generali administratione. Promittentesque nos Habituros ratum et firmum omne id et totum quod per dictum fratrem Hartimanum syndicum et procuratorem ac vicarium nostrum in premissis et quolibet premissorum factum fuerit. Mandantes nihilominus tenore presentium universis et singulis prioribus, prepositis, rectoribus, administratoribus, commandatoribus, prelati et subditis fratribus et conversis ac oblati dicti ordinis in predictis locis et provintijs degentibus in virtute sancte obedientie, quod eidem tamquam nobis devote pareant et obediant ac intendant in omnibus et singulis suprascriptis non obstantibus quibuscumque literis instrumentis et concessionibus per quoscumque datis factis sive concessis, per quas presentis mandati executio possit aliquo modo impediri. Hocque presens mandatum ut eidem adhibeatur de cetero plena fides, per hunc nostrum notarium infrascriptum, de hijs plene rogatum, fecimus in formam publicam redigi sygilloque nostro consueto munimine roborari. Datum Perusii in domibus ecclesie sancte crucis residentie prefati domini prioris. Sub anno domini millesimo iij c LXV. Indictione iija tempore domini Urbani pape

quinti ⁶⁾ die XXVIII mensis maij, presentibus Nobii.....
 Milite, domino Ugone de Melchinghen friexe de Altorffis et fratre
 Lamberto lamberti de Alamania, domino Matheo Petri de Urbiveteri,
 canonico ecclesie sancti Johannis et fratre Paulo Matheutij fratre
 dicti Ordinis Sepulcri, testibus habitis, vocatis et rogatis.

Onderschrift Et ego Johannes Matheoli de Perusio portus solis
 imperiali auctoritate notarius et iudex ordinarius et nunc notarius
 prefati domini prioris et capituli, predictis, omnibus interfui et ea
 rogatus de mandato ipsius subscripsi et publicavi.

Nr. 5

*Philippus, patriarch van Jerusalem, verordent dat alle kloosters van
 de Heilig-Graforde hun jaarlijkse bijdragen moeten overdragen uit-
 sluitend aan het generalaat van Jeruzalem; dat zij niet voldoen zo zij die
 overdragen aan het prioraat en kapittel te Perugia,*

Avignon, 2 juni 1365.

A. ORIGINEEL/HSTA-STUTTGART, Bestand A 480, Denkendorf, Oorkonde :
 25. Perkament. H. 13 cm. × B. 32 cm., met plooï H. 3. 5 cm. Het zegel is
 verloren.

Philippus ¹⁾ miseratione divina patriarcha Jerosolimitanus dilectis
 in Xristo filiis omnibus et singulis prioribus, prepositis, magistris
 ac rectoribus monasteriorum prioratum domorum ecclesiarum ecclesie
 nostre Sepulcri dominici Jerosolimitani Ordinis Sancti Augustini ²⁾
 subiectorum et subiectarum, Salutem in eo qui pro redemptione huma-
 ni generis elegit Jerosolimis crucifigi universitati vestre per presentes
 precipimus et mandamus quatenus de cetero pensiones annuas nobis
 ratione dicte ecclesie nostre Jerosolimitane a vobis debitas priori

⁶⁾ Urbanus V de Mende, gekozen te Avignon op 6 november 1362; overleden
 aldaar op 19 december 1370.

¹⁾ Philippus de Cabassole, geb. te Cavaillon in Provence, (Fr.); latijns patriarch
 van Jeruzalem : 18 aug. 1361-1369. Cfr. *supra*, akte 4, vn. 2.

²⁾ Alle reguliere kanunniken die de regel van Augustinus volgden, tot welke
 Congregatie of Orde ze ook behoorden, zijn kanunniken van de Orde van Sint Augustinus
 Zo ook dus de kanunniken van de Heilig-Graforde. Cfr. Zr. M. HERESWITHA, *De Vrouwen-
 kloosters*, 4. In meerdere akten waarin sprake is van Heilig-Grafkanunniken, komt
 herhaaldelijk voor : « ordinis S. Augustini », o. a. in nr. 1 en 2 van de bijdrage : Zr. M.
 HERESWITHA, *De Heilig-Graforde in de Nedergermaanse Provincie*, in : BCRH,
 CXXXI, 1965. 251, 256. Cfr. *Deux Notices*, Appendices, uitg. M. WILLEMSSEN, in : PSHAL,
 t. XXVIII, 1891, 355, 365-367, 370, 380.

generali seu capitulo eiusdem ecclesie nostre nunc Perusii commorantibus non solvatis. Quod si contrarium feceritis, nolumus per huiusmodi talem solutionem vos esse liberatos, sed potius vos nobis remanere obligatos ac si nulla per vos eis solutio facta foret. Nolumus tamen quod prior seu ipse cum dicto capitulo vos ad ipsam solutionem ipsius nomine nostro faciendam quodlibet conpescere seu etiam cohercere. Etiam si forsan alias habuerint a nobis potestatem huiusmodi solutionem recipiendi et vos ad eam faciendam cohercendi, quam eo casu omnino tenore presentium revocamus cassamus et adnullamus ac decernimus nullius existere firmitatis. In ceteris autem quibus eisdem priori et capitulo tenemini, nolumus ipsis aliquod preiudicium afferi. In cuius rei testimonium sigillum patriarchatus nostri presentibus duximus appendendum. Datum Avinionis ³⁾ in domo habitationis nostre, die secunda mensis junii, anno domini millesimo trecentesimo sexagesimo quinto.

Nr. 6

De Ordebroeders van het Heilig-Graf van Denkendorf, in algemeen kapittel vergaderd, bevestigen onder eed hun trouw aan de besluiten van dit kapittel en laten hiervan notariële okte apstellen.

Denkendorf, 11 september 1397.

ORIGINEEL : HStA-STUTTGART-Bestand A 480 Denkendorf, Oorkonde : 78. Perkament.

In nomine Domini Amen. Nos Alberchtus prior, Eimondus Waltherus Johannes Kolber, Johannes Amquiger ^{a)}, Johannes de E, Johannes Schaidem fratres monasterii in Denkendorff ordinis Sancti Augustini, dominici Sepulchri Jherosolimitani expresse professi capitulum seu conventum ibidem facientes et reputantes, cum plures ad presens non simus, uno dumtaxat fratre Johanne de Kirchain ¹⁾ absente, qui tamen vices suas, in hac causa suffici commisit. Cum consilio nostri

^{a)} *Amquiger of Aguisgranatum.*

³⁾ *Avinionis* = Avignon, hoofdstad van het departement de Vaucluse, en van het vroegere graafschap Venaissin; verblijf der pausen van 1309 tot 1377.

¹⁾ *Johanne de Kirchain*; indien Kirchain een plaatsnaam beduidt, dan mogelijk : Kirkheim, waar reeds in 1200 goederen aan de proosdij waren geschenken. Cfr. H. WERNER, *Kloster Denkendorf*, 28.

domini Frederici ²⁾ prepositi cultum primo et principaliter augeri cupientes divinum, deinde statum nostrum ac monasterii juxta regularem et monasticam vitam gubernari ut tenemur affectantes in decreto quantam ^{b)} in nobis est et quolibet esse poterit articulos subscriptos in quantum juri et observantie nostre regulari non repugnant per nos et omnes successores nostros sub virtute prestiti juramenti prout et nos eorundem observacionem per juramentum astrinximus statuantes firmiter observare, ordinantes. Primo ut nullus futuris temporibus ad nostri ordinis et monasterii possessionem nisi articulos subscriptos et statuta firmiter juraverit ut prefertur observare, nullatenus admittatur. Volentes et ordinantes dum modo facultates monasterii sufficiant, cum ocius fieri poterit, sex sacerdotes et duos scholares ordinis nostri et, juxta tempora et statum monasterii, plus vel minus, omnes horas canonicas cantando juxta regularem observantiam observent ordinari ac eisdem, quantum possibile est et erit, certas prebendas et beneficia ordinabiliter volumus deputari, item ordinantes quod ex eisdem sex fratribus unus prior, unus custos, unus cantor et unus cellerarius, necnon unus plebanus curam gerens animarum juxta decretum nostri prepositi et totius capituli seu melioris partis ordinationes constituentur. Et eisdem fratribus de eorum officiis supportandis ad moderationem domini prepositi totius capituli vel majoris partis ut prefertur, diligenter provideatur. Ceteris vero fratribus juxta consuetudinem et facultatem monasterii per dominum prepositum et capitulum ut premissum est de peliciis, de cotturnis, de velis et aliis necessariis provideatur et ordinetur. Insuper affectantes quod quivis noster prepositus possessiones, mansos, decimas cum scitu et consensu capituli seu ejus vel eorum quem vel quos capitulum ad hoc duxerit ordinandum locet et infeudet. Preterea ordinantes ut quivis prepositus fratrem vel fratres delinquentem aut delinquentes juxta statuta regule et sui capituli seu majoris partis deliberationem corrigat et emendet, dummodo capitulum expressum errorem et manifestum excessum nisi per fratrem corrigendum et emendandum commissum defendere non intendat, nec quivis prepositus quemcumque vel quoscumque fratres emendandos et corrigendos ad manus tradat aliorum seu alienorum, nisi autem incorrigibiles existeret vel existerent, quod aliter eum vel eos corrigere vel emendare non valeret. Porro omnibus ecclesiis parochialibus per prepositum et capitulum vel majorem partem capituli

^{b)} *quantam* (sic !), moet zijn quantum.

²⁾ Friedrich Kayb van Hohenstein, proost van 1351-1397.

provideatur. Simili et tali modo provisi eodem modo destituantur. Volentes etiam quivis prepositum semel vel bis in anno capitulo nostro de statu et facultatibus nostri monasterii rationem et informationem facere competentem. Sane expense irrationabiles et excessive per quemcumque prepositum ad condignam capituli moderationem ordinair debent et formari. Hos tamen omnes et singulos prescriptos articulos taliter sub virtute prestiti juramenti manu teneri et observari affectantes, nec tamen in aliquo juri vel regule nostre obviare in premissis vel circa ea quemlibet contrariare intendentes. Et si super eisdem articulis vel aliquo ipsorum dirceptantes ^{c)} vel disputantes quovismodo exoriret et declarationi juris super hujusmodi dubio stare affirmamus per presentes nec de aliqua nota notari valeamus ut aut omnia et singula premissa firmiter per nos et omnes nostros successores observentur ad cruciferorum Christi, relictis inanibus, matura deliberatione previa, in capitulo ad sonum campane congregati et loco nostro capitulari, in notarii publici et testium infrascriptorum presentia, omnes prescripti juravimus diligenter observare. In quorum omnium et singulorum et ^{d)} memoria presentes scripturas et statuta sigilli nostri conventus appensione nostram inscriptionem et testium inscriptione munimine fecimus roborari. Acta sunt hec in loco capitulari predicto anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo, undecima die mensis septembris, hora primarum vel quarta ejusdem diei, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini domini Bonifatii ³⁾ divina providentia pape noni anno octavo, indictione quinta, presentibus ibidem venerabili patri ^{e)} ac domino domino Ulrico, divina permissione abbati ^{f)}, monasterii Alchingensis ⁴⁾ ordinis sancti Benedicti Augustensis ⁵⁾ dyocesis, ac honorabili domino magistro Walther Orienbach, plebano

^{c)} dirceptantes ?-disceptantes ?

^{d)} et is te veel.

^{e)} patri moet zijn patre.

^{f)} abbati moet zijn abbate.

³⁾ paus Bonifacius IX (1389-1404).

⁴⁾ *Alchingensis* = Elchingen, *Eltzingen*, *Aichlingense*, *Elchingense*, *Alchinga*; lokaliteit aan de Donau, waar in 1122 de Benediktijnerabdij N.D. (= O.L.Vr.) werd gesticht door Koenraad, hertog van Saksen; opgeheven in 1802. — Bisdóm Augsburg, 5 km. ten zuiden van Ulm. = H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique des abbayes et prieurés*, 3 dln, 1935-1970. Mâcon, dl; I, 1935, kol. 1040.

⁵⁾ *Augustensis* = van Augsburg : zetel van het bisdom van die naam en stad in Duitsland.

seu perpetuo vicario ecclesie parochialis in Esselingen ⁶⁾, magistro Berchtoldo Wellio baccalaureus ⁸⁾ in decretis necnon strenuis viris Johanne de Hornstain et Johanne de Lechtestain, militibus, testibus ad hoc vocatis et rogatis.

Et ego Hinricus Zoigler de Esselingen presbiter Constantiensis ⁷⁾ diocesis, publicus imperiali auctoritate notarius omnia predictis capitulari ad sonum campane congregationi, articulorum prescriptorum productioni, lectioni, approbationi, juramentorum omnium et singulorum fratrum, ut prefertur, prestationi omnibusque aliis et singulis prescriptorum, dum sic ut premittitur agerentur et sicut, una cum prenominitis testibus presens fui eaque ut sic fieri vidi et audiui, idcirco hoc presens publicum instrumentum propria manu mea scripsi signoque et nomine meis consuetis una cum prefati conventus sigilli appensione signavi, rogatus et requisitus in fidem et testimonium premissorum.

Nr. 7

Keizer Sigismund, naar het voorbeeld van Keizer Karel IV, zijn vader, neemt de proosdij Denkendorf met al haar bezittingen onder zijn bescherming en schenkt de privileges vroeger aan de proosdij verleend, aan al de kloosters, huizen en kerken afhankelijk van die proosdij.

Aken, 30 november 1416.

A. ORIGINEEL : HStA Stuttgart, Bestand H51, PU, Orkonde 1230.

Perkament. H 27,5 cm. × Br. 50,63 cm. Afhangende zegels losgeraakt. — Uitgegeven door M. WILLEMSSEN ¹⁾.

⁸⁾ baccalaureus, in plaats van baccalaureo.

⁶⁾ Eszlingen, in Wurtemberg, aan de rechteroever van de Rijn, W-Duitsland.

⁷⁾ Konstanz : stad in Zuid-Baden (W-Duitsland), tussen het Bodensee of meer van Constanze en de Untersee. Zetel van het bisdom Konstanz.

¹⁾ *Deux Notices*, appendices nr. 30, in : PSHAL, XXVIII, 1891, 389-390. (Afschrift uit Register B, fol. 48^v tot fol. 49^r, r. 1-15., *Ibid.*, 345-346).

Dit register B berust thans in het Archief van het Bisdom Luik, G IX, 1. Hs., lederenband. Papier. H. 30,5 cm. × br. 19,5 cm. Het werd geschreven in 1513 voor de priorij van de reguliere kanunniken van de Heilig-Graforde te La Xhavée, en behoorde zeker vanaf het einde der 16de of het begin der 17de eeuw (fol. 50^v-57^v) aan het Sepulcrinessenklooster van « Bons Enfants » te Luik. De titel ervan luidt : *Extractum ex recordio originali et authentico Privilegiorum Ordinis Sacri Sepulchri Hierosolimitani, auctoritate R^{at} domini*

Wir Sigmund ²⁾ von Gotes gnaden Romischer Kunig tzu allentzichten merer des Richs und tzu Unger, Dalmacien ³⁾, Cruacien ⁴⁾, etc. Kunig. Bekennen und tun kunt offenbar mit disem briefe allen den die yn sehen oder hören lessen. Wiewol wir von angeborner güte und kuniglicher miltikeit geneigt sin alle unsere und des Richs undertane und getrue tzufürdern. Yedoch so sin wir billicher empsig und willig der bestes und nutzes fürtzuwenden fride und gemach tzuschaffen durch die gotes dienste stete und mit gantzer ynnikeit in geistlichem ordentlichem leben durch gemeines nutzes willen volbracht werden. Des haben wir von sunderlichen gnaden und kuniglicher macht und ouch rechter wissen die geistlichen Probst Conuent ⁵⁾ und das Closter gemeinlich tzu Denkendorff ⁵⁾ Ordens des heiligen Grabes tzu Jherusalem, den Prior den Convent tzu Spire ⁶⁾ das Spital tzu Worms ⁷⁾ das

^{a)} conuent $\times$ convent. $u = v$ wordt hier in de verdere tekst v gespeld

Officialis Leodiensis anno 1513, Maij die decimaquarta, facto et gesto, in pergamenio et forma authentico conscripto, asservato apud Venerabilem D. Priorem et Conventum de la Chavee, signato in modum sequentem: Wilh. de Durbuy, per dominum Officialem sententarius, cum appensione sigilli Officialatus, per me Leonardum de Borre, sacris apostolica et imperiali auctoritatibus, necnon venerabilis Curiae Leodiensis Notarium infrascriptum hac vigesima Maij XVIe decimo sexto. De tekst van M. WILLEMSSEN, afgeschreven uit het: « *Extractum ex recordio* » hierboven vermeld: nl. fol. 48^v-49^r (tot r. 1-15), is de eigenlijke akte van Keizer Sigismund van 30 nov. 1416. Maar de tekst van M. WILLEMSSEN is maar een deel van de akte voorkomend fol. 48-50 in het register B, register dat berust in ABL = Archief Bisdom Luik. De akte van register B is zelf een copie van een transsumptum door Thomas de Juliaco (waarschijnlijk: van Gulik) opgemaakt op aanvraag van Cornelius Oeslinger, rector van St. Leonhard te Aken, en geschreven op 7 februari 1440. Dit transsumptum is zelf een overname van het transsumptum van de burgemeester en gemeente van Wijlen (van donderdag voor Pinksteren 1437).

WILHEIM ATLMANN, *Urkunden Kaisers Sigmonds 1410-1437* (BOEHMER, *Regesta Imperii*, t. XI), 2 dln. Insbruck, 1896-1900, dl. 1 (1410-1424), 1896-1897, p. 137.

²⁾ Sigismund van Luxemburg, zoon van Karel IV, keizer 1410-1437; sinds 1386 koning van Hongarije. Hij ontving in 1433 te Rome de keizerskroon; sneuvelde in de strijd tegen de Turken

³⁾ Dalmacien = Dalmatië, streek in de Donaulanden, palend ten westen aan de Adriatische Zee; vroeger gebied van het keizerrijk Oostenrijk, heden behorend tot Joegoslavië.

⁴⁾ Croatiën = Kroatië, streek in de Donaulanden, heden behorend tot Joegoslavië.

⁵⁾ Proost Johann van Ringingen (1397-1431), + 1435, en communiteit en klooster te Denkendorf bij Eszlingen in Wurtemberg.

⁶⁾ Heilig-Gratfpriorij te Spiers (1214-1565), in de voorstad van Spiers = Speyer, stad gelegen aan de linkeroever van de Rijn; zetel van het bisdom Speyer. Zr. M. HERES-

huzs tzu Ache ⁸⁾ das husze tzu Seelanden ⁹⁾ und das huse tzu Wemertingen ¹⁰⁾ und die kirhen ¹¹⁾ tzu Kirchem ¹¹⁾ tzu Guglingen ¹²⁾, tzu Ee ¹³⁾ desselben Ordens, die alle in die Probstye tzu Denkendorff gehorent, und ouch von alter gehoret hant mit allen andern iren kirchen, gütern, nützen und tzugehörungen, wie man die mit sunderlichen worten genennen mag und wo ouch die gelegen sind Got tzu lobe, und tzu eren, und sinem heiligem Grabe, und das si in fridlichem leben Gote desterbasz und flissiger gedienen mogen in unsern und des Richs Schirm und versprechnusze genomen und empfangen nemen und emphahen ouch in crafft disz brieffs als ouch der Allerdurchluchtigiste fürste und hern hern Karl ¹⁴⁾ Romischer Keiser unser lieber her und vatter seliger getan und mit solicher gnade begnadet hat, und wollen

a) *Kirhen*, foutief voor : Kirchen

WITHA, *Uit de geschiedenis van de Heilig-Graforde*, in : *Augustiniana*, XXII, 1972, 433, vn. 65.

7) Worms : zetel van bisdom; stad gelegen in West-Duitsland aan de linker Rijnsoever. Cfr. H. WERNER, *Kloster Denkendorf*, 28 Das Spital zu Worms an der Martinusbrücke (1245).

8) *Ache* = huis te Aken, nl. Kapel St. Leonhard, gelegen eerst buiten, later binnen de stadsvesten, in de Burtscheiderstraat.

9) *Seelanden* = Zeeland, gemeente in het noordwesten van de Nederlandse provincie Noord-Brabant.

10) *Wemertingen* = Wimmertingen, prov. Limburg, kanton Hasselt, op 6 km. van die stad. In 1243 bezat de priorij te Wimmertingen ook het landgoed Henegouw. In 1312 werd het klooster van Wimmertingen verplaatst naar Henegouw onder Hasselt; dit wegens de gunstiger ligging van dat goed. Zr. M. HERESWITHA, *De Vrouwenkloosters*, 19, vn. 13.

11) *Kirchem*, de kerk te Kirchem-Bolanden, die in 1214 aan de Heilig-Graforde geschonken werd. Kirchem-Bolanden, gelegen op 8° O.L., ± 35 Km. ten westen van Worms in W-Duitsland. Hier wordt dus niet bedoeld : Kirchem onder Teck, waar in 1200 goederen aan de Heilig-Graforde werden geschonken. H. WERNER, *Kloster Denkendorf*, 28.

12) *Guglingen* = Güglingen, gelegen 16 Km. zuidwaarts van de stad Heilbronn aan de Neckar (rechterbijvloed van de Rijn).

13) *Ee*, en niet *Ec*, zoals M. WILLEMSSEN het gelezen heeft in het register van de priorij La Xhavée. Cfr. *supra*, deze akte, vn. 1. Wellicht is niet bedoeld *Ee* gelegen halverwege Dokkum en de Lauwerszee in Friesland, doch veeleer ! *Ee* = *Aich* (benaming van plaats die bij de opsomming van de kerken afhankelijk van de priorij Denkendorf, herhaaldelijk voorkomt), lokaliteit gelegen in de Kreis Nürtingen, op ± 15 Km. ten zuiden van Denkendorf, in het bisdom Konstanz. Deze kerk werd geschonken in 1360. H. WERNER, *Kloster Denkendorf*, 29-30.

14) *Karel van Luxemburg*, Keizer 1346-1378, in 1349 tot koning gekroond, ontving in 1355 de Keizerskroon. In 1359 en 1361 vernieuwde hij de vroeger aan de proosdij geschonken privileges en stelde het klooster onder de bescherming van het Rijk. H. WERNER, *Kloster Denkendorf*, p. 33-34.

und erkennen ouch das si furbasz ewichlichen tzu uns und dem heiligen Romischen Riche gehören sollen und nyemand anders, wann wir ouch kurtzlich underwist sin das si von alter tzu dem heiligen Riche gehöret haben. Ouch haben wir den vorgenanten Clostern, Spitaln und Kirchen alle die Recht friheid gnad gutegewonheit briefe, privelegia und behelt-nusze die die egenen probste, Convent und das Closter zu Denkendorff haben und auch von alter von unsern vorfarn uns und dem heiligen Romischen Riche herbracht und behalten haben von unsern besundern gnaden kuniglicher macht und echter wissen confirmirt, bestetigt geben, und verlihen, confirmiren, bestetigen, geben und verleihen in die ouch mit disem brieff. Und gebieten dorumb allen fürsten, Geistlichen und werntlichen Grafen, ffrien, herren, Stetten, Rittersn, knechten und sust allen andern unsern und des heiligen Romischen Richs unter-tanen und getruen das si den egenen Probst und das closter tzu Denken-dorff, die egenen huser, Closter, Spitalen und Kirchen die in die probstie zu Denkendorff gehören alle Ir lute und gute Recht, friheid und gnad wider unser egenen gnade nicht hindern, beswaren oder uberfarn sollen noch sich dheinerley vogtie Rechts oder gewalts doruber überwinden in dheine wisze. Wer aber frevelich dawider tete der sol in unser und des Richs ungnade und verliesung hundert Mark lotigs goldes ¹⁵⁾ alsz oft das geschicht swärlich gefallen sin und die sollen halb in unser und des heiligen Romischen Richs Camer, und halb den egenen Probste Convent und Iren Clostern, Spitalen und Kirchen on alle ablasung und mynnernusze gefallen. Mit urkund disz brieffs versigelt mit unserer kuniglichen Maiestatt Insigel.

Geben tzu Ache nach Crists geburt viertzehnhundert Jare und dornach in dem Sechtzehendem Jare an Sand Andres tag ¹⁶⁾ des heiligen twelffboten unserer Riche des Ungrischen etc. in dem drissigsten und des Romischen in dem Sibenden Jaren.

¹⁵⁾ Mark = goudgulden,

Lotigs goldes = (Lüttichs) = Luikse guldens. De akte werd gegeven in Aken, behorend tot het bisdom Luik.

¹⁶⁾ Sint-Andreasdag = 30 november.

Nr. 8

Bernardus, bisschop van Dax, willigt het verzoek in van Joannes Passert, de prior van het Windesheimer klooster te Utrecht, prior (1433-1446) die in 1444, in het concilie van Bazel (dus in die stad) verblijft. Bernardus ontslaat bijgevolg Melchior Remi, geprofeste van de proosdij te Denkendorf der Orde van het Heilig-Graf, van zijn kloostergeloften als Heilig-Grafkanunnik, op voorwaarde dat hij in een gelijkwaardige of strengere kloosterorde professie aflegt.

Bazel, 5 februari 1444.

ORIGINEEL : HStA Stuttgart, bestand 480, Denkendorf. Oorkonde nr. 137. Perkament.

Bernardus¹ miseratione divina tituli sanctorum quatuor coronatorum presbiter Cardinalis Aquens²) vulgariter nuncupatus, religioso viro «priori prioratus beate Marie et sanctorum apostolorum³) Trajectensis⁴) ordinis Sancti Augustini, ad presens Basilee⁵) residenti,

1) Bernardus de la Planche : bisschop van Dax, was een der 33 leden van het concilie van Bazel, die het zogenaamde conclaaf (1439) voor het kiezen van een nieuwe paus moesten uitmaken. Hij werd hiertoe door ongesteldheid verhinderd. (Volgens *Acta Conciliorum*, Parijs, 1714, VIII, kol. 1279 weigerde hij aan het conclaaf deel te nemen).

In oktober 1440 benoemde Felix V, de gekozen tegenpaus, hem tot kardinaal met de titel van de HH. Nereus en Achilleus. Paus Eugenius IV had hem in 1439 te Florence afgezet als bisschop van Dax en op dezelfde dag een van zijn secretarissen daar tot bisschop benoemd, nl. Arnaud de La Sègue. Bernardus had gepoogd dit te verhinderen. Hij overleed na februari 1444.

A. DEGERT, *Bernard de la Planche, évêque de Dax*, in DHGE, VIII, 1935, kol. 651-652. — ID., *Histoire des évêques de Dax*, Paris, 1903, p. 222-227.

2) *Aquen*, foutief voor *Daquen*; Dax : hoofdstad van het arrondissement Landes (Fr.), op de Adour; voor de Franse Revolutie zetel van het bisdom Dax.

3) Prior Johannes Passert : prior (1433-1446), van het klooster « Domus Mariae Virginis et duodecim Apostolorum, (klooster van reguliere kanunniken van St. Augustinus opgericht in 1290 en in 1423 opgenomen in het Neusser Kapittel, ± 1430 in het Kapittel of Congregatie van Windesheim). Die prior was aanhanger van Zweder van Culemborg, die werd benoemd door Rome (tegen de wettig gekozen, niet bevestigde Rudolf van Diepholt) als bisschop van Utrecht. Paus Eugenius IV confirmeert R. van Diepholt. Gevolg : Zweder van Culemborg zoekt steun bij het concilie van Bazel. Zelfs na de dood van Zweder in 1433 te Bazel, blijft prior Joh. Passert pro-conciliair.

J.G.R. ACQUOY, *Het klooster te Windesheim en zijn invloed*, 3 dln., Utrecht, 1875, II, 114-117; III, 18-19, nr. 6.

4) Utrecht : hoofdstad van de gelijknamige provincie in Nederland en zetel van het Sticht en van het bisdom Utrecht.

5) Bazel = *Basel* (Duits), *Bâle* (Frans), stad en zetel van het voormalig bisdom in het Duitse Rijk (sedert 1006); residentie van de bisschop die tevens Rijksvorst was.

Salutem in domino. Cum sicut exhibita nobis per fratrem Melchior Remi presbyterum professum monasterij Denghendorff ordinis fratrum Sepulchri dominici ordinis sancti Augustini Constantiensis ⁶⁾ diocesis petitio continebat, ipse propter certas et legitimas causas non possit cum sui quiete animi et sana conscientia in predicto ordine remanere, transferendi se ad aliquem alium ordinem parem vel arctiorem indulgeri sibi licentiam humiliter supplicavit, salutem intendens propriam efficaciter procurare. Nos igitur qui salutem singulorum animarum ferventi desiderio affectamus, anime sue saluti providere volentes, auctoritate sacrosancte generalis Synodi Basiliensis ⁷⁾ in Spiritu sancto legitime congregatae, universalem ecclesiam representantis in absentia Reverendissimi in Xristo patris domini Nicolai ⁸⁾, eadem miseratione Basilice duodecim apostolorum presbyteri Cardinalis, Panormitanensis vulgariter nuncupati, Maiores Primarii per eandem Synodum deputati, nobis super hoc specialiter commissa, discretioni tue committimus quatenus, si per diligentem inquisitionem re percussa

⁶⁾ Konstanz : stad in Zuid-Baden (W.-D.) tussen het Bodenmeer of meer van Konstanz en de Untersee. Zetel van het bisdom Konstanz.

⁷⁾ Synode van Bazel : Concilie gehouden van mei 1431 tot april 1449; voortzetting van het Concilie van Konstanz (1414-1418); handelde over de strijd tegen de Ketterij, de hervorming van de Kerk, en de Conciliaire theorie = het stellen van het concilie boven de Paus. De president van het Concilie door de paus benoemd, was Kardinaal Julius Cesarini.

In 1438 gaf Eugenius IV bevel het concilie over te brengen naar Ferrara-Florence, waar het op 8 januari 1438 werd voortgezet. Tegen dit bevel in bleef de meerderheid in Bazel en zo werd van 1438 tot 1449, de bijeenkomst te Bazel een pseudo-concilie van scheurmakers. Prior Johannes Passert was een man van grote invloed, zeer welsprekend kanselredenaar; hij wist van het concilie van Bazel volmacht te verwerven om overal aflat te prediken. Hij was bij de leden van het concilie ingelijfd geworden en wist vele vragen zo in te kleden dat ze ingewilligd werden. Cfr. J.G.R. ACQUOY, *Het klooster te Windesheim*, II, 114-118. — C.-J. HEFELE-trad. LECLERCO. *Histoire des Conciles*, IX dln. in 18 banden, Parijs, 1907, VII², 663. — J. D. MANSI, *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Venetië, 1788, *Concilium : Bazel*, XXIX-XXXI. — A. M. JACQUIN, *Bâle, Concile*, in : DHGE, VI, 1932, kol. 356-363.

⁸⁾ Nicolas de Tudescois : aartsbisschop van Palermo hoofdstad van Sicilië; nam deel aan het concilie van Bazel, maar staat niet vermeld tussen de 33 leden van het conclaaf (1439), conclaaf waaraan slechts één kardinaal deelnam : L. Allemanni. Nicolaas Tudesco kreeg van de tegenpaus de titel van kardinaal- priester van de Basiliek der XII Apostelen, en werd in 1444 als hoofdleider van het concilie beschouwd, *Acta Conciliorum*, Paris, 1714, dl. VIII, kol. 1279. — A. BAUDRILLART, *Bâle, concile de ...*, in : *Dict. de Théologie Cath.*, II, Paris 1909, kol. 114-129; daarin speciaal kol. 124.

causas quas tibi duxerit allegandas et propter quas ad id petendum monetur fore tales quod merito sit ei talis licentia concedenda, super quibus tuam conscienciam oneramus ut, sui superioris super hoc per se vel alium petita licentia, eciam non obtenta, ad aliquem alium ordinem parem vel arctiorem hac vice valeat se transferre, et in eo, professione facta in dicto primo ordine non obstante, gratum domino reddere famulatum, licentiam concedas eidem ipsum, postquam in ordine ad quem se duxerit transferendum ut prefertur, professus fuerit, a dicti primi ordinis observantiis absolventes. Datum Basilee nonas februarii ⁹⁾. Anno a Nativitate domini millesimo quadringentesimo quadregesimo quarto Redacta Gratis pro A Workaw Jo Zelle

Nr. 9

Jacobus de Baldantoniis, generaal der Heilig-Graforde, geeft procuratie aan Bernard Sternaberch, om als visitator te fungeren in de Oppen- en Nedergermaanse provincies der Orde.

Perugia, 28 oktober 1466.

A. ORIGINEEL: HSTA-STUTTGART Bestand A 480, Denkendorf. Oorkonde: 26. Perkament. H. 30 cm. × B. 49 cm., met plooi van 7 cm., Hangend zegel van de generaal van de Heilig-Graforde. Het rond wassen zegel, Ø 6 cm. is beschadigd; het stelt voor: een Patriarchaal dubbelkruis; het randschrift van het zegelbeeld is onleesbaar.

Jacobus de Baldantoniis ¹⁾ de Perusio Dei gratia prioratus Sancty

⁹⁾ nonas februarii = nonis februarii = 5 februari.

¹⁾ Jacobus de Baldantoniis, was aartsprior en generaal van de Heilig-Graforde vanaf 1457 tot aan zijn overlijden: 1470 of 1471. Zijn opvolger was Cataneo di Traversagni de Savone: 1471-1484. A. COURET (Notice historique, p. 70), geeft foutief op dat Francesco de la Rovere, die in 1471 paus werd onder de naam van Sixtus IV (1471-1484) generaal van de Heilig-Graforde was vanaf 1460 tot 1471. De gekende chartes tussen 1457 en 1469 zijn alle van generaal Jacobus de Baldantoniis. Deze komt eveneens voor als generaal in: *Archivio di Stato Perugia Serie Corporazioni Religiose suppressae*, San Luca (1432-1485), Registro no 1, Anni 1432-1471, fol. 98, 159, — Hoe is de vergissing van Couret te verklaren? Welnu, In de ruïnes van de priorij San Luca bevindt zich (A. COURET, *ibidem*, 71) een steen met het wapenschild van generaal Cataneo di Traversagni de Savone (1471-1484) en daarnaast het wapenschild van paus Sixtus IV (1471-1484). Deze paus nu stamde ook uit de provincie Savone. De regeringsjaren van Cataneo di Traversagni de Savone als generaal (1471-1484), vallen geheel samen met het pausschap (1471-1484) van Sixtus IV. Dat deze paus bekend was door Jacobus, de generaal, misschien zelfs met hem bevriend was, is natuurlijk niet uitgesloten. Cfr. Biografie van Fran-

Luce ²⁾ de Perusio, ordinis Sacratissimi Dominici Sepulchry Yerosolimitany archiprior et dicty ordinis generalis. Dilectissimo nobis in Xristo commensali ac confratre ^{a)} nostro viro religioso Bernardo De Sternerbercho ³⁾ conventus perusiensis eiusdem ordinis ^{b)} et professionis. Salutem in Domino. Et tuis exigentibus meritis prosperos ad vota subcessum. Cum enim ad nostram notitiam pervenerit ut etiam ex ueridica ^{c)} relatione didicimus de diversis malefitijs ob ^{d)} nonnullis nostris subditis in Almanie partibus perpretatis ^{e)} que sunt contra bonos mores ac in ordinis nostri sancti vilipendium et scandalum et contra constitutiones nostras sacras cum abiecta prorsus disciplina et observantia nostry ordinis ac religione sub translatione voti paulo deteriore quam seculares degunt vitam. Et quia precipua sanctitate et oratione assidua deberent populi quorum vivunt stipendijs, expiare peccata non expiando aliena sed propria adgravando omnipotentem Deum non placant, sed magis ad iracundiam suis pravis et perversis moribus provocant. Et quia difficile nobis est personaliter nos ad singula loca nostry ordinis transferre causas et negotia ordinis sollicitare et expedire ac singulos defectus subditorum nostrorum severius corrigere. Hinc est quod nos hoc considerantes tamquam superior et dicti ordinis generalis volens vires nostras personis et locis pro reformatione eorumdem proponere ostendere quare ter Bernardum De Sternebrich antedictum bene meritum virum honestate ac morum gravitate pollen-

^{a)} confratre, moet zijn : confratri.

^{b)} *Ordinis* : het woord werd door de copist tweemaal geschreven, dient de tweede maal doorgestreept te worden.

^{c)} *Ueridica* : de *u* gelijk aan *v*, wordt verder in de tekst *v* geschreven.

^{d)} *ob* ; foutief voor *ab*.

^{e)} *perpretatis* moet zijn : *perpetratis*.

cesco della Rovere van R. RITZEL, O.F.M. Conv., *I Cardinali e i Papi dei Frati Minora Conventuali*, in : *Miscellanea Franciscana*, LXXI, fasc. I-II, 3-77, speciaal 48-51, 72-73, 532.

²⁾ Sint-Lucas : In Perugia de hoofdstad van Umbrië, bezat de Heilig-Graforde van Jeruzalem van 1152 af de kerk S. Croce; in de loop van de 13de eeuw kwam de Orde in het bezit van de kerk Sint-Lucas Evangelist met het er bijbehorende gasthuis. Deze Sint-Lucaspriorij werd in 1291 de hoofdzetel van de Orde, daar het Jeruzalems kapittel uit Akko was verjaagd en zich in deze priorij vestigde. — Zr. M. HERESWITHA, *De priorij ... te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, 270-271, of *Overdruk*, 4-6.

³⁾ Bernard de Sternerberch, of *infra*, deze pag.: *Sternebrich*, geprofeste van Sint-Lucaspriorij in Perugia.

ctem ^{f)} in nostrum vicarium, correctorem ^{g)}, commissarium ac contributionum sublevatorem ac collectorem et nostrum legatum per totam Almaniam Altam et Bassam constituimus et ordinavimus et per presentes eligimus et deputamus sine contradictione cuiuscunque omnibus melioribus via, jure, modo, causa, forma quibus possumus et debemus plenaria nostra auctoritate ab ecclesia nobis concessa agere, gerere, acceptare, recipere, sublevare, quietare, incarcerare, benfitia ordinis per totam Almaniam salvo ^{h)} confirmatione dominy generalis conferre ac benefitijs et officijs privare, citare et excommunicare et eosdem absolvere et restituere ac alia facere et exercere omnia et singula ac si per nos personaliter interessemus pro Dei honore et ordinis decore quo motus es pro locorum et locorum ⁱ⁾ reformatione ut etiam ordo noster exinde in Almanie partibus prout dignum censemur multiplicetur et magnificetur ac reformetur in Domino cum per te speramus honores et comoda nostry ordinis apud communem populum Germanie nationis non modicum ad honorem Altissimi presertim nostry ordinis dimulgare, ^{j)} non obstante quod domino preposito in Denckendorp hec commissio vicariatus per prius commissa ac consessa est a nobis aut a nostris predecessoribus nec de beneficijs quibus nunc a domino preposito supra scripto soluti sumus minime intromictat ^{k)}. Non minus etiam per presentes te licentiamus gracia ex speciali quod ecclesijs quibuscumque curatis aut non curatis praeesse valeas, si tibi necesse fuerit, et ecclesias ^{l)}, cappellas, altaria aut alia loca quecumque acceptare et recipere et accepto et recepto ^{m)} ordini incorporare ac unire, ubicumque locorum et terrarum sacramenta ecclesiastica ministrare, confessiones Xristi fidelium audire, divina celebrare, indulgentias ac nostry ordinis privilegia dimulgare ⁿ⁾ etiam si opportunum tibi videtur alium commissarium ac collectorem in coadjutorem substituere et eundem auctoritate nostra revocare. Demum exhortantes et sub pena excommunicationis ac privationis benefitij et offitij ^{o)} peremptorie mandantes omnibus

^{f)} pollenctem moet zijn pollentem,

^{g)} *correctorem* : werd in de tekst doorgestreep.

^{h)} salvo : moet zijn salva.

ⁱ⁾ pro *locorum* et locorum, moet zijn : pro *locis* et locorum.

^{j)} dimulgare, moet zijn : divulgare.

^{k)} intromictat : foutief voor : intromittat.

^{l)} ecclesias, foutief voor : ecclesias.

^{m)} accepto et recepto, moet zijn : accepta et recepta.

ⁿ⁾ foutief; cfr. *supra*, vn. (j).

^{o)} offitij : moet zijn officij

Xristi fidelibus presertim nostry ordinis omnibus nobis inferioribus ut dum te ^{p)} visum dumtaxat sinant libere quid tibi commisimus et per presentes commictimus ^{q)} agere et perficere nec tibi aliquod impedimentum sub pena prescripta praestent nec in aliquo contradicunt ^{r)}, omni appellatione postposita, conpescendo plenariam et liberam auctoritate nostra plenaria nobis ab ecclesia concessa licentiam et facultatem omnimodam concessimus et tenore presentium concedimus et invocato etiam ad hoc si opus fuerit auxilio ^{s)} brachij spiritualis et secularis. In quorum omnium testimonio et singulorum premissorum veritatis sigillo nostry generalitatuy jussimus cum eius appentione ^{t)} munimine roborari in finem ut ubi libet terrarum nostry saltem ordinis intuitu benigne recipiaris ac caritative pertracteris et promovearis in futurum cum oblatione mercedis in Xristo YH<es>u Domino nostro. Data et acta sunt hec Perusij in monasterio sancti Luce de Perusio generalitatus ordinis Sancti Sepulchry Yerosolimitany in porta sancte Susanne juxta vias publicas in camera solitae nostre residentie. Sub anno Domini milleximo quadringentesimo ^{u)} sexagesimo sexto die vigesima octava mensis octubris. Et volumus han<c> commissionem vicariatus per annum tantum valuturam ^{v)}.

Onderschrift

Ego Franciscus, domini Jacobi de Perusio, prior <is>
 Signum Jerhosolimitani imperiali auctoritate notarius publicus
 ^{w)} presentem Reverendi patris domini prioris
 notarii et eius curie, predictis omnibus et singulis interfui, et quia
 alijs prepeditus negotijs alteri michi fido scribendum com-
 misi et fidem et testimonium praemisse et omnium me fecisse et scrib-
 sisse ^{x)} signumque meum apposui consuetum ad fidem
 et testimonium praemissorum omnium.

^{p)} te visum, moet zijn : tibi visum.

^{q)} commictimus, moet zijn : committimus.

^{r)} contradicunt, moet zijn : contradicant.

^{s)} auxilio, foutief voor auxilium.

^{t)} appentione, foutief voor appensionis.

^{u)} milleximo quadringentesimo, moet zijn : millesimo quadringentesimo.

^{v)} valuturam beter : valitutam.

^{w)} : twee woorden die niet leesbaar zijn, dus niet konden ontcijferd worden.

^{x)} scribsisse; voor scripsisse.

Nr. 10

Laurencius, bisschop van Ferrara en pauselijk legaat in Germanië, vraagt in een open brief dat bisschoppen en vorsten aan Jacobus de Baldantoniis, generaal van de Heilig-Graforde, bijstand en faciliteiten zouden verlenen tijdens diens visitatiereis in Germanië.

Nurenberg, 19 juli 1467.

A. ORIGINEEL : ontbreekt.

B. Afschrift : Transsumpt, opgenomen in akte van 29 juli 1467 (Zie nr. 11).

Laurencius ¹⁾ miseratione divina episcopus Ferrariensis ²⁾, in Germania ³⁾ cum potestate legati de latere apostolice Sedis legatus universis et singulis ad quos presentes nostre pervenerint, Salutem in Domino sempiternam. Cum venerabilis vir frater Jacobus sancti Luce de Perusio Sepulcri dominici Iherosolimitani ordinis sancti Augustini prior ⁴⁾ ac eiusdem ordinis per Sedem apostolicam ordinarius et generalis deputatus et latus forte diversis et quampluribus quereimoniis intellexit ecclesias, prioratus, preposituras, monasteria et alia loca dicto ordini subiecta collabi et defici ad nichilumque redigi prelatorumque et eorumdem rectorum neglectione in spiritualibus et temporalibus non parum pati detrimenti et dispendiorum quibus ex officij sibi commissi debito oportune et salubriter providere cupiens et intendens ne aliquam propter negligenciam de huiusmodi dominici gregis cura et subditorum suorum sibi commissorum sanguis de manibus suis ante Christi tribunal exquiri possit, hac de causa ad has germanicas partes impuciare ^{a)} se duxit personaliter conferentem. Nos vero

^{a)} *impuciari* : mogelijk een transcriptie in het latijn van het Italiaanse woord : *impoggiare* = met volle zeilen afreizen.

¹⁾ Laurencius = Lorenzo Roverella, kanunnik van Ferrara, magister in theologie; bisschop van Ferrara : 1460- + 1474; pauselijk legaat in Duitsland, met de macht van « legatus a latere ». GAMS, 695. — EUBEL, II, 153. — LOUIS PASTOR (*Histoire des papes*, trad. F. R. Raynaud, Paris, IV, 1903, 133 vermeldt dat Laurencius, in 1468 met bijzondere volmachten naar Duitsland gezonden werd, o.a. om de kruistocht tegen G. Bodierna, koning van Bohemen op gang te brengen.

²⁾ Ferrariensis : van Ferrara, stad in Noord-Italië, gelegen aan de Pô; zetel van het bisdom Ferrara.

³⁾ *Germania*, d.w.z. het Roomse Rijk der Duitse natie, waarvan de westergrens aan de Schelde ligt, in België.

⁴⁾ Jacobus de Baldantoniis, prior van de St-Lucaspriorij te Perugia, aartsprior en generaal der Heilig-Graforde, Cfr. *supra*, nr 9, vn. 1.

plurimum considerantes sanctissimum Dominum nostrum modernum pontificem huic ordini semper fuisse affectum et eiusdem religionis reformationem non parum affectare, et ob eam devocionem singularem quam et nos erga eam semper habuimus et habemus, cupiens ut dictus prior et generalis hoc suo pio et laudabili proposito suum ubique officium libere valeat exercere, et ut sua unicuique iurisdictio inviolabiliter conservetur, ne per eos ^{b)} quos ordo ecclesiasticus custodiri debuit confundatur et delusoria sua iurisdictio videatur, omnes et singulos reverendos patres dominos archiepiscopos, episcopos et ceteros quoscumque prelatos ecclesiasticos, illustrissimos principes, duces, marchiones, comites, barones et singulorum universitates officiales et presiden [tes] eorum quorumcumque ad quos accedendum duxerit, rogamus in Domino et hortamur ut prefati sanctissimi domini nostri gratia et intuitu cui res ista cordi est, et Domini nostri Ihesu Christi, ac etiam nostra complacentia prefatum dominum priorem et generalem ac eius vicarium et suos quoscumque familiares suscipere taliter velitis commendatos ac omnibus suis in rebus in quibus vos orandos et requirendos duxerint favorem consilium et auxilium prestare ut suam libere et expedite possit iurisdictionem exercere in prefatos sui ordinis subditos, et etiam exercere permitti facere, ut merite apud sanctissimum dominum nostrum et apostolicam Sedem et apud nos commendari valeatis. Insuper affectuose vos rogamus quatenus eundem dominum priorem et generalem cum omnibus sociis et familiaribus suis, tam equestribus quam pedestribus per territoria dominica et alia qualiacumque loca sua venientem, absque alicuius datij, pedagij, vel gabelle solutione vel exactione transire, morari et redire libere permittatis, nullamque sibi, sociis suis ac familiaribus, rebusque suis omnibus et personis huiusmodi iniuriam, mollestiam et offensam inferentes nec inferre permittentes, benigne eos commendatos habentes, sibi et omnibus suis predictis, quociens pro ipsorum parte requisiti fueritis, de securo transitu, scorta, salvoconductu et receptu, sic liberabiliter providere curetis ut apud vos has presentes literas nostras gratas fuisse et auctoritatem efficacem habuisse intelligamus, ut speramus, offerentes nos ad omnia similia et maiora pro vobis quando opus esset. In cuius rei fidem et testimonium has literas patentes fieri iussimus et nostri soliti sigilli appensione muniri. Datum Nurenberghe apud monasterium sancti Egidii in nostra solita residentia anno Incarnationis dominice millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo, pontificatus sanctissimi in

^{b)} *per eos* : is overbodig.

Xristo patris et domini nostri Pauli ⁵⁾ divina providentia pape secundi anno tercio, XVIII Julii.

Nr. 11

Jacobus de Baldantoniis, generaal der Heilig-Graforde, beantwoordt het verzoek van Johannes Klingsor, geprofeste van de proosdij Denkendorf, door het zenden van een authentiek afschrift van de open brief van Laurencius, bisschop van Ferrara en pauselijk legaat in Germanië, waarin deze laatste vraagt dat bisschoppen en vorsten aan de generaal van de Heilig-Graforde bijstand en faciliteiten zouden verlenen tijdens diens visitatiereis in Germanië.

Perugia, 29 juli 1467.

ORIGINEEL : HSTA-STUTTGART, Bestand A 480, Denkendorf. Oorkonde 30. Perkament H. 22 cm. × B. 46 cm., met plooï van 4 cm. Rond zegel in was, Ø 6 cm., van Jacobus de Baldantoniis. Het zegel is beschadigd; zegelbeeld : patriarchaal dubbelkruis; randschrift onleesbaar.

Nos Jacobus de Baldantonijs ¹⁾ de Perusio sancti Luce ²⁾ ewangeliste ³⁾ Dei gratia et tocius ordinis dominici Sepulcri Iherosolomitani archiprior generalis. Universis et singulis ad quos presentes litere nostre peruenerint ⁴⁾, sit notum atque manifestum quod nos die date presentium ad requisicionem et petitionem Religiosi nobis in Christo fratris Johannis Klingsor ⁵⁾ monasterij sancti Pelagij ⁶⁾ in Denkendorff Ordinis predicti professi et rectoris perpetui parochialis ecclesie sancte Marie in Durkam ⁷⁾, Augustensis ⁸⁾ dyocesis, quasdam literas portatorias

^{a)} Ewangelista : *w* = *v*; wordt verder in de tekst *v* geschreven.

^{b)} peruenerint : *u* = *v*; wordt verder in de tekst *v* geschreven.

⁵⁾ Paulus II (Petrus Barbo) van Venetië; paus : 30 augustus 1464- + 26 juli 1471.

¹⁾ Jacobus de Baldantoniis : aartsprior en generaal van de Heilig-Graforde : 1457-1467 (of 1471). *supra*, nr. 9, vn. 1.

²⁾ Priorij van Sint-Lucas-Evangelist (13de-16de eeuw), gelegen te Perugia bij de Sint-Suzannapoort. Cfr. *supra*, nr. 9, vn. 2.

³⁾ Johannes Klingsor, geprofeste van de Sint-Pelagiuspriorij te Denkendorf en rector van de parochiekerk Sint-Maria in Turkheim. Cfr. *infra*, vn. 5 en 6.

⁴⁾ Het patroonschap van Sint Pelagius is ouder dan het stift in Denkendorf. Cfr. A. METTLER, *Die Stiftskirche in Denkendorf und ihre Bauzeiten*, in : *Württembergische Vierteljahrshefte für Landes-Geschichte*, XXXVI, 1930, 9-51, n. 4.

⁵⁾ Het patronaat in Durkam = Türkheim, gelegen aan de Wertachrivier in Beieren, West-Duitsland, werd bekomen in 1287; de kerk S.-Maria werd Ordebezit in 1308. — W. WERNER, *Kloster Denkendorf*, 29.

⁶⁾ Augsburg : stad in Beieren, West-Duitsland, zetel van bisdom.

generales per Reverendum in Christo patrem et dominum Dominum Laurencium ⁷⁾ divina miseracione episcopum Ferrariensis ⁸⁾ in Germania cum potestate legati de latere apostolica Sedis legatus nobis et nostro pro consilio favore et auxilio a quibuscumque obtinendo et concessas cum sigilloque reverendissimi domini legati maioris oblongi cum cera rubea in alba impressa, in cordula rubea filorem impendente sigillatas, non viciatas, non abrasas, non cansellatas neque in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vicio carentes, per nostrum notarium infrascriptum exemplar transsumi et in publicam formam redigi jussimus et mandamus. Cujus tenor sequitur de verbo ad verbum et est talis [Laurencius volgt de akte van 19 juli 1467]. Zie nr. 10.

De quibus omnibus supradictis frater Johannes Klingsor petiit et requisivit et nos eidem concessimus fieri et tradi unum vel plura publicum seu publica instrumentum vel instrumenta per dictum notarium supra et infrascriptum, una cum appensione nostri sigilli maioris quo utimur in testimonium praemissarum. Acta sunt haec in monasterio supradicto in camera nostre habitacionis. Sub anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo. Indictione ultima, die vero mercurii vicesima nona mensis Julii, pontificatus sanctissimi in Xristo patris et domini nostri domini Pauli ⁹⁾, divina providentia pape secundi anno tercio presentibus ibidem honorabilibus viris et dominis Mychaele de Draghetis de Bononia ¹⁰⁾ decretorum doctore et vicario nostro, Bernardo de Sterneberch ¹¹⁾ dyocesis Razteburgensis monasterii nostri sancti Luce Perusij ordinis nostri professo fratre Ludovico de Stutkardia ¹²⁾ ordinis Carmelitarum conventus monasterii in Esselingia ¹³⁾ et Johannoto Johannis de Perusio testibus ad praemissa vocatis et rogatis.

⁷⁾ *Laurencius* = Lorenzo Roverella, bisschop van Ferrara : 1460-- + 1474. legaat in Duitsland, met de macht van « legatus a latere » EUBEL, II, 103.

⁸⁾ *Ferrariensis* = van Ferrara, stad in Noord-Italië, gelegen aan de Pô; zetel van bisdom.

⁹⁾ *Paulus II* (Petrus Barbo) van Venetië, paus : 30 aug. 1464-- + 26 juli 1471.

¹⁰⁾ *Bononia* = Bologna, hoofdstad van de provincie van die naam, gelegen aan de Renorivier in Italië.

¹¹⁾ *De Sterneberch* : *Supra*, (nr 9), vn. 3.

¹²⁾ *Stutkardia* = Stuttgart, stad in West-Duisland.

¹³⁾ *Esselingen* = Eszlingen in Wurtemberg, West-Duitsland.

Et ego Bernardus Purmgartner de Arienberg ¹⁴⁾, publicus Signum imperiali auctoritate et supradicti reverendi patris domini notarii prioris et generalis notarius atque scriba quia supra inscriptam literarum petitionem transsumpto seu vidimus, collationi atque mandato omnibusque alijs et singulis dum sic ut supra preaemittitur fierent et agerentur una cum praenominatis testibus praesens interfui eaque omnia et singula sic fieri vidi et audiui. Idcirco hoc presens publicum instrumentum manu alterius me justis prepedito negocijs fideliter conscriptum per meque collationatum exinde feci, subscribi et publicavi, signoque et nomine mos solitis et consuetis una cum appensione sigilli ipsius domini prioris et generalis et de mandato ipsius appensione signavi, commonivi^{c)} et roboravi. In fidem et testimonium omnium premissorum rogatus et requisitus.

Nr. 12

De landkommandeur van Oudenbiezen verkoopt voor het baljuwschap Biezen van de Duitse Orde, aan Johan Karridder, een rente van drie Rijns gulden, op een beemd gelegen bij de brug te Wimmertingen, grondgebied Hasselt.

Maastricht, 25 augustus 1467.

A. ORIGINEEL : ontbreekt.

B. AFSCHRIFT : opgenomen in akte van 3 oktober 1525. Zie nr. 23.

fol. 155^v Wij Johan vanden Velde ¹⁾ Lantcommenduer der Balien van den Biesen, Claes Gaerts ²⁾ huys commenduer ende coster tot

^{c)} commonivi : (sic!) = communivi.

¹⁴⁾ *Aeienberg* : plaats ? : Arenberg aan de Rijn gelegen, bij Koblenz, West-Duitsland. — familienaam ? : de Arenberg ?.

¹⁾ Johan vande Velde, landcommandeur : 1467-1481. J. GRAUWELS, Regestenlijst, I, nr. 456 : « 10 april 1481 : Gerard van Sombreffe, landcommandeur : 1481-1482, stadhouder van de balie Biezen, oorkondt dat hij na den dood van de landcommandeur Johan vande Velde, als stadhouder belooft het kapittelbesluit van 11 januari 1467 na te leven ». Cfr. verder J. GRAUWELS, *op. cit.*, I, nrs. 436, 437, 441, 442, 444, 456, p. 153-160. — J. BUNTINX, *Ouden Biezen*, in : *Verzamelde opstellen*, IV, 1939, 117-118, 138-141, 147.

²⁾ *Claes Gaerts*, = Goerts, Commandeur te Maastricht. Cr. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, p. II; nr. 428, p. 149-150.

Tricht ³⁾, Dierick van Ghemert tot Bernshem ⁴⁾, Aert vander Dussen tot Ghemert ⁵⁾, Hugo van Seevenberch ⁶⁾ tot Siersdorp ⁷⁾, Ghielis van Boucholt ⁸⁾ tot Beckefoirt ⁹⁾ ende Willem van Tzievel ¹⁰⁾ tot Word ¹¹⁾ commendueren, Hendrick Loenman Scheffenen, Johan van Herck boumeester ¹²⁾ en de vort wy andere heren ende bruederen des Convents tot Trieht ¹³⁾ ende den Balien vanden Biessen ¹⁴⁾, allen gemeynlich duytschen Ordens ¹⁵⁾, doen kont allen luyden ende bekennen met desen onsen oepenen brieve, voer ons ende onse nakoemelingen, dat ende alsoe wij in onsen laetsten Capittel/fol. 156^r gehalden tot Ghemert ¹⁶⁾, omme

³⁾ *Tricht* = Maastricht, stad aan de Maas in Ned. Limburg. In 1358 verkreeg de balie van Oudenbiezen een stuk grond waarop een huis werd gebouwd dat hoofdzakelijk dienst deed als verblijfplaats voor de priesters der Duitse Orde. Van dan af werden in Nieuwe-Biezen, zoals de nieuwe kommanderij genoemd werd, de kapittelvergaderingen en grote plechtigheden gehouden. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, dl. I, p. II.

⁴⁾ *Bernshem* = Bernissem onder Sint-Truiden. Voor 1254 werd te Bernissem een huis van de Duitse Orde gesticht, kommanderij van de balie Biezen. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nr. 428, p. 149-150.

⁵⁾ *Aert van der Dussen tot Ghemert* = Art vander Dussen, kommandeur te Gemert, gemeente in Noord-Brabant. *Ibid.*, p. II en nr. 428,

⁶⁾ Hugo van Sevenbergh, *Ibid.*, nr. 428.

⁷⁾ *Siersdorf*, gelegen in het Rijnland, ten zuiden van Basweiler, ten westen van de Rijn.

⁸⁾ *Gielis van Boucholt* = Gielis van Boickholt, kommandeur te Bekkevoort. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nr. 428.

⁹⁾ *Beckefoirt* = Bekkenvoort, gemeente in Brabant, arrondissement Leuven. In 1280 werd daar, dank zij de schenking van Arndt, heer van Diest, een kommanderij opgericht. *Ibid.*, I, p. II.

¹⁰⁾ *Willem van Tzievel* = Willem van Tsevel, kommandeur.

¹¹⁾ Sint-Pietersvoeren, gemeente van de Voerstreek. Tussen 1242 en 1244 werd de Duitse Orde door Ridder Daniel van Voeren met goederen begiftigd, gelegen in het graafschap Dalhem. Daardoor werd de kern gevormd van de kommanderij Sint-Pietersvoeren. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, p. II.

¹²⁾ Johan van Herck, bouwmeester. *Ibid.*, I, nr. 428.

¹³⁾ *Trieht* = Tricht = Maastricht. *Supra*, vn. 3.

¹⁴⁾ de balie Biezen. *Supra*, deze akte, vn. 4.

¹⁵⁾ Duitse Orde : ridderorde gesticht in 1190, tijdens het beleg van Akko. Na het verlies van het Heilig-land vestigde de Orde zich in Pruisen. J. BUNTINX, *Ouden Biezen*, in : *Verzamelde Opstellen*, 1939, 115-120.

¹⁶⁾ J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nr. 426 : 11 januari 1467. Kapittelvergadering gehouden te Gemert, door de balie van Oudenbiezen en onderhorige kommanderijen. Besloten werd tot het invoeren van een algemene bezuiniging, omwille van de hachelijke financiële toestand en omwille van andere moeilijkheden die dienden opgelost. Deze toestand en andere moeilijkheden waren het gevolg van de grote ramp die de Duitse Orde trof door de nederlaag in 1410 bij Tannenberg in Oost-Europa en de oorlogen van

onse noetsaecken wille ende onsen groeten schaede te schutten, oevercoemen ende gesloeten syn een deel erffelicke guede oft lyffpencie te vercoepen, om alsullicke scholt die onbetaelt es, die wy inder Balyen tachter ende schuldich syn geworden, overmits dis groeten swaeren orloichs ende crychs wille, dat men onse renten ende gulde neit betaelt en heeft, daer mede te betalen, hebben wy daer omme alle sementlich vuerseit erffelicke ende erventlijke wettelick ende wael met macht disselven brieffs vercoft Johan kaederidder¹⁷⁾ ende synen erven ten ewigher daghen tot dry averlensche¹⁸⁾ Rynschgulden, die wy jaerlix gehelden pleighen te hebben uut eenen bemptken geheiten lymertinghen¹⁹⁾ inden selve dorp geleghen, voer een somme ghelts van tzestich Rynsgulden die hij ons nu guetlich ende waell betaelt heeft, ende vort gekeirt ende gecoemen es tot der scholt als vuerscreven, met vuerwaarden dat der selve Johan ende synen erven vuerscreven nu vortaen ten ewighen daeghen toe hoeren doyen vryen eygenen properen wille sullen moeghen doen metten vurseiden drye erff averlensche

de 15de eeuw die er op volgden. Maar de landkommanderij Oudenbiezen (of van de Nederlanden) werd nog meer getroffen door de eindeloze onlusten en oorlogen in het Luikerland op het einde der 14de en in de 15de eeuw, nl. de spanningen tussen de steden en de prins-bisschop Lodewijk van Bourbon (1455-1482), vorst die de eenmakingspolitiek van de hertogen van Bourgondië, Filips de Goede (1419-1467) en Karel de Stoute (1467-1477) diende. Ook het platteland kwam in opstand in de jaren 1450 tegen de misbruiken in de kerkelijke rechtspraak, vooral in het graafschap Loon; er vormde zich de sekte van «de Cluppelslaghers». De Opstandelingen vernielden alles te vuur en te zwaard. Vooral het noorden van het prinsbisdom had onder de gruwelen te lijden. De haat keerde zich in de eerste plaats tegen de geestelijkheid. De kloosters werden zeker niet gespaard. Het verzet van de stad Luik gaf aan deze benden de gelegenheid nog meer onheil te zaaien en te plunderen. Een deel van hen voegde zich bij het Luikse leger. Maar na de nederlaag op 28 september 1467 te Brusthem bij Sint-Truiden, verdwenen die benden in het maquis, terwijl de stad Luik door Karel de Stoute werd gestraft. J. BUNTINX, *Ouden Biezen*, in: *Verzamelde Opstellen*, XV, 1939, p. 138-141, 148-151, 157. — H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, II, Brussel, 1922, p. 270-313. — J. ROGIER e.a., *Geschiedenis der Kerk*, dl. IV. M. D. KNOWLES, *De Kerk in de middeleeuwen*, II, Hilversum, 1968, p. 224-256.

¹⁷⁾ Kaederidder = Jan Cauweridder : 1461, 26 oktober (nr. 415). Cariders/, J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nr. 415; IV, 882. — Jan Karridder : *Infra*, nr. 20.

¹⁸⁾ Rynse gulden : gulden van de 14de tot de 16de eeuw geslagen gulden van de Keurvorsten : Mainz, Trier, Keulen, Palts aan de Rijn. Gewicht : 24 gr., gehalte ca. O. 771, en voor de waarde daarmee overeenkomende goudgulden.

¹⁹⁾ Lymertinghen = Luymertingen, gehucht van Kortessem. Vroeger : leen afhankelijk van het feodale Hof van de baronij van Kortessem. — In deze akte is het een foutieve schrijfwijze voor : Wimmertingen. De beemd in kwestie lag bij de brug, te Wimmertingen, zoals blijkt uit nr 20.

Rynschgulden, die te verhandieren ende te gebruycken tot hoeren schoensten meesten orber ende proffyt soe hon des geneughen sall, ende vort daer meide te doen ende te laeten in alre maeten gelyck wy voere daer meide doen muchten eer sy die van ons golden, soe dat wy nu vortaeen egheen recht oft toeseppen meer daeraen hebben en sullen, ende oich hebben wy verteighen op alle rechten, privilegien, vryheden oft anders dat wy hier teghen muchten hebben dat den selven Johan oft synen hier inne neit tonstaeden commen en sall, dan hy sall die vuerscreven dry erff Rinsgulden rustelick ende vreidelick gebruycken tot synen schoensten ende orbaer sonder eynich wedersegghen van ons oft yemants van onsen weighen ende dit allet sonder ergelist. Dit te orkonde der gantzes vaster steidicheyt hebben wy Lant commenduer, commendueren heren ende bruederen vuerscreven voer ons ende onse naekoemelinghen onser Balie ampts sieghel ende siegels ons huys van Trieucht aen desen brieff gehanghen. Gegeven in den jaere ons Heren dusent vierhondert sevenendtssestich des vyff ende twintichsten daghes in Augusto.

Nr. 13

Catanius de Traversagnis, generaal der Heilig-Graforde, benoemt Johannes Vitze tot algemeen visitator van de kloosters der Orde.

Rome, 16 juni 1475.

A. ORIGINEEL : ontbreekt.

B. AFSCHRIFT : HStA Stuttgart, Bestand A 480, Denkendorf, Buschel 3; op rugzijde : 16 juni 1475. Archiv Kl. Denkendorff. Lade A.L.L. art. 15.

Catanius de Traversagnis ¹⁾ Archiprior et generalis universi ordinis sacrosancti sepulchri dominici Jherosolimitani omnibus et singulis presentes literas inspecturis, visuris pariter et audituris feliciter valere in domino et praesentibus fidem indubiam adhibere. Sollicitudo pervigil nostri officii assidue nos admonet ut regimen et gubernatione personarum, rerum et locorum per diversas mundi partes et provincias

¹⁾ Catanius de Traversagnis, of Traversagni (A. COURET, *Notice historique*, 70-73, 506) aartsprior en generaal van de Heilig-Graforde (okt. ? 1471 - nov. 1484), riep op bevel van paus Sixtus IV (1471-1484), in 1473 of 1474 een generaal kapittel van de Heilig-Graforde samen en voerde bij middel van visitators, hervormingen door. — *Supra*, nr. 9, vn. 1.

nobis subiectorum ²⁾ illis studeamus personis committere de quorum sufficientia probabiliter confidere valeamus, qui nimirum illud provida impleant diligencia et laudabili studio exequantur. Cum itaque personam dilecti filii et fratris nostri Johannis Vitze ³⁾ ordinem nostrum sacrosancti Sepulchri Dominici Jherosolimitani expresse professi, ad exequendum hujusmodi nostras vices ydoneam arbitremur, nosque in presentiarum visitationibus partibus in illis vacare nequeamus pluribus aliis nostris et dicti ordinis in Romana curia prepediti negociis, eundem fratrem Johannem Vitze presentem et acceptantem omni modo, via, jure et forma quibus melius et efficacius potuimus et debuimus possumusque et debemus, Motu proprio et ex certa nostra scientia facimus, constituimus, creamus et ordinamus harum serie nostrum legitimum et indubitativum vicarium, visitatorem, procuratorem et negociorum gestorem in spiritualibus et temporalibus generalem et specialem, ita tamen quod specialitas generalitati non deroget neque contra. Ad visitandum videlicet et in melius reformandum monasteria, prioratus, ecclesias et beneficia ac personas utriusque sexus sub dicto ordine altissimo famulantes et per totam Almaniam bassam ⁴⁾ seu inferiorem existentia,

²⁾ Het klooster te Praag, voornaamste huis van de Orde in Bohemen, sloot in 1351 een verbond met het klooster van Neisse (1139), proosdij vanaf 1143, dat zich toen juist los had gemaakt van Miechow, hoofd der Poolse provincie. Trouw aan de generaal van de Orde, te Perugia, werd na de opheffing van de Orde in 1489, de Orde in Silezië en Tsjecho-Slovakië onafhankelijk, onder het generaalat van de proost van Neisse, proosdij die zetel bleef van de Orde in Silezië, van 1489 tot aan haar opheffing daar in 1810. In deze gebieden noemden de reguliere kanunniken van de Orde zich ook Slezische Kruisheren of Kruisheren met het dubbel rood kruis. Cfr. W. HERMANN, *Zur Geschichte der Neisser Kreuzherren vom Orden der regulierten Chorherren und Wächter des Heiligen Grabes zu Jerusalem mit dem doppelten roten Kreuz* (Teildruck), Breslau 1938. — Zr. M. HERESWITHA, *Geschiedenis van het kloosterwezen*, 1967, III, 168-171. De Poolse provincie maakte zich los van Perugia in 1432, en vestigde haar hoofdzetel in de proosdij te Miechow (1432-1819). *Ibid.*, III, p. 171-181. — S. NAKIELSKI, *Miechovia sive promptuarium antiquitatum monasterii Miechoviensis*, Krakow, 1634. ID., *De sacra antiquitate et statu Ordinis canonicorum custodum sacrosancti Sepulchri Hierosolimitani*, Krakow, 1625. — A. COURET, *Notice historique*, 77-94. — *Supra*, p. 4-5, 38-39 en J.P.R. STEPHANI, *Mémoires pour servir à l'histoire monastique du pays de Liège*, uitg. door J. ALEXANDRE, 2 dln. Luik, 1876, I, 184.

³⁾ Joannes Vitze; A. COURET, *Notice historique*, 73 : Jean de Vitry in 1478. In *Brevis Historia* (*Deux Notices*, in : PSHAL, XXVIII, 1891, 336) staat : « verum septem post annis visitator, jussi generalis in Belgium veniens », dat is in 1477 of 1478. — Zr. M. HERESWITHA, *De priorij te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, 282-283; overdruk, p. 16-17.

⁴⁾ Neder-Germanië en Opper-Germanië, delen van de Germaanse Ordesprovincie met de proosdij « H, Pelagius » te Denkendorf als zetel. In 1484 werd Neder-Germanië gesteld onder een eigen provinciaal. Als eerste fungeerde in die functie Jan van Abroek.

necnon domos et personas ac ecclesias que in Aquisgrani ⁵⁾ de dicto ordine fore noscuntur, non obstante quod dilectus filius noster frater Cornelius Oyslinger ⁶⁾, prior prioratus et ecclesie nostre Sancti Sepulchri de Henegou ⁷⁾ vulgariter nuncupati, sicuti accepimus, temerarie se gerat pro vicario et totius ordinis in dictis partibus generali, quem et alium quemcumque, praeter dictum fratrem Johannem Vitze, in eisdem locis nullam penitus per presentes declaramus obtinere auctoritatem in huiusmodi officio vicariatus exercendo. Cum, secundum juris formam, cessante mandatore cesset et mandatum, etsi forte hactenus fuerit institutus vicarius ab aliquo predecessorum nostrorum, a nobis tamen, qui plena auctoritate fungimur in hoc ipsum munere fuerit institutus, quem etiam fratrem Cornelium priorem predictum, in quantum opus sit, ex abundanti revocamus et dictis vicaria nobis fuerit institutus, quem etiam fratrem Cornelium priorem predictum, in quantum opus sit, ex abundanti revocamus et dictis vicariato et auctoritate penitus et omnino privamus. Dantes et concedentes prelibato fratri Johanni Vitze plenam, liberam et omnimodam facultatem, auctoritatem et potestatem omnes et singulos prioratus, loca, ecclesias et personas dicti nostri ordinis et nobis ratione nostri Archiprioratus et generalatus immediate subjecta infra eundem districtum in quibus de jure, consuetudine vel privilegio apostolico visitationis officium nobis competit, in capite et in membris visitandi ac omnia et singula que in prioratibus, ecclesiis, locis et personis predictis fuerint reformanda in melius reformandi et emendandi, necnon de omnibus excessibus ac delictis personarum eiusdem ordinis cognoscendi ipsasque secundum eorum delicta et excessus condempnandi, mulctandi, puniendi, corrigendi, corripiendi, excommunicandi, aggravandi, reaggravandi incarcerandi ac alias contra rebelles et inobedientes, prout

⁵⁾ Aken : de kapel van Sint-Leonhard te Aken behoorde in de 13de eeuw aan de Heilig-Graforde. Zr. M. HERESWITHA, *De Vrouwenkloosters ...*, 19, 148-149.

⁶⁾ Cornelius Oeslinger (of Oisling, Oyslingen, Oysslinger, Oeslingen) geboren te Oupeye, prov. Luik; reguliere kanunnik van de Heilig-Graforde, rector van Sint-Leonhard te Aken (1437-1456), prior van Henegouwe (1456-1484); hij overleed in 1484. *De Heilig-Graforde in de Nedergermaanse provincie*, in BCRH, CXXXI, 1965, 240-243. — *Supra*, nr. 7, vn. 1.

⁷⁾ Henegouw, landgoed te Hasselt, ten westen van de baan Hasselt Tongeren, op 1.5 Km. van het centrum der stad. Na 1312 priorij van de Heilig-Graforde, door het overbrengen van de O.L. Vrouwpriorij te Wimmertingen, naar het gunstiger en 2 Km. noordelijker gelegen cijnsgoed Henegouw onder Hasselt. *De Heilig-Graforde in de Nedergermaanse provincie*, in : BCRH, CXXXI, 1965, 237. — *Supra*, nr. 7, vn. 10.

juris fuerit et ordo dictaverit ratiove condempnandi et a condempnatis penas mulctas et emendas inflictas seu infligendas exigendi, pecunias quoque ratione censuum et exactionum huiusmodi aut alias quavis ex causa nobis debitas in banco Laurentii et Juliani de Medicis in oppido Brugensi ⁸⁾ sociorumque suorum mercatorum florentinorum ibidem degentium deponi faciendi, ac de huiusmodi depositis quitandi et refutationem faciendi, beneficia per cessum vel decessum, privationem vel alio quovis modo vacancia vel vacatura nostri nomine, personis tamen dictum ordinem expresse professis conferendi, reservata tamen nobis dictorum beneficiorum sic conferendorum investitura quam volumus, decernimus et mandamus requirendam a nobis vel successoribus nostris infra spatium trium mensium computandum a die collationis huiusmodi, sub pena privationis dictorum beneficiorum, que ex nunc prout et tunc, et e contra si secus fuerit attemptatum, nobis reservantes alii vel aliis ad nostri arbitrium conferenda decernimus. Ceterum, quia, uti percepimus, illis in partibus certa loca beneficia ecclesie et bona dicti nostri ordinis detinentur occupata et alienata fore dicuntur. Injungimus eidem fratri Johanni Vitze vicario nostro in virtute sancte obedientie quatenus, adhibita omni diligentia studeat dicta loca, beneficia, ecclesias et bona recuperare, reformare et conservare omniaque alia singula faciendi, disponendi et gerendi quemadmodum faceremus et facere possemus si presentes et personaliter interessemus. Requirentes pie, humiliter et devote Reverendum patrem et dominum nostrum dominum Ludovicum ⁹⁾ episcopum Leodiensem omnesque et singulos Reverendos dominos archiepiscopos, episcopos, ceterosque prelatos et personas Ecclesiasticas, Illustresque principes dominos, duces, barones, comites, capitaneos, communitates, collegia et universos Christi fideles quatenus intuitu justitie et contemplatione nostri et dicti ordinis dignentur dicto fratri Johanni Vitze vicario nostro prebere consilium, auxilium et favorem opportunum offerentes nosmetipsos ad similia et majora quando occurreret et expediret. Presentibus autem nostris litteris hinc ad nostrum beneplacitum dumtaxat valituris. In quorum omnium et singulorum fidem presentes fieri et registrari ac per secretarium et scribam nostrum subscribi et sigilli nostri capitularis soliti jussimus appensione muniri. Datum Rome in domibus solite nostre residentie in Campomartis die sextadecima mensis junii. Anno domini

⁸⁾ Brugge, toen belangrijke zeehaven aan het Zwin, waar Lorenzo en Julian de Medici een bank hadden, en waar andere florentijnse handelaars verbleven.

⁹⁾ Lodewijk van Bourbon, bisschop, prins van Luik (1455-1482).

millesimo quadringentesimo septuagesimo quinto, Pontificatus Sanctissimi in Xristo patris et domini nostri domini Sixti ¹⁰⁾ divina providentia pape quarti, Anno suo quarto. Presentibus ibidem venerabili viro fratre Nicolao Antonii de Canatiis canonico ecclesie Sancti Luce Perusini ¹¹⁾ et ordinem ipsum expresse professo ac Ludovico de Ardu-murs de Regio testibus ad premissa vocatis et rogatis Per dominum archipriorem et generalem.

Et me Alexandro Locon ¹²⁾ dicti domini Generalis Scriba.

Nr. 14

Het kapittel van Luik geeft aan Petrus Oyslynger, rector van de Sint-Leonarduskapel te Aken, toelating voor één jaar, om aalmoezen in te zamelen voor het herstel van kapel en altaar en voor steun aan de armen die de kapel bezoeken.

Luik, 16 december 1479.

A. ORIGINEEL. RAL, Val St. Lambert, Cisteriënserabdij : Oorkondenkamer
Perkament H. 16 cm. × Br. 38 cm. — Het zegel ontbreekt.

Capitulum Leodiense ¹⁾ universis Xristi fidelibus in civitate et diocesi Leodiensi constitutis, ad quos presentes litterae pervenerint Salutem in Domino sempiternam, Noveritis quod nobis placet et de nostra procedit licentia speciali quatenus fratrem Petrum Oysslynger ²⁾

¹⁰⁾ Sixtus IV, paus: Franc. della Rovere. *Supra*, nr. 9, vn. 1.

¹¹⁾ Sint-Lucaspriorij in Perugia. *Supra*. nr. 9, vn. 2.

¹²⁾ Alexander Loccon of Loeron?

¹⁾ *Kapittel van de kathedraal St. Lambert te Luik*, tijdens de regering van de prins-bisschop Lodewijk van Bourbon (1455-1482).

²⁾ Petrus Oeslinger, in de Heilig-Graforde opgenomen door zijn oom Cornelius Oeslinger, de rector van St. Leonard te Aken (1436-1456). Petrus bekwam in 1452 de bediening van de Kluis te Malmédy, die ter begeving was van de abt van Stavelot O.S.B., In ± 1464 werd hij rector van de kapellen te Bierbeek en te Putkapel (gehucht van de gemeente Wilsele) en later van de kapel Sint-Leonhard, dit alleszins voor 1479, want in dat jaar bekomt hij van het kapittel de toelating om aalmoezen in te zamelen ter herstelling van de kapel. De herstelling gebeurde zeker, want op 6 oktober 1480 was de kapel, wederom, bruikbaar. In 1482 werd hij coadjutor van zijn oom Cornelius Oeslinger, de prior van Henegouw (1457-1484, en na diens overlijden in 1484, prior van Henegouw op 14 november 1484. *De Heilig-Graforde in de Nedergermaanse provincie*, ... in : BCRH, 1965, 241-242, 272-278, 282-284, 312-320. — Zr. M. HERESWITHA, *De Sint-Martinuskapel te Bierbeek*, in : *Eigen Schoon en de Brabander*, LI, 1968, 132-134. — *Supra*, nr. 7, vn. 1, nr. 13, vn. 6.

Rectorem capelle seu domus sancti Leonardi³⁾ in urbe Aquensi Leodiensis diocesis ordinis Sancti Sepulchri Jherosolomitani dum ad vos cum presentibus venerit ad opus reedificationis seu reparationis eiusdem domus seu capelle, calicisque et ornamentorum altaris eiusdem, necnon pro sustentatione pauperum ibidem confluencium fidelium elemosinas de domo ad domum ostiatim petendas per vestras parochias totiens et quociens venerit, ire et redire pacifice et quiete permittatis ipsam domum seu capellam quantum in vobis posset enus promovendo. Presentibus post annum a data earumdem minime valituris. Datum sub sigillo ad causas ecclesie nostre Leodiensis, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo septuagesimo nono mensis decembris die decima sexta.

Jo de Weert provisor fabrice

Nr. 15

Overdracht van de bouwplaats te La Xhavée, door de Clarissen van Ste Clara te Luik, aan de prior van Sint-Odiliënborg van de Orde der reguliere kanunniken van het Heilig Graf van Jerusalem. Dit onder voorwaarde er een kanunnikenklooster te bouwen.

Luik, 29 april 1488.

A. ORIGINEEL : RAL, Chartriers des établissements ecclésiastiques. Clergé séculier et clergé régulier, XIV, Carmes de La Xhavée (Sépulcrins) 1337-1697, nr. 7. Perkament. H. 35 cm. + plica : 6,4 cm ; Br. 43 cm. — Hangend zegel : ontbreekt op rugzijde, in 18de eeuws geschrift : Transport du lieu de la Chavée par les religieuses de Sainte Claire de Liège aux Religieux de l'Ordre du Saint Sépulcre de Jérusalem.

Pardevant Nicolas de Baest, nottaire, le 29 avril 1488.

— Il est fait mention dans cette lettre de sept muids que les Religieux de l'Ordre du Saint Sépulchre ont cede aux Religieuses de Sainte Claire pour les desintéresser des fraix quelles avoient souffert au sieur de l'acquisition du lieu de la Xhavée, dont elles se déportoient en faveur des Sépulcrins, qui pourroient récupérer les dits muids¹⁾ parmy une somme de 50 florins de Rhin de 20 aidans pièce. — A 4.

³⁾ De kapel Sint-Leonhard behoorde in de 13de eeuw aan de Heilig-Graforde. Zr. M. HERESWITHA, *De Vrouwenkloosters*, 19, 148-149.

¹⁾ Bij het verwerven van de eigendom La Xhavée, op 29 april 1488 creëert de provinciaal van de Nedergermaanse provincie der Heilig-Graforde, voor de priorij die op het goed zal opgericht worden, een jaarlijkse rente van 7 mud te betalen aan de Klarissen

In nomine Domini Amen. Per hoc presens publicum Instrumentum cunctis pateat evidenter quod anno a Nativitate eiusdem Domini millesimo quadringentesima octuagesima octavo, Indictione sexta, mensis aprilis die vicesima nona, hora vesperorum vel circiter, Pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri Domini Innocentii²⁾ divina providencia pape octavi, anno quarto. In mei notarii publici et testium infrascriptorum ad hoc vocatorum specialiter et rogatorum presentia personaliter constitutis venerabilibus et religiosis. in Christo dilectis Francisca Arnoze, prima abbatissa monasterii Sancte Clare³⁾ ordinis sancti Francisci in civitate Leodiensi ad fundandum noviter incepte unacum nonnullis suis sororibus Religiosis et tam suo quam totius conventus et sororum universarum eiusdem monasterii nominibus et pro eisdem, ut subiunxit, in ea parte, se fortem^{a)} facientes et quoad infrascripta intervenientibus ex una parte, necnon Dominis ac fratribus Religiosis Johanne de Abroeck⁴⁾ priore monasterii montis sancte Odilie ordinis Dominici sancti Sepulcri Jherosolimitani prope

a) fortem, moet zijn : fortes.

van Luik. Dit, niet omwille van de waarde van het verworven goed. maar in ruil voor al de lasten die de Klarissen gedragen hadden toen zij dat goed hadden aangeworven.

De aflossing van de rente gebeurde op 27 november 1517, zoals blijkt uit : RAL, *Chartriers et Clergé régulier, XIV, Carmes de la Xhavée (Sépulcrins) 1337-1535, nr. 18*, charte van welke op de rugzijde in 18de eeuws geschrift genoteerd staat : « Angleur : Rédemption et dégageant de sept muids par la prieur de la Xhavée, cedes cy devant aux Religieuses de Sainte Claire en Liège en considération des frais quelles avoient souffert à l'acquisition du lieu de la Xhavée, quelles ont cédé aux Religieux de l'Ordre du Saint Sépulchre, qui pouvoient récupérer les dits 7 muids parmy une somme de 50 florins de Rhin, de 20 aidans pièce.

2) Paus Innocentius VIII (1484-1492).

3) Francisca Arnoulze eerste abdis van het klooster Ste Clara te Luik. In 1484 was zij met Zr. Ailid Cluselle (Clussel), uit het klooster Saint-Marceau, van de Tweede Orde van St. Franciscus, vanuit Parijs naar Luik gekomen, met toelating van paus Innocentius VIII. Zij trokken naar de kapel met hospitaal = gasten- of pelgrimshuis te La Xhavée, dat hun op 6 maart 1487 was geschonken. Maar omwille van de onveiligheid van die streek, verhuisden zij naar Luik en gingen wonen in het huis van Jacques Gor, genoemd Roüalle, in de cité (Royal), parochie Saint Servais, waar het Clarissenklooster werd gevestigd genaamd : abbaye Ste Claire. J.P.R. STEPHANI, *Mémoires pour servir à l'histoire monastique du pays de Liège*, uitgegeven door J. ALEXANDRE, t. II, p. 15, 234-239.

4) Jan van Abroeck, 1ste prior van Sint-Odiliënberg en 1ste provinciaal (1484-1510) van de Nedergermaanse provincie der Heilig-Graforde. Zr. M. HERESWITHA, *Jan van Abroeck*, in : *Nat. Biogr. W. III*, 1963, kol. 1-5. — Id., *De priorij te Sint-Odiliënberg*, in : *Augustiniana*, XXI, 1971, 267-321, 725-740.

Ruremundam situati. Ac Henrico de Middelborch eiusdem monasterii professo, presbiteris et tam suis quam tocius conventus eiusdem monasterii nominibus sese in ea ad infra scripta ut asseruerunt, similiter fortes facientibus et ex adverso intervenientibus parte ex altera. Jamdicta domina Francisca abbatissa pro se ac nomine quo supra dixit et exposuit quod infra dominium sive territorium libertatis ville de Harstallio ⁵⁾, Leodiensis dyocesis, situatus esset locus appellatus le Xhavee ⁶⁾ cum aliquibus structuris inibi constitutis, quem quidem locum huiusmodi cum omnibus suis appendiciis, pertinenciis et connexis universis ipsa domina abbatissa alias certo tempore transacto, habere cupivit ad construendum et edificandum inibi monasterium unum sororum religiosarum Reclusarum religionis Sancte Clare, ordinis sancti Francisci et ad hoc instantias fieri fecit et requisitiones tam per certum eius mamburnum quam sorores eius religiosas religionis Sancte Clare dicti ordinis apud illos ad quos instantie huiusmodi fieri requirebant, ad cuius seu quarum instantiam ac preces et rogatum locus praetactus cum omnibus et singulis suis pertinencijs et appendicijs tam ex parte illustris et potentissimi Domini Engelberti ⁷⁾ comitis de Nassou ⁸⁾ de Vyannie ⁹⁾, domini temporalis de Breda ¹⁰⁾, Harstallio, etc. quam tocius communitatis eiusdem domini de Harstallio eidem domine abbatisse et eius sororibus Religiosis ad finem et effectum prenotatos benivole largitus extitit et devocionis causa oblatus prout hec et alia in quadam patenti littera pergamenea superinde

⁵⁾ Herstal (*Haristal*, *Harstal*), gelegen in het bisdom Luik, zowel voor als na de Franse Revolutie. Herstal vormde voor de Franse Revolutie een Vrije Heerlijkheid omvatende ten oosten van de Maas, Souverain Wandre, Wandre Rabosée en La Xhavée. De heerlijkheid vormde een enclave in het Luikse prinsdom, die behoorde tot het hertogdom Brabant. Cfr. A. COLLART-SACRE, *La libre Seigneurie de Herstal*, Liège, II dln, 1927-1930; I 1927, 35-43; kaart, 156.

⁶⁾ La Xhavée, *Ibid.* en p. 184. Luikse vorm; (in het Naamse: *Chavée*), van het latijn: « excavata » = gracht of gleuf, laagte of diepte tussen twee hoogten die afdalen naar Souverain-Wandre. De beek van La Xhavée, gewoonlijk genoemd « le rieu » of « li rowe », is gevormd door verschillende beekjes, die in het bos vloeien,

⁷⁾ Engelbertus II, graaf van Nassau (1451-1504), zoon van Jan IV (1410-1475), die op 16 februari 1458 de heerlijkheid Herstal kocht van Antoon de Croy. A. COLLART, *La libre Seigneurie*, I, 37-39, 218.

⁸⁾ Nassau eertijds hertogdom, dat na 1866 grotendeels het westelijk deel van het distrikt Wiesbaden vormde in de provincie Hessen-Nassau, in Duitsland.

⁹⁾ *Vyanni* = Vianden, gemeente in het groothertogdom Luxemburg.

¹⁰⁾ Breda, stad in de prov. N-Brabant (Nederland); ook heerlijkheid die door huwelijk van de erfgename van de baronie Johanna van Polanen, in 1403 met Engelbert van Nassau, in het bezit kwam van het Huis Nassau.

confecta, sigilloque Scabinatus ville de Harstallio pretacte rotondo de viridi cera, in duplici cauda pergameni impendente, ut inibi legebatur, et prima facie apparebat sigillata, michique notario publico subscripto, presentata et porrecta lacius continentur et habentur. Et quia eadem domina abbatissa, aliquamdiu post huiusmodi largicionem loci pretacti sibi et dictis suis sororibus religionis sic ut premittitur factam consideravit, ut dicit, locum pretactum dictum le Xhavee a civitate Leodiensi et longe valde sive remote a loco quocumque secure tuicionis seu defensionis, ymmo in deserto vico situate, unde gravia pericula eminere possent pro structura et edificacione monasterii saltem aliquarum sororum religiosarum reclusarum propter guerras fortassis eventuales aut insultacionem gentium malignorum Deum non timentium, qui potius ad corruptionem et violacionem religiosarum sororum et monasteriorum cum dyabolo quam erectionem eorundem cum Deo et in celo regnare tendunt, idcirco eadem domina abbatissa, in mentem pulsata et perpensa, ad evitandum eventualia pericula huiusmodi et non alias seu alio titulo, sibi locum pro se et suis sororibus religiosis et de earundem consensu, infra muros et clausuram civitatis Leodiensis pretacte in quo construere et edificare, ac construi et e<dic>ari facere intendit monasterium religionis sancte Clare ordinis sancti Francisci Reclusum sororum. Religiosarum, clementia Dei favente, acquisivit et sic a Deo omnipotenti summe desideravit, locum dictum le Xhavee supratractum occupare posse monasterio aliquo Religioso devoto pro salute populi dominii de Herstallio pretacti et subditorum eiusdem ibidem circumstancium. Sicque occurrit et advenit sibi devotus religiosus frater Johannes de Aabroeck antedictus, prior supratracti monasterii montis sancte Odilie unacum prenominato fratre Henrico de Middelborch eiusdem monasterii professo religioso eius confratre, qui apud prefatam dominam abbatissam tam pro seipsa quam nomine totius conventus monasterii eiusdem dulciter insteterunt, ipsamque pie rogarunt. Viso et considerato quod ipsa provisa esset pro se et sororibus suis religionis antedictis, de loco prenotato infra clausuram et muros civitatis Leodiensis pretacte, ut ipsa ob hoc propter Deum et ex sincera caritate et devocionis causa ipsis fratribus religiosis pro se, ac nomine quo supra, locum dictum Le Xhavee supratractum cum omnibus et singulis suis appendicijs, pertinencijs et connexis ulterius contribuere donare que et transportare vellet, cum potestate sibi ad eundem locum attributa, modo et forma prout sibi domine abbatisse et suis sororibus religiosis ille idem locus Le Xhavee in pretacta litera descriptus datus

exstitit, largitus et attributus ad edificandum et construendum per ipsos et conventum ipsorum prenotatum, in eodem loco, monasterium unum ordinis Dominici Sepulchri Jherosolimitani ¹¹⁾. Et illico eadem domina abbatissa pro se ac nomine suarum sororum religiosarum pretactarum instancijs et rogacione eorundem fratrum Johannis prioris et Henrici religiosorum monasterij montis sancte Odilie antedicti, pie inclinata et mota, consideransque rogaciones et instancias huiusmodi fore pias, racionabilesque et devotas, ipsis ob hoc premissa per eos petita benigne et causa devocionis annuit, ipsisque eciam pro se ac nomine quo supra, locum dictum Le Xhavee supratactum cum omnibus et singulis suis appendicijs, pertinencijs, dependencijsque et annexis universis prout ille idem locus per modum et formam ac dominum et personas ad finem eciam et effectum in littera supratacta expressatos et descriptos, sibi domine Abbatisse et suis sororibus religiosis supratactis datus extitit largitus et attributus, atque omnimoda potestas sibi ad eundem locum quomodolibet attributa sponte et ex certa sua sciencia minime ad hoc coacta, seducta seu circumventa ut asseruit, sed pure, libere, simpliciter, absolute ac nude et de plano donacionis pure, vere, perpetue, simplicis et irrevocabilis titulo, que ^{b)} dicitur intervivos, nil penitus iuris aut actionis sibi in illo seu illis retinens quantum in ea fuit et est, ex pura et sincera caritate, et devocionis causa ad finem ut ipsi domini et fratres religiosi antedicti monasterium unum religiosorum fratrum ordinis prenotati in eodem loco edificent et edificari procurent et faciant prout facere obtulerunt, ulterius dedit et donavit, et in eosdem fratres religiosos presentes et acceptantes nunc et in eundem transportavit ac omni iuri et actioni sibi in premissis loco le Xhavee et ilius appendiciis, pertinencijs, dependentiis et connexis universis quomodolibet competentibus sponte et libere ut supra ad opus eorundem fratrum religiosorum pretactorum eorumque conventum prevocatum, ad finem et effectum prenotatos renunciavit, datque, donat, transportat et renunciat per presentes, volens et desiderans hanc presentem donacionem sive transportationem omnibus melioribus via, modo, iure, causa et forma quibus melius et efficacius potuit et debuit pro posse ut debet in iure valere et effectum sortiri ac viribus subsistere, ita tamen et inquantum prefati domini et fratres religiosi ordinis antedicti monasterium preexpressum per eos

^{b)} que, of : qui.

¹¹⁾ Jeruzalem. De Orde van reguliere kanunniken van het Heilig-Graf van Jeruzalem.

edificari velle oblatum in pretacto loco Le Xhavee edificaverint et edificari fecerint et procuraverint, et aliter seu alias non. Nam si ipsi domini ac fratres religiosi id non fecerint seu facere curaverint, quod Deus avertat, in illum eventum premissa donacio sive transportacio cassa et irrata ac nulla esse et locus pretactus cum premissis suis dependencijs et pertinentijs et connexis universis et singulis dicte domine abbatisse et suis sororibus religiosis antedictis ut antea exstitit, omnibus dolo et fraude seclulis cedi et advolvi voluit in quaquidem condicione huiusmodi, per prefatam dominam abbatissam pro se et suis sororibus religiosis pretactis sibi ut premittitur in eventum pretactum sic reservata iidem dominus et fratres religiosi pro seipsis ac nomine quo supra bene consensierunt et consenciunt, sed exadverso per expressum dixerunt et dicunt ac protestati fuerunt et protestabantur quod in loco le Xhavee pretacto monasterium pretactum per eos inibi edificari oblatum iuxta vires et facultates suas, favente Altissimo, edificabunt et edificari facient et procurabunt, et obhoc donacionem sive transportationem supratactis per prefatam dominam abbatissam pro se et nomine prefatarum suarum sororum religiosarum ipsis fratribus et dominis religiosis se, ut premittitur, factis, ipsi iidem domini et fratres religiosi benigne et humilimi ^{c)} eciam et caritative acceptarunt et acceptant considerantque eciam ut asseruerunt prefatam dominam abbatissam per acquisitionem novi loci pretacti infra clausuram et muros civitatis Leodiensis per eam pro se et suis sororibus religiosis antedictis ad edificandum inibi monasterium unum religionis sancte Clare graviter fore oneratum, idcirco ipsi fratres religiosi antedicti, pie moti et ex causa pure et sincere caritatis et non alio titulo aut alia intencione, ut asseruerunt, in sublevamen onerum eiusdem domine abbatisse et suarum sororum religiosarum dare et exsolvere addixerunt eisdem singulis annis septem modios spelte, pactus et mesure Leodiensis ¹²⁾, donec et quousque ipsi domini et fratres religiosi aut conventus monasterij eorumdem antedicti ipsis domine abbatisse et eius sororibus religiosis sancte Clare antedictis exsolverint quinquaginta florenos Renenses communes ¹³⁾ semel pro eisdem septem modiis

^{c)} humilimi, aldus in de akte in plaats van humillime.

¹²⁾ Zeven mud spelt, Luiker maat. Een mud = 8 sesters = 246 liter, korenmaat. Cfr. A. COLLART, *La libre Seigneurie*, I, 141, *spelt* : een soort grove tarwe met platte vierzijdige aar, kleine roodbruine korrel en fijner meel.

¹³⁾ *gewone Rijnse florijnen*. Goudgulden geslagen van de 14de tot de 16de eeuw door de keurvorsten aan de Rijn (Mainz, Trier, Keulen, Palts). Rijnse gulden : gewicht ca. 3.5 gr., gehalte 0,750.

spelte videlicet viginti stuferos communes ¹⁴⁾ pro quolibet tali floreno, computatis et illis quinquaginta florenis Renensibus sic semel exsolutis iidem domini ac fratres religiosi et conventus monasterij eorundem supratacti debent esse liberi ex tunc a solutione pretactorum septem modiorum spelte promittentes ob hoc ipse partes hincinde pro seipsis ac nominibus quibus supra per fides suas corporales loco iuramenti in manu mei notarii publici subscripti solempniter stipulantis et recipientis corporaliter prestitas sese premissa omnia et singula prenarrata perpetue et inviolabiliter observare et adimplere, nec contra ea seu eorum aliqua facere vel venire per aut alium seu alios earum nominibus directe vel indirecte publice vel occulte quovis quesito colore seu ingenio. Sed illa in unum rata grata et firma tenere hincinde et observare, omnibus dolo et fraude seclusis, renunciantesque quo ad hec aliaque prenarrata omnibus et singulis privilegijs, gracijs, francisijs, libertatibus et indultis quibuscumque tam papalibus quam imperialibus monasterijs sive religiosis personis utriusque sexus in favorem monasteriorum sive religiosarum personarum eorundem qualitercunque concessis seu concedendis, necnon doli, mali, fraudis, erroris, lesionis, circumventionis ibi aliter geste quam scripte contractus non sic vel aliter celebrati condicioni indebite sine causa, ob causam et ex iniusta causa ac in factum actioni omnitusque alijs et singulis per quas premissorum effectus impediri poterit quomodolibet vel differri, ac iuri dicenti generalem renunciationem non valere nisi precesserit specialis super quibus premissis omnibus et singulis prenarratis antedicti partes ipsis a me notario publico subscripto fieri petierunt instrumentum unum publicum seu plura publica instrumenta. Acta fuerunt hec in loco nove acquisitionis monasterialis sancte Clare supratacto appellato Royal sito in parochia sancti Servatii Leodiensi sub anno, indictione, mense, die, hora et pontificatu quibus supra, presentibus ibidem providis et discretis viris fratre Johanne de Traiecto uno de fratribus lollardis domus lollardorum ¹⁵⁾ Civitatis Leodiensis ordinis sancti

¹⁴⁾ 1 gulden = 20 stuivers. *Ibid.*, 142.

¹⁵⁾ De Congregatie der Cellieten of Cellebroeders, naar de patroonheilige van die congregatie ook wel genoemd Alexianen, ontstaan in de 14de eeuw in België, nam in 1459 de regel van St. Augustinus aan. De meeste huizen van hun congregatie waren gevestigd in Brabant en in het Luikerland. Het Luikse klooster, geopend in 1464, lag in de rue Condelestrée, nabij de collegiale kerk St. Paul (huidige kathedraal). De broeders werden door het volk ook genoemd « Lollarden » = vrijwillige armen. Zij verpleegden de pestlijders, krankzinnigen en andere zieken en begroeven de overleden pestlijders (A. MENS, *Cellites ou Alexiens*, in DHGE, 1953, kol. 118-122. — J.P.R. STEPHANI,

Augustini et Willielmo Nanteal¹⁶⁾ commorante ad curiam mosani, extra Leodium territorij de Harstallio, Leodiensis dyocesis; testibus fidedignis ad premissa vocatis specialiter et rogatis

Et quia Ego Ancelmus de Baest Leodiensis dyocesis publicus sacra imperiali auctoritate et venerabilis Curie Leodiensis A. B. notarius Juratus premissis requisitioni instantia donatione sive transportacioni renuntiacioni et promissioni aliisque omnibus et singulis prenarratis dum sic ut premittitur fierent et agerentur unacum prenomminatis testibus interfui, eaque omnia et singula premissa sic fieri vidi, sciivi et audiivi, idcirco presens publicum instrumentum manu mea propria scriptum, Exinde confeci et in hanc publicam formam redegi, signoque et nomine meis solitis et consuetis hic me subscribentem signavi rogatus et requisitus in fidem et testimonium omnium et singulorum premissorum.

Nr. 16

Meier en Schepenen van Herstal bekrachtigen de overdracht van de eigendom La Xhavée, aan Jan Van Abroek.

Herstal, 25 juni 1488.

A. ORIGINEEL : RAL, Chartriers des établissements ecclésiastiques. Clergé séculier et clergé régulier. XIV : Carmes de La Xhavée (Sépulcrins) 1337-1535, nr. 8.

Perkament. H. 20.5 cm × B. 50 cm., met plooi van 2.5 cm, waaraan het hangend zegel ontbreekt. Op rugzijde (18de eeuw's geschrift : Xhavée. Act de donation de l'hospital de la Xhavée aux Religieux de l'ordre du saint Sepulchre de Jerusalem, pardevant la Court de Herstal, le lendemain de Saint Jean Baptiste 1488. — A. 4.

Mémoires ..., II, *Cellites ou Lollards, couvent de Liège*, p. 327-340. — TH. GOBERT, *Liège à travers les âges*, Liège, 1928, II, 359-361, V, 340. De Cellebroeder of Lollard die hier optreedt : Johannes de Trajecto, werd waarschijnlijk geheten naar Maastricht, of naar Trajectum ad Mosam, te Luik. Het « Trajectum ad Mosam », passage d'eau, overzetplaats, doorgaans genoemd Tret, Treiste, Treest, Treis, Trez, gaf vanaf de 12de eeuw reeds, bij overdracht van betekenis, zijn naam aan de stadswijk die eraan paalde. Die wijk ging van de Maas, rue des Prémontrés, abbaye Saint-Jacques, tot en met de parochie Saint-Nicolas. TH. GOBERT, *op. cit.*, t. V, 430, 451-452. E. DE MOREAU, *Histoire de l'Eglise en Belgique*, t. IV : *l'Eglise au Pays-Bas sous les ducs de Bourgogne et Charles-Quint*, 1378-1559, Brussel, 1949, 289 — Id. *Tome complémentaire I*, Texte, Circonscription ecclésiastique, chapitres, abbayes, couvents avant 1559. 1948, 487. — Id. *Tome Complémentaire I. Cartes*; carte III; diocèse de Liège, archidiocèses de Trèves, de Cologne et de Reims. Daarin : carte de Liège (hoek rechts onderaan).

¹⁶⁾ Nanteal of Nauteal.

A tous ceulx que ces presentes lettres vieront et oront ly maire et les esquevins delle franche ville de Harstal, Salut en Dieu permanable et cognissance de veritet sachent tuis que pardevant nous comme pardevant court halter et justice susdit comparurent personelement pour ce affaire que chyapres sensuit honorables personnes sire Johan de Albrouck ¹⁾ chanoine delle englieze de Jherusalem, prieur de mont Saint-Oudill, provinciale delle basse Allemaingne delle Orde channoniclicque ²⁾ de saint Sepulcre dedit Jherusalem avec luy sire Johan de Treyt ³⁾ son confrere, lesquels la meisme suppliont et requisent a Messire Johan le Polin chevalier seigneur a Waroux ⁴⁾ comme lieutenant de nostre tres redoubte seigneur monsieur Englebert ⁵⁾, conte de Nassou de Vyanne Seigneur de Breda de Harstal etc. et a tout le generaliteit les surseans dedit Harstal enthirement que leurs plaisir fusse de eulx donneir, concedeir et consentir la lieu del hospital alle Xhavee atoutes ses [apartenan] che et pour illuc faire edifiir et mansonner une abbie et encloustre de ladite Orde de St. Sepulcre de Iherusalem et membre de mont Ste Odilhe susdit et pour illec faire le Saint Service divinne dont a la raisonnable requeste et petitions desdits Religieux iceluy chevalier en nom de nostre dit tres redoubteit Seigneur avec la dite generaliteit dedit Harstal condeskendant et considereit que les dames et sereurs de Ste Clare ⁶⁾ navoient fait ce que promis avoient ains abandonneit le susdit lieu ont de grasce especial icelluy lieu atoutes ses appartenances donne consenti et accorde ausdits religieux de Jherusalem sens nulle excepcion et pour lillec faire edifier et mansonner une abbie et monastair de ladite Orde de Ste Sepulcre de Iherusalem ansi que dit est tout tout ansy et en teille maniere et en teille condicion que ja de temps passeit avoit este donneit ausdites de Sté Clare comme applain apert

1) Jan van Abroeck, reguliere kanunnik van de Heilig-Graforde, eerste provinciaal van de Nedergermaanse provincie der Heilig- Graforde. *Supra*, nr. 15, vn. 4.

2) Neder-Germanië of Nederduitse provincie van de Orde. *Ibid.*

3) *Johan van Treyt*, reguliere kanunnik van het Heilig-Graf te Sint-Odiliëberg, mogelijk Johannes Goch van Utrecht, reguliere kanunnik van het Heilig-Graf te Sint-Odiliëberg, of Johannes van Maastricht, of van «Treyt» in de stad Luik. Voor deze laatste mogelijkheid cfr. *Supra*, nr. 15, vn. 14, 15.

4) Johan le Pollen de Xheneumont, ridder, heer de Waroux, baljuw en soevereine meier van de heerlijkheid Herstal : 1439-1493. A. COLLART, *La libre Seigneurie I*, 224, als luitenant van Heer Engelbert van Nassau. — ID. *La haute Cour et Justice Souveraine de Herstal*, Herstal, 1924, 47, 49, 50, 78.

5) Engelbert II van Nassau, nr. 15, vn. 7.

6) Clarissen van de Tweede Orde van Sint Franciscus. *Supra*, nr. 15, vn. 3.

par les lettres de noz saiellez parmi lesqueilx ceste nostre presente est infixeis et annexeas en revoctant, kassant et anniullant tous aultres dons et concessions par avant faite veulliant que ceste presente act se court et lieu en le melhour fourme et maniere que faire se puelte et sur les condicions dittes sy que viertut de la quel concession et don a eulx lesdits religieux en nom comme dessus faites requisent de susdits lieu et heritaige avec toutes ses appartenances estre advesti et adheriteis comme il appartient selonc loy dont icelluy chevalier comme lieutenant ballieu et souverain mayeur de nostre dite court et par nostre rappourt et anseignement en fist et donnat ausdits religieux la presente ce requerant, acceptant et demandant dicelluy lieu delle Xhavee atoutes ses appartenances, don et vesture salve et warde le boin droit de chacun. Et eus ban et paix les comandat adroit a loy et a nostre enseignement lesqueilx donnacion concesion oeures et toute ce que dit est par desseur nostre dit mayeur mist en la warde memore et parfaite retenance de nous les esquevins subscripts qui ad ce faire fusmes presens et qui bien noz drois en awismes et Il nostre dit mayeur ausy les siens. Assavoir summes Ernult Lambert naistre pour le temps de la citeit de Liege Johan Gulardin ⁷⁾, Werifrongteal, Simon delle Prelle⁸⁾, Johan delle Faloieze, Johan linard ¹⁰⁾ et Gilet serual ¹¹⁾ esquevins. Et affin que ce soit chose ferme et mieulx creable avons a ceste presente lettres et alle requeste desdits chevalier et surseans dedit Harstal. Et osso des dits religieux appendent ou fait appendre nostre propre seil Scabinable et contreseil desquels nous usons tuis ensembles en nous affaires en teils et semblam cas en signe de veriteit ce fut fait consenti et oultre donneit le propre jour des plaix generalx lende-

⁷⁾ Johan Gulardin, 16 oktober 1497, submayeur. A. COLLART, *La libre Seigneurie*, I, 197, 207. — ID., *La Haute Cour* ..., 47, 50, 58, 78.

⁸⁾ Simon delle Prelle, vader of verder verwant? van schepenen Wilheame Martezal delle Prealle : 27 jan. 1540. A. COLLART, *La libre Seigneurie*, I, 196. ID., *La Haute Cour* ..., 50, 78.

⁹⁾ Johan delle Fallize, vader of verwant van Collard delle Fallize, schepenen : 27 jan. 1540., A. COLLART, *La libre Seigneurie*, I, 196.

¹⁰⁾ Al de schepenen tot en met Johan Linard (Linarts) komen voor in een akte van 1496 en 1498 behalve Joan delle Faloieze. De twee laatstgenoemden van volgende lijst ontbreken in deze akte van 25 juni 1488.

Schepenen : 1496 en 1498 Ernult Lambert, Johan Gullardin, Wery Frongteal, escuyer; Simon delle Prealle, Joan Lynart, André de Wihougne le Jeune et Colart de Hayeneu. A. COLLART, *La libre Seigneurie* I, 54, kol. 1. — ID., *La Haute Cour* ..., 50, 78.

¹¹⁾ Gilet Serual of Serval.

men ¹²⁾ delle saint Johan Baptiste lan XIIIe quatre vings et owit. Signe Mychiel de la nove rue. Paraphe per registrum.

Nr. 17

Jacob Karridders verkoopt aan de Heilig-Grafpriorij te Henegouw onder Hasselt een beemd gelegen te Wimmertingen bij de brug, (groot ca. 15 roeden palende aan de beemd van voornoemd klooster) voor 56 Rijns-gulden, waarvan 20 betaald zijn. Zolang die niet afgelost zijn, zal Henegouw jaarlijks 2 Rijns gulden betalen.

Hasselt, 11 maart 1489.

ORIGINEEL : ontbreekt.

AFSCHRIFT : RAH, Registers van schepenen buiten Hasselt. Gichten Loons Recht, Nr. 173 (1484-1501), fol. 64^r.

Dat cloister van Henegouwe op Jacop Karridders

In den jaer XIIIe LXXXIX, XI° martij is comen Jacop Karridders ¹⁾ ende heeft bekant dat hy wettelick vercoicht heeft den cloisterken van Henegouwe by Hasselt enen bampst gelegen te Wijmmertingen by der bruggen, aenhaldende XV roeden luttel men oft meer, Regenoot die gemeyn strate ter eenre, die beke ter andere des vuerscreven cloisters bampst. ter derder, ende Renez Tijmmermans bampst ter vierder zyden om ende voer sessindvyffftich Rinsgulden ²⁾ te XX stuvers gemeyner lopender peyen binnen Hasselt genge ende geve ³⁾

¹²⁾ De jaarlijkse algemene pleitdagen te Herstal waren :

1° daags na Driekoningen : 7 januari,

2° daags na St.-Jan Baptist, 25 juni,

3° daags na Sint-Remigius = 2 oktober.

Op die dagen kwam het belanghebbende volk samen op de plaats van Licourt. Iedereen was gehouden deze zittingen bij te wonen. Het Hof zetelde en vonniste gratis, en deelde alle besluiten en reglementen mede. A. COLLART, *La libre Seigneurie*, I, 61.

¹⁾ Jacob Karridders, mogelijk een broer of een verdere verwante van Johan Karridders. *Supra*, nr. 12, vn. 17.

²⁾ *Rijns gulden* : van de 14de tot de 16de eeuw : geslagen gulden van de keurvorsten aan de Rijn. *Supra*, nr. 12, vn. 18.

³⁾ *genge ende geven* : voor munten meestal samen gebruikt = gangbaar en erkende waarde hebbend. In 1526 was de uitdrukking nog in voege. In een verordening van de stad Sint-Truiden van 3 december 1526 leest men : brabant gheld in Brabant genghe ende geef is ». G. STRAVEN, *Inventaire analytique et chronologique des archives de la ville de Saint-Trond*, t. II, Sint-Truiden, 1895, p. 369.

elke gulden van welke vurscreven sommen der vurscreven Jacop bekande ontfangen te hebben op guede telinge die somme van twintich Rinsche ten pryse vurscreven ende heeft die gicht van den vurscreven bamp in srichters hant opgedregen, der op verteyende tot orber ende behoeff des vurscreven cloisters van Henegouwe der Ordenen des Heiligen Graeffs aldaer der prioer ⁴⁾ desselven cloisters in behoeff cloisters in gegicht end gegoit waert naden Lantrecht beheltelick mallix Recht inde dy partyen harer vurwarden, te weten dat tvurscreven cloister als voer restant belopende ssesinderttich Rinsgulden ten pryst vurscreven, den vurscreven Jacop noch op den vurscreven bamp geldende sal blyven twee Rijnsgulden derselver peyen jaerlix vallende te betalen op den heiligen Kerstdach bis dat tcloister die gelacht ind metter vurscreven sommen gequeten sal hebben ende sullen sonder ceyns te leggen staen by also dat men der voer kersmesse neeskomende neit leggen noch quyt en sall allet wellick in hoeden waert gekeirt.

Nr. 18

Prior Dionys van Brede koopt voor zijn medebroeders van het convent te Henegouw, van Jonker Lambrecht van den Bossche, als momber van zijn huisvrouw, het hof Mombeek met al wat daartoe behoort, behalve de molen en wat daarbij behoort, voor de som van 2220 Rijnse gulden, mits zekere voorwaarden.

Hasselt, 10 januari 1496.

A. ORIGINEEL : ontbreekt.

B. AFSCHRIFT : RAH, GLR, Schepenen van buiten Hasselt, Reg. nr. 173, 1484-1501, fol. 140^v-141.

De prioer van Henegouwe op Joncher Lembrecht vanden Bossche.

In den jaer ^cXCVI ^aX^a januarij voer ons scoutet ind scepenen van buten Hasselt is een commenschap gescheit tusschen her Dionys

⁴⁾ Prior in 1489 : Petrus Oeslinger, neef van prior Cornelius Oeslinger (1484- (DE HEILIG-Graforde in de Nederg. prov, in : BCRH, CXXXI, 1965, 244, 318-320) of vanaf 1485; prior Johannes de Cortenbach (*ibid*, 242). volgens RAH, Zaal van Kuringen, Verheffingsregisters, nr. 196 fol. 39, Jan van Hoorn. 1488-1494.

Joh. van Cortenbach werd waarschijnlijk benoemd door Jan van Abroek, provinciaal van de Nedergermaanse Ordesprovincie.

van Brede ¹⁾ priorer ende voer syn bruedere ende convent van Henegou ²⁾ ende in naeme desselven goidshuse ter eenre zyden ende joncker Lembrecht vanden Bossche ³⁾ ter andre zyden. In desen te weten dat der vurgenoemde prior tegen denselven joncher Lembrecht gecocht heet, in gerechten erffcoep den hoiff te Monbeke ⁴⁾, te weten hyus, hoeff, lande, bossche, bempde, erven, wyere met allen anderen erven in naten ende in droegen den vurscreven hoiff toebehorende, oich ceynse ende renten die den hove van alden tijde toebehoret hebben, om ende voer twee duser twee hondert ende twintich Rinsgulden ⁵⁾, twintich stuvers voer elken gulden gerekent, daer van vorwarde is dat die vurgenoemde prior twee van joncker Lembrechts kinderen in cloisteren bestellen sall ontfangen te werden te Ludich, te Tongeren oft te Hasselt ⁸⁾, dar sy wael gecloistert syn sullen ende sonder oest oft last van honnen alderen, voer wellig twee kinderen also gecloistert den vurgenoemde prior cortten sullen vierhondert Rinsgulden ten preyse als boven; ende den vurgenoemden joncker Lembrecht becade oich in gelden op den coep vurscreven twehindert Rinsgulden ontfangen

¹⁾ Dionys van Brede, prior van het convent in Henegouw : 1493-1496, mogelijk tot 1502. ? Cfr. RAH, G L R Reg. nr. 173 : 1484-1501; nr. 174 : 1502-1521.

²⁾ Henegouw : landgoed ten westen van de baan Hasselt-Tongeren, gelegen onder Hasselt, op 1.5 Km. afstand van het stadssentrum; Cijnsgoed vanaf 1312 betrokken door de O.L. Vrouwpriorij van de Heilig-Graforde te Wimmertingen. Het goed had in de 15de en begin 16de eeuw een oppervlakte van 50 bunder grond. Cfr. RAH, *Zaal van Kuringen, Verheffingsregisters*, fol. 1484-1524. nr. 196 tot en met 201.

³⁾ Lambert van den Bosch, kleinzoon van Eustache Scholteten (die leefde te Millen bij Tongeren : 1429-1442), zoon van Willem Scholteten, bijgenaamd Stas en Van den Bosch. Zijn kinderen kregen de naam vanden Bosch, naam komende van hun moeder (waarschijnlijk een dochter van Lambert van den Bosch de Mopertingen).

Lambert Scholteten, ook genaamd Stas, vanden Bosch, van Millen, de Repen, heer van Neerrepen, huwde Maria Reys de Repen (dochter van Arnold (+ 1473) en Marie ? de Gelinden). Hij kocht het kasteel van Neerrepen en schonk de naam : Repen aan zijn nageslacht. Hij had o.a. een dochter : Maria vanden Bosch, ook Repen, abdis : 1532-1533, van het Cisterziënzerinnenklooster (1217) te Hocht onder Lanaken, bij Maastricht, overleden te Mombeek in 1543. L. de CRASSIER, *Histoire de la noble abbaye de Ste-Agathe*, in : PSHAL, LXXI, 1926, 55-245, speciaal p. 90-91, 93.

⁴⁾ Mombeek : landgoed ten oosten van de baan Hasselt-Tongeren, gelegen tegenover Henegouw. Cijnsgoed met laathof, C. DE BORMAN, *Notice sur Mombeek of Mombeke*, in : *Bulletin de la Société scientifique et littéraire du Limbourg*, Tongeren, IV, 1859, 161-171.

⁵⁾ *Rijngulden* : benaming voor de in de 14de tot 16de eeuw geslagen guldens van de keurvorsten aan de Rijn. Gewicht ca. 3.5 gr., gehalten ca. 0.750, die toen als standaard munt gold; en voor de waarde daarmee overeenkomende goudgulden of florijn.

te hebben, maken achthondert ⁶⁾ die selve aen die boven somme vurscreven affgetrect, so rustet op vierthien hondert Rynsgulden ende twintich, die wellige van den vurgenoemden prioer aenden vurgenoemden Joncher Lembrecht affgelacht sullen syn te vier termyndagen, telken termyndage vierdalff hondert ende vyff Rinsgulden, vallende St. Andriesmesse des heyligen apostels ⁷⁾ alle jaer te betalen. Ende wat der hoeff met den guede vurscreven int gemeyn oft int particulier buten wigelt ^{a)} in pachten en ceynsen oft wiedat gelegen were, dien last sal der prioer vurscreven tsynre lasten alle jaer vanden gueden vurscreven affdoen ende betalen boven die hoeftsomme vanden cope vurscreven ende ten taidage ende affleggen alsulcken vier termyndagen vurscreven sal de prioer vurscreven sculdich syn te telen guedtelinge enen gouwen ⁸⁾ Rinsgulden voer twee Rinsgulden en enen Hornsgulden ⁹⁾ voer enen Rinsgulden, ende also van ander peyen dien volgende, ind wat neit affgelacht en wurt dar aff sal der prioer alle jaer gelden per rente te weten van hondert gulden vyff gulden peyen als vurscreven is.

Alle welige cope ende vorwarden nagaende heet der vurscreven joncher Lembrecht vanden Bossche, in bywesen jouffrouwen Marien ¹⁰⁾ synre wettiger huisfrouwe ende met gevulge, wille ende consent van haer die gicht vanden huse, hove ende gueden vurscreven in des Richters hant opgedragen ende dar op verteghen in behoiff des vurscreven prioers ende syns goitshuys die molen met haren wyeren ende toebehoirten die in voerjaren met geletenisse vanden // fol. 141^r hour ^{b)} ende guederen vurscreven vervreemt is neit verstande nocht begrepen in desen cope oft tegenwordige gichten. Na welliggen op-

^{a)} wigelt = weggeld ? belasting te betalen in pachten en ceynsen.

^{b)} hour (oyr, oer, ore, oire, oeire) = erfgenaam.

⁶⁾ De afrekening schijnt niet te kloppen. Koopsom : 2220 Rg; af te trekken voor de twee kinderen (te plaatsen in klooster); 400 Rg; voor betaald bedrag : 200 Rg; dus samen af te trekken : 600 Rg. De akte zegt : 800 Rg.

Viermaal achtereen telkens 350 Rijns gulden + vijf Rijns gulden,

⁷⁾ te betalen op 30 november; feest van de Apostel Sint Andreas.

⁸⁾ *gouden Rijns gulden* voor twee Rijns gulden. De goudgulden had een koers van 3 gulden sedert de invoering van zilveren munten.

⁹⁾ *Hoorns gulden* : goudgulden van laag gehalte, geslagen door Jan van Horne, bisschop van Luik (1484-1506).

¹⁰⁾ Maria Reys de Repen, dochter van Arnold + 1473 en Marie de Gelinden. C. DE BORMAN, *Notice sur le fief et les Seigneurs de Repen*, in : *Bulletin de la Soc. Scient. et Litt. du Limbourg*, IV, 1759, 143-160.

dragen ende vertienisse des vurscreven prioer in behoef syns goithuys vurscreven. in die vurscreven gicht vanden huse, hove ende gueden voergenoemt so verre onder ons hoift met menisse, vonnisse, ban ende vrede ende met alle andere solempniteiten na onser bancke gewoonlick gegicht ende gegoit waert na onser bankrecht beheltelick der vorwarden vurscreven ind alre mallix ^{c)} Recht, Inde wert in hoeden gekeert.

Nr. 19

Joncker Willem van Repen, alias vanden Bossche, koopt het Hof van Mombeeck terug met al de eraan toebehorende goederen, Van prior Goswin van Bueren en procurator Broeder Jan van Roy, van de communitet van Henegouw, voor 190 Rijns gulden en wat daarna nog in drie termijnen moet betaald worden.

Hasselt, 5 mei 1505.

ORIBINEEL : ontbreekt.

AFSCHRIJF : RAH, G L R Schepenen van buiten Hasselt, reg. nr. 174, 1502-1521, fol. 65^v-66^r.

fol. 65^v-66^r Joncker Willem van Repen alias vanden Bosse op 't cloester van Henegouwe.

Anno XVe ende vyve Va May syn comen voer ons scoutit ind scepenen van buten Hasselt Broeder Goesen van Bueren prioer ¹⁾ ende Broeder Jan van Roy procurator des goidzhuys van Henegouwe ordens des heiligen Graeffs ons lieven Heren, inde hebben soe voer hon als voer hon ander mebrueders des goidshuys vurscreven met honnen werelicken momber Joenen Lepelers in 's richters hant opgedragen dat huys, hoiff ende goet van Monbeeck ²⁾ allen synen landen, bempden, bossche, wyers, erve, ind des daer toe behoren mach neit daervan uutgescheiden so verre sullix onder ons hoift daerop verthyende tot orber ind behoiff

^{c)} *mallix*, male, malie ... recht = ieder of malkanders recht.

¹⁾ Goswynus van Bueren *of de Bueren*: prior : 1502?, zeker : 1504-1506: + vóór juli 1506?. *Supra*, nr. 18, vn. 1. RAH, Zaal van Kuringen, *Verheffingsregisters van 1484 tot 1524*.

²⁾ *Mombeeck*, of Mombeeck. *Supra*, nrs 196-201, nr 18, vn. 4.

joncker Willems van Repen ³⁾ alias vanden Bosse, met conditien ende vorwarden hier na bescreven, te weten dat sy die selve pater procura-toer ende // fol 66^r gans brueders des goidzhuys vuerscreven alle pechte, ceynse ende lasten die op tselve goet van Monbeecke met allen synen toebehoirten so boven gescreven steit tot den dage toe boven genoemt vervallen syn mogen, te honre lasten gans betalen sullen by also dat sy te honnen proffyt sullen vanden vurscreven goede mogen affvurren alsullick gemant ^{a)} mutsarhout ende nuwe gebacken tiegelsteen als sy noch op 't vurscreven goet liggende hebben. Ende dat mits desen der vurscreven joncher Willem hon geloven sall te betalen die somme van hondert ende negentich Rinsgulden elken te twintich stuveren gerekent in valoeren van gelde te weten enen Horns gulden ⁴⁾ voer XXII stuveren, dry Horns blancken ⁵⁾ voer twee stuvers een vueryser ⁶⁾ voer vier stuvers enen Philippus oft Karolus stuver ⁷⁾ voer twee stuver ende 1 ort, etc. Ind ale ander gelt na advenant ende dit met termijnen, te weten drij vierdel Rinsgulden ⁸⁾ ten pryse vurscreven bennen aler

^{a)} *gemant*, moet men lezen : *gemaend* mutsaerhout, d.w.z. : mutsaarhout waarom men heeft moeten vragen om het te bekomen.

³⁾ Willem van Repen, van den Bosch, + 1548, zoon van Lambert en Marie Reys de Repen. Hij huwde Maria Garitz (dochter van Frans en Ida van Swalghen de Bilsen) Zij hadden 22 kinderen : 12 zonen en 10 dochters ; onder hen : Anna, Cisterziënzerinkloosterlinge, abdis van Hocht (1533-1565), Willem heer van Mombeek gehuwd met Adrienne de Corswarem (dochter van Godfried gehuwd met Françoise van den Bosch de Moper-tingen), Jan : regulier kanunnik van het Heilig Graf, en prior van Henegouw later, en provinciaal van de Nedergermaanse ordesprovincie van 1574 tot 1606. — Willem kocht het Hof en goed van Mombeek in 1505 terug. Hij verving het vaderlijk wapen door dat van Mombeek, dat sinds een eeuw verdwenen was, en waarmee hij langs moederszijde verbonden was. Hij was Heer van Mombeek Jongenbosch en het feodaal Hof van Repen, schepen van het hoog gerecht van Vliermaal. L. DE CRASSIER, *Histoire abbaye à Hocht*, in : PSHAL, LXII, 1926, 90-91, 93. *Supra*, nr. 18, vn. 3. *infra*, nr. 27, vn. 1.

⁴⁾ *Hoorns* = (Horns) *gulden* : goudgulden van laag gehalte, geslagen door Jan van Hornes, bisschop van Luik : 1484. † 19 nov. 1505.

⁵⁾ *Blanck* = Blank, ook witpenning genoemd, ter waarde van 3/4 stuiver of 6 duiten. Onder Jan van Horne : drie Horns Blanken voor twee stuivers, dus één Blanke gold dan nog minder dan 3/4 stuiver.

⁶⁾ *Vueryzer* = Vuurijzer : kleine zilvermunt, zo genoemd naar de insignes van het Gulden Vlies die ze ten stempel droeg. Oorspronkelijk had het één stuiver gegolden, later 2 1/4 stuiver, hier 4 stuivers.

⁷⁾ *stuver* = stuiver. Philippus' stuiver : van Pilips de Goede, van Bourgondië, of van Karel de Stoute van Bourgondië ; waarde 2 stuivers 1 oord.

⁸⁾ *Dry vierdel* = 3/4 van 100 Rijngulden (dat is dus 75 Rijks gulden).

Vierling : benaming in de 15de en 16de eeuw voor munten van 1/4 stuiver = oord of oordje gebruikt voor munten van 1/4 stuiver.

heiligemesse ⁹⁾ neestkomende ende daer na noch dry vierdel Rynsgulden ten pryse als vore te aler heiligemesse neestvolgende, dat comen sall anno XV^c ende sesse ende daer na ten lesten termyne te aler heiligemesse als men scrijven sall XV^c ende seven, die somme van viertich Rynsgulden ten pryse vurscreven daer met als den die hondert ende negentich Rinsgulden volmaict syn sullen ind oft der vurscreven Joncker Willem in enigen vanden drij termijnen vurscreven gebreckelick vele onvvangen bennen XV dagen na igelicken termyndage boven genoemt dat alsdan dese gicht ind guedinge gans van neit syn sall ende sal daer toe vallen in die pene van acht gouwen Roesnobel ¹⁰⁾ halff den heer inde halff der clagender partyen ind so waert op dese voege derselve joncker Willem int vurscreven huys, hoff ende goet van Monbeeck met allen synen landen, bempden, bossche, wyeres erve dene des dar toe behoren mach, neit daer van uutgescheiden so verre onder ons hoift gegicht ende gegoet na onsen banckrecht, beheltelick mallix Recht; ende heeft derselve Joncker Willem in srichters hant geloift dir vurscreven CXC Rynsgulden te betalen op die selve termynen breken ende penen in al dien manieren bovengescreven. Inde sal op dese voege der selve Joncker Willem tvurscreven huys ende hoiff met allen synre toebehoirten, so vurscreven steit van stonden anr mogen aenverden te synen proffyt, sonder dat de selve pater ende brueders desselven goidshuys vurscreven nu nocht tot eghenen toekomende tyde den selven joncker Willem oft synen gerven ind nakomelingen eyt meer sullen connen//fol. 66^v oft mogen geheisen dan vurscreven oft dat der selve joncker Willem oft sijn nakomelingen, hon oich sal connen oft mogen meer geheisen dan vurscreven is ind allet in goede meyningen ind sonder ergelist, inde waert all in onser hoeden gekeirt.

Anno XV^c ende seven in novembri XII dagen is comen der pater ende prioer van Henegouwe van des cloesters wegen met synen momber, ende heeft bekant dat hy van joncker Willem van Repen van den sommen van hondert ende negentich Rinsgulden boven genoemt ende

⁹⁾ *Allerheiligen* = 1 november.

¹⁰⁾ *Roesnobel* = Rozenobel : Nederlandse naam voor de Engelse gouden ryal (geslagen 1465-1625), genoemd naar de roos op de zijkant van het schip (op de beeldenaar), die de rozenobel (gehalte 7.78) onderscheidt van de voorafgaande lichter nobel (gehalte 7,00). Rozenobels werden tot in de 17de eeuw veelvuldig gebruikt in de Nederlanden en in de jaren 1579-1602 herhaaldelijk geïmiteerd, Waarde : soms 8 gulden, soms 11 gulden.

vanden selven drij termynen gans ende geheel wael is betaelt, heeft der termynen wael ende loefflick gehalden, hem gans quyteirde ind waert in onser hoeden gekeirt.

Nr. 20

Jan Karriders schenkt aan de priorij Henegouwen, grondgebied Hasselt, zijn erfrente op 16 roeden beemd, gelegen te Wimmertingen aan de beek en de brug, en palende aan de goederen van Henegouw. Dit mits te ontvangen een som van 100 gulden en mits het houden van een jaargetijde tot zielerust van zijn ouders, zuster en broer, en voor hemzelf. De schenking werd geacteerd te Vliermaal op 2 september 1510.

Hasselt, 15 december 1514.

ORIGINEEL : ontbreekt.

AFSCHRIFT : RAH, G L R Registers van Schepenen buiten Hasselt: Nr. 174 (1502-1521, fol. 210v)

Dat cloister van Henegouwe op meester Jan Karriders

Anno XV^c XIII^{III} XV^c december heeft der prior van Henegouwe copie voer ons bracht ut scepen register van Vliermael, van eenre gichten so hier navolcht.

Voer ons syn comen Eersame ende verstandige meester Jan Kar-
ridder ¹⁾, ons verthonende wie dat hy van sinnen were op te dragen
ende opdroech tot behoeff des cloisters van Henegouwe al sullige
sessthien Royen bamps als by liggende heeft te Wemeytingen, aen die
beeck Regenoete ter slincker kant die beeck ende die brugge aen de
heerstrate als men van Hasselt tot Tongerenwarts gaat, ter andere zyde
enen bamp toe behorende den goide van Henegouwe, ter derden zyden
Peter Tymmermans bamp aen de strate, met vorwarden ende conditien
dat 't vurscreven cloister sall jairlix doen een jaergetyde op den octaven
van Onser Liever Vrouwen dach Assumptionem ²⁾ als voer die zielen
des vurscreven meester Jans vader, moeder, suster ende broeder ende
voer die ziele meester Jans vurscreven. Ende daer toe bekant der selve
meester Jan van den vurscreven cloister ontfangen te hebben die somme

¹⁾ Jan Karridders, zoon van Johan Cauwenridder of Carridders. *Supra*, nr. 12, vn. 17.

²⁾ oktaafdag van O.L. Vrouw-ten-Hemelopneming, 22 augustus.

van hondert Horns postulaten ³⁾ gulden. Ende mits des vurscreven is, syn die selve sessthien Royen opgedragen met enen verlienden momber Baertel Picken ende daer op verthegen, etc. Ende na den versueck broeder Jacob Haix ⁴⁾, in name des vurscreven cloisters waert in den selven bampst gegicht. Ende wat der selve bampst beter is dan die vurge-noemde hondert Hornsche gulden, dat is den cloister gegeven voir die vurscreven jaergetyde te done.

Presentibus omnibus scabinis actum den tweeden dach septembris Anno 15^e thien alsus ondergetekent datum per copiam Schouleburch P.

Nr. 21

Nicolaes van Mervil, gastenmeester van Ouden Biezen, deelt namens de Duitse Orde, aan de priorij Henegouw, van de orde van het Heilig Graf mee de voorwaarden die zij moet vervullen om volledig in het bezit te komen van de beemd gelegen aan de brug te Wimmertingen.

Hasselt, 17 april 1525.

ORIGINEEL : ontbreekt

AFSCHRIJF : opgenomen in de akte van 3 oktober 1525. Zie nr. 23.

Wy scoutit inde scepenen der stat Hasselt/des gericht van buten Loenschen Recht, Groute inden oversten Here. Doen kont inde kenlich dat voer ons comen ende verschenen syn die werdighe here her Nicolaes van Mervil ¹⁾, gasthuysmeester ten Alden Biessen Dutz Ordens ter eenre ende die werdighe here her Jacob Haex ²⁾ in der tyt prioer tot Henegouwe

³⁾ *Ho(o)rnsse postulaten gulden*. Postulaat is een soortnaam voor gulden van bijzonder laag gehalte, in navolging van de Utrechtse gulden. De Hoornse gulden is een goudgulden van laag gehalte, geslagen onder Jan van Hoorne, bisschop van Luik (1484-19 nov. 1505).

⁴⁾ *Jacob Haix of Haex* : reguliere kanunnik van het H. Graf; prior van Henegouw in 1523; hij was prior wellicht vanaf 1514 tot in 1530?. Te Beek is van de 15de eeuw bekend de hoeve « Haecks » en de naam « Haeks » als familienaam kwam veel voor te Bree en omstreken (gegevens verstrekt door Mgr. H. Kesters, juni 1972).

¹⁾ Nicolaas van Mervel. Mervielle, Merville, Mervell, Mervele, Merwell, Meerwell; pastoor van Beek, Ned. Limburg. In 1524 gasthuysmeester van de balie Biezen; in 1528 gasthuysmeester en scheffener van de balie Biezen; van 1529 tot 1551 scheffener (een soort minister van financiën). J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nrs 578, 587, 593, 594, 598-600, 608, 623, 624, 626-628, 637, 654, 658, 665, 670, 685; III, nr. 1836. — J. BUNTINX, *Ouden Biezen*, in : *Verzamelde Opstellen*, XV, 1939, 151-152.

²⁾ Jacob Haex, Haix, prior van Henegouw onder Hasselt. *Supra*, nr. 20, vn. 4.

tusschen Hasselt ende Corterschem ³⁾ bij Mombeick ⁴⁾ ende Wymmertinghen geleghen ter andere zijden, aldaer der selve her Nicolaes te kennen gaeff dat by auwer tyt die Eirwerdighe heren lantcommendeur ende dutsche heren der Balyen vanden Biessen Dutz Ordens zeker actie Recht aentael gehadt hebben aen ende op een stuck bamps aenhaldende seventhien oft achthien Roijen onder Hasselt gelegen by die brugge ende beicke by Wymmertingen na inhoud eens scepenbrieffs in latynen by den auwen onser voervaderen scepenen van buten Hasselt beziegelt gelyck men inden selven brieve, daer dese onse brieff doersteicken ende aengevest es vorder sien sall. Ende wie dat Johan Karri⁵⁾der van Hasselt zelige daer nae aen den selven bamp^t comen es geweist nae uutwysen ziegel inde brieve den der vuscreven prioer van Henegouwe in behelt hadde ende voer ons brenghen solde, soe hy gedaen heeft, daer des onse brieff oick doersteicken ende aengevest es in der sullix allet inden selven begreipen steit, soe men daer in oick vorder sien sall. Ende nae dyen die voerleiden prioer ende brueders des convents van Henegouwe vuerscreven voere ende nu deze prioer ende brueders desselven convents nae een deel jaeren totten vuerscreven bamp^t ende inder possessien desselven comen weren dijen possiderende, gebruyckende ende hant plechtigende, were twest stoet ende gedenghe voer dat geestelick Recht tot Ludich ⁶⁾ opgereisen tusschen die selve heren Dutz Ordens ende den prior bovengenoempt, soe dat ten eynde by ophalden tusschen spreicken ende onderwyse gueder mannen een slichtinghe ende vereennighe daer van gemaect were mits uutspraecken goeder mannen voer notaris geschiet ghelyck inde in alder manieren, als den vuerscreven here her Nicolaes scriftelick in auctentigher formen voer ons thoende dinhalt derselver uutspraecken hier van worde te worde naevolcht. Alsoe twest inde stoet geweist es tusschen mynen Erwerdighen heren Lantcommenduer ⁷⁾, in naeme syns Ordens ter eenre, ende den prioer van Henegouw, woenende tusschen Corterschem unde Hasselt by Mombeick ter andere zyden, van eenen bamp^t,

³⁾ Corterschem = Kortessem, gemeente in de provincie Limburg, kanton Borgloon.

⁴⁾ Mombeeck, *Supra*, nr. 18, vn. 4.

⁵⁾ Johan Karri⁵⁾der, overleden voor 15 dec. 1514. *Supra*, nr. 20.

⁶⁾ officiaal, is : de rechter bij de geestelijke rechtbank zelf te Luik.

⁷⁾ Gerard van Strijthagen : Gerrit, Gherit, Gyrhart van Strithagen, Strijthagen, Strijthaegen, Strijthae ghen; landcommandeur van de balie Biezen (1512-1536). J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nr. 490, 563; II, nr. 1703, 1707; J. BUNTINX, *Ouden Biezen*, in : *Verzamelde opstellen*, XV, 1939, 141-142.

haldende omtrent tusschen seventhien oft achtien Royen, geleighen te Wymmertingen aen die brugge ofte beeck, onder die buyten banck van Hasselt daer van sy te recht gestanden hebben voer den geestelicken here, den abt van Sint Jacobs tot Luytghen ⁸⁾, soe heeft onse Orden Jan Karridders (eene rentmeester inder Loenscher maeten ons Ordens geweest) vercocht op desen bamp dry goltgulden erffelicken, soe hebben der prioer met synen convent den bamp aen den selven Jan Karridder ⁹⁾ vercreighen voer die dry goltgulden ¹⁰⁾ erffelicken. Soe synt wyrdes stoots umb den bamp wederom te hebben tot onsen handen ende hon penninghen weder te legghen vanden coep der dry goltgulden vuerscreven, want der erffdom ons toehoert, sich daerom verbleven aen vier minlicke mannen, te weeten van myns heren weighen: Henrick van Putthem ¹¹⁾, scholtet tot Spauwen ¹²⁾ ende Franck Parysis ¹³⁾ onsen vuerspreick, ende van des prioers ende Convents weghen Loedewich Houwen van Diepenbeick ¹⁴⁾ ende Joannes Jordens ¹⁵⁾, scholtet tot Hasselt, ter andere zyde, om een minlicke uutspraecke te doen tusschen mynen heren ende den prioer in name syns convents, op een parduyne der die uyspraeck neit en helt van sess goltgulden. Soe dan es er minlicker mannen uutspraeck dat der prioer in naeme syns convents erfflick en aen den bamp blyven sall, des soe sall myn

⁸⁾ De abt van Sint-Jacob in april 1525, was Jean de Coronmeuse. U. BERLIÈRE, *Monasticon Belge*, t. II, prov. de Liège, vol. I, 24-25.

⁹⁾ Meester Jan Karridder, Karridders, Karridors; zoon van Jan Kaederidder. *Supra*, nr. 21, vn. 5.

¹⁰⁾ *dry goltgulden* = drie goudgulden. De goudgulden, in 't bijzonder de Rijnse gulden = 20 stuivers. De rekening-goudgulden werd gerekend aan de koers van 28 stuivers. *Supra*, nr. 12, tekst vóór en vn. 18.

¹¹⁾ *Henrick van Putthem*, voorzeker Hendrik van Puthem, schepen van de buitenbank van Bilzen: 1518-1524. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nr. 547, 548, 550, 553, 554, 558, 569, 577, 578.

¹²⁾ Mogelijk is het dezelfde Henrick van Putthem die in 1525 schout was van Spouwen = (Spuwen, Spauwen). Spouwen, gemeente in de prov. Limburg, kanton Bilzen.

¹³⁾ Frank Parysis is van Eigenbilzen. Deze lokaliteit dient wel onderscheiden te worden van Bilzen, dat ook Boekenbilzen heet, en van Munsterbilzen. Frank Parysis, laat te Eigenbilzen in 1514. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nr. 539. Of Frank Parysis, de meyer te Ouden Biezen, Hof van Portingen?. *Ibidem*, nr. 610. Het valt te bezien of Fr. P. dezelfde is als de schepen van Vlijtingen in 1525. De schepenbank van Vlijtingen was een van de banken van St.-Servaas te Maastricht. *Ibidem*, nr. 583.

¹⁴⁾ *Lodewijk Houwen*, van Diepenbeek: mogelijk schepen van Diepenbeek in 1506-1509. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nr. 510, 516. — J. PAQUAY, *Diepenbeek voorheen*, Hasselt, 1931, 40 pp.

¹⁵⁾ Johannes Jordens, scholtet tot Hasselt.

here lantcommenduer oft yemant van synen weghe[n] gemechticht, te Hasselt voer die buten banck bekennen sich egheen Recht vortaen aen denen bamp[t] te hebben, dan te blyven aen den prior in naeme syns convents ten ewighen daghen, Des sullen der prior in naeme als voere, voer die banck van Hasselt vuergenoemt mynen heren inder scefferyen ampt jaerlyx te betalen ende daerop te hebben erffelick anderhalven goltgulden jaerlix op Sint Stevens dach ten Hout ¹⁶⁾ als men die ceynse aldaer betaelt ende dit met condiciën ende vuerwarden, oft dem priorer gelieft ende synen convent, soe sullen sy die anderhalven goltgulden erffelicke mogen quytten ende aefflegghen met dertich der vuergenoemden guldenen ende daer met sullen sy den bamp[t] vortaen loss ende vry hebben van myns heren ende des Ordens weighen, Ende met vuerwarden warden // fol 157^v als dat gelt gelacht worde voer Sint-Andriessdach ¹⁷⁾ sonder rente oft pacht, ende nae Sinte-Andriessdach met den pacht. Noch ist vuerwarde ende uutgesproecken aengaende dat der bamp[t] beiter es dan dry goltgulden erffelick ende oick die kosten vanden processe tot hy toe gedaen es geweest, soe sall der priorer betalen dat gelaech verteirt waes lycop ¹⁸⁾ op twelff quaerten wyns, ende daerby sall der prior oft syn convent mynen heren mits des noch geven ende betalen tot hulp honre kosten acht goltgulden. Ende alsus anders sall een iegelick syn kosten draeghen ende betalen. Ende mits desen sullen sy van all geslicht verenicht und gesoend syn. Alsus uutgepsroecken overmits manscap ende te beyde zyden gehalden. In present heer Henrick Groetten ¹⁹⁾ notaris, her Willem Boelen persoene tot Bilzen ende Peter des Werts kelleneir ons genedichste heren tot Hoesselt ²⁰⁾ der kelryen, ende hier met van all oevergedraeghen, vereynicht ende geslicht des vuergenoemde bamp[ts]. Dit es per here Claes van Mervel gasthuysmeester ten Alden Biessen Duts Ordens ende Alaert Alaerts ²¹⁾

¹⁶⁾ *ten Hout*. In de akte van 24 oktober 1345 staat : « in curia praedicta de ligno » (= ten Hout). De renten moesten betaald worden « in die beati Stephani, prothomartyris », dus op 26 december. *Supra*, nr. 3, vn. 4.

¹⁷⁾ Sint-Andriessdach = 30 november.

¹⁸⁾ *lycop* = lycoop = lycoop. Oorspronkelijk : lijfcoopsliede of of wijncoopsliede, Eigenlijk de wijn die als bewijs van een gesloten overeenkomst en ter bekrachtiging ervan door koper, verkoper en getuigen, gedronken werd en door de koper betaald werd. — Liefcoop, lijcoop, licop : gewijzigd tot : handgeld, synoniem van godspenning of drinkgeld.

¹⁹⁾ *Henrick Groetten* = : Henricus Gruetten, priester-notaris.

²⁰⁾ *Hoesselt* : Hoeselt, gemeente in de prov. Limburg, kanton Bilzen.

²¹⁾ *Alaert Alaerts* : Alart Alards, of *Alarts Alartz*, vanaf 1506 rentmeester van de balie Biezen. J. GRAUWELS, *Regestenlijst*, I, nrs. 503, 509, 526, 538, 540, 555, 557, 584.

diener ende Rentmeester myns Eerwerdighen heren lant commenduysr Alsus gedaen ende gesloeten, ende dat met wille, weeten und consent myns heren Lant commenduysr voergenoempt.

Op den seventhiensten dach der maent Aprilis Anno vyffindtwintich alsus ondergeteickent Henricus Gruetten ²²⁾presbyter, notarius quoad praemissas.

Nr. 22

De landcommandeur Gherit Strythaeghen van de balie Ouden Biezen, geeft volmacht aan Nicolaas Merville, gasthuismeester van Ouden Biezen, om voor de schepenbank van buiten Hasselt het geschil te beslechten van de Duitse Orde met het convent van Henegouw van de Orde van het Heilig Graf, betreffend de beemd te Wimmertingen.

Oudenbiezen, 10 mei 1525.

ORIGINEEL : Ontbreekt.

AFSCHRIJF : opgenomen in de akte van 3 oktober 1525. Zie nr. 23.

Wyr, Gherit van Strythaeghen ¹⁾, lantcommendeur der balyen Biessen Dutz Ordens etc., doen kont ende bekennen overmits desen brieff, dat ende alsoe twest stoet ende gedenghen voer den geestelichen Recht tot Luytgen utstanden waren tusschen den werdigen heren priouer van Henegouwen ²⁾ als in naeme syns cloesters ende convents aen eene, ende ons ende onssen Orden ter andere zyden, oersaekende eens bampts aenhaldende tusschen seventhien oft achthien royen gelegen tot Wymmer-//fol 158^r-tinghen omtrent die brugghen ende bruecken ³⁾, welcher bampt voertyts van ons vuerscerven orders weghen voer erff ende uitgegeven es geweest aen Johan Karrijder ³⁾, rentmeester ter tyt ons ordens vuerseid, inder loenscher maeten, voer ende om dry goltgulden; ende daer nae hebben prior ende convent vuerscre-

^{a)} *bruecken* : Daar voor dezelfde plaatsbepaling in nr. 20, r 8 gegeven wordt : beek en brugge; in nr. 21, r 12 : die brugghen en die beicke, moet de calligraaf zich hier vergist hebben en in plaats van beicke, bruecken hebben geschreven.

¹⁾ Gerard van Strythagen, landcommandeur 1512-1536. *Supra*, nr. 21, vn. 7.

²⁾ Jacob Haex of Haix. *Supra*, nr. 20, vn. 4.

³⁾ Jan Karrijder. *Supra*, nr. 21, vn. 5 en 9.

ven denen bamp tot honnen behoefv vuerseid geworven ⁴⁾ voer ende umb sulliche dry goltgulden als voere steit erffelichen daer voer te betalen. Ende umb sulliche twest stoet ende gedenghen neider te leggen, soe hebben wyr Geraert lantcommenduer vuerscreven, mechtig gemaect ende overmits desen mechtig maken onsen metbroeder heren Nicolaes Mervell ⁵⁾, gasthuysmeester ten Alden Biessen Dutz Ordens, umb voer ons van onssen Ordens wegen ende in onsen naeme te erschynen ende te comen voer die buyten benck tot Hasselt ende aldaer te bekennen ons noch onssen Orden egheen gerechticheyt noch rechts aenden bamp vuerseid. Allet nae inhalt eener uutspraecken daer oever gemaect. Overmits onser beide vrinde, te weeten Joannes Jordens, scoutit ⁶⁾ Hasselt ende Loedewich Houwen ⁷⁾ tot Diepenbeick als vanden priors wegghen, ende van onssen wegghen Henrick van Puthem, scoutit te Spauwen ⁸⁾ ende Vranck Pharysis ⁹⁾ van Eyghen Bilsen ons diener ende vuerspreick gelyck die uutsprach dat vermelt in daer van in onser naeme van wegen der scefferyen geschiet is. Gevende den selven volcoemen macht allet te doen, wes wyr met recht hier inne doen miechten, dat wyr allet van werden halden oft wyr selfs gedaen hetten. Orkonde ons eyghen secreet hier onder op spacium doen drucken. In den jaere ons lieff Heren gebuerten dusent vyffhondert ende vyffindtwintich desen thienden daichs meye.

Nr. 23

De priorij Henegouw, van de Orde van het Heilig Graf komt definitief in bezit van een beemd, groot 17 roeden, gelegen bij de brug te Wimmeringen, grondgebied Hasselt.

Hasselt, 3 oktober 1525.

ORIGINEEL : ontbreekt.

AFSCHRIFT : RAH, G L R, Schepenen van buten Hasselt, Register 175 (1521-1531), fol. 155-158v.

⁴⁾ Het klooster Henegouw had de beemd op 2 september 1510 bekomen. Op 15 december 1514 hebben de schepenen van buiten Hasselt akte genomen van die transactie. *Supra*, nr. 20.

⁵⁾ Nicolaas van Mervel, gasthuysmeester. *Supra*, nr. 21, vn. 1.

⁶⁾ Joannes Jordens, scholtet te Hasselt.

⁷⁾ Lodewich Houwen. *Supra*, nr. 21, vn. 14.

⁸⁾ Henrick van Puthem. *Supra*, nr. 21, vn. 11.

⁹⁾ Frank Parysis. *Supra*, nr. 21, vn. 13.

Die pater ¹⁾ van Henegouwe op die Biesen ²⁾ heren aentreffende eenen bamp tot Wymmertinghen geleghen, nae inhoud drij beziegeld brieven, onder een transfixeirt, soe die hierna van worde te worde geregistreert zijn.

Universis presentes literas inspecturis [volgt de akte van 24 oktober 1345 : zie nr. 3] fol. 155.

Hier volcht de tweede brief : Wij Johan vanden Velde, Lantcommanduer ... [akte van 25 augustus 1467 ; zie nr. 12] fol. 155-156.

Hier volcht der derde brief : allen den ghenen die desen oepen transfixbrief sullen sien oft hoeren lesen, wij scoutit inde scepenen der stat hasselt, des gericht van buten, ten loenschen Recht, Groute in den oeversten Here [akte van 17 april 1525. zie nr. 21] ... fol. 156^r-157^v.

Daerna metten selven om der selver uutspraecke genoegh te doen, heeft der vuerscreven here, her Nicolaes ³⁾ syn mechtichscap vanden Eerwerdighen here den Lantscommanduer ⁴⁾ voer ons scriftelicken in auctentigher formen beziegelt inbracht dinhalt der selver hier van worde te worde naevolcht. « Wyr Gherit van Strythaeghen ... [akte van 10 mei 1525, zie nr. 22] ... fol. 157^v-158^r.

Desen achtervolgende soe heeft die vuerscreven here, her Nicolaes van Merwel uut cracht der vuerscreven uutspraecken ende der selver synre vurseide mechtichscap, met synen gesadden momber Vranck parisys ⁵⁾ van Eyghe bilsen voer ons openbaerlick bekant ende geleiden dat hem der vuerscreven prior in naeme syns convents van Henegouwe vuerscreven, die ander halven golden gulden ⁶⁾ erffelick boven in der uutspraecken ghenoecht, gequeiten, aeffgeleet ende daer voer wael ind loeffelick betaelt heeft die somme van dertich golden gulden ind oick die somme van acht golden gulden, als in hulpen der kosten nae inhoud der vuerscreven uutspraecken ende vorts soe wes der vurscreven prior in naeme syns convents den vuerscreven heren dutz Ordens vorder schuldich syn mocht, nae inhoud der selver uutspraeck bekende hem der selve her Nicolaus tot behoef synre heren / fol. 158^v Duytz or dens gans vanden vuerscreven prior betaelt te sijne, daer van den

¹⁾ prior van Henegouw : Jacob Haex, 1514-1530 ? . *Supra*, nr. 20, vn. 4.

²⁾ bedoeld is Ouden Biezen. *Supra*, nr. 3, vn. 1.

³⁾ Nicolaas van Mervel. *Supra*, nr. 21, vn. 1.

⁴⁾ landscommandeur was : Gerard van Strythagen. *Supra*, nr. 21, vn. 7.

⁵⁾ Vranck Parysis : Frank Parysis. *Supra*, nr. 21, vn. 13.

⁶⁾ goudgulden, in 't bijzonder hier de Rijnse gulden = 20 stuivers. *Supra*, nr. 12, tekst en vn. 18.

selven prior ende convent van Henegouwe gans quyterende ende quyt-scheldende. Ende heeft mits desen der selve here, her Nicolaus, uut cracht der vuerscreven uutspraecken ende synre mechtichscap met synen vuerscreven momber den vuerseiden bamp met den auwen scepen brieve, daer des onsen brieff aengevest es gans transporteirt ende opgedraghen ^{a)}, daer op genselicken ende geheelich renuncierende ende verthyende tot orber inde behoef des vuerscreven prioers ende Convents van Henegouwe der selve here her Nicolaus hem nocht in naeme syne heren Dutz ordens tot den selven bampt egheens recht actie nocht aentael meer daer aen bekennende, nu nocht in eghenen toekomenden tyden, dan alleen den selven prior ende convent van Henegouwe daer in laetende inder possessien soe sy langhe geweist syn. Dwellich die vuerscreven prior in naeme syns convents van Henegouwe alsoe aen naem ende daer met waell te vreiden waes. Ind allet in goider meyninghen inde sonder ergelist, wellich der scoutitdeen totten anderen in onser hoeden keirde. In orkonde der waerheit van allet des vuersscreven steit, hebben wy scepenen bovengescreven, onse scepenamps zieghel hier onder aen doen hangen. Alsus doer ons geschiet in den jaere ons Heren dusent vyffhondert ende vyffindtwintich des derde daichs der maent Octobris alsus ondergeteickent Joupen per dominos scabinos.

^{a)} opgedraghen, of : overgedragen.

Zr. M. HERESWITHA.